

WSPÓŁCZESNE MIGRACJE OSÓB MŁODYCH

Wybrane zagadnienia

WSPÓŁCZESNE MIGRACJE OSÓB MŁODYCH

Wybrane zagadnienia

pod redakcją
Romualda Jończego
i Justyny Rokitowskiej-Malcher

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2024

Recenzja

Diana Rokita-Poskart

Redakcja wydawnicza

Aleksandra Śliwka

Korekta

Justyna Mroczkowska-Lepka

Skład i łamanie

Małgorzata Myszkowska

Projekt okładki

Beata Dębska

Na okładce wykorzystano zdjęcie z zasobów AdobeStock, Wikipedia

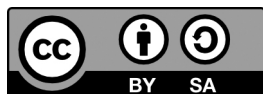
© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2024

Nota copyright obowiązuje do 30 czerwca 2025.

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

Od 1 lipca 2025 publikacja dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-
-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0).

Skrócona treść licencji na <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl>

ISBN 978-83-67899-77-2 (dla wersji papierowej)

ISBN 978-83-67899-78-9 (dla wersji elektronicznej)

DOI: 10.15611/2024.78.9

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
1. Determinanty migracji młodzieży w kontekście lokalnych warunków rynku pracy, wnioski z badań własnych (<i>Alicja Dolińska</i>).....	13
1.1. Wprowadzenie.....	13
1.2. Kontekst teoretyczny i stan wiedzy.....	14
1.3. Metodyka badań	17
1.4. Główne determinanty migracji młodzieży – wyniki badań własnych	19
1.5. Podsumowanie.....	27
2. Zmiany w preferencjach migracyjnych młodzieży na przykładzie powiatu wieluńskiego (<i>Patrycja Wodzińska</i>)	30
2.1. Wprowadzenie.....	30
2.2. Obszar i obiekt badań	32
2.2.1. Charakterystyka powiatu wieluńskiego.....	32
2.2.2. Charakterystyka badanej szkoły	35
2.3. Analiza wyników przeprowadzonych badań.....	36
2.3.1. Metodyka badania oraz charakterystyka badanej grupy respondentów	36
2.3.2. Preferencje dotyczące czasu po szkole średniej	37
2.3.3. Preferencje dotyczące miejsc zamierzonych studiów	38
2.3.4. Preferencje dotyczące docelowego miejsca zamieszkania.....	41
2.4. Podsumowanie.....	46
3. Determinanty migracji oraz preferencje zawodowe i migracyjne studentów kierunku lekarskiego w średnim mieście akademickim (na przykładzie Opola) (<i>Aleksandra Gruszka</i>)	49
3.1. Wprowadzenie.....	49
3.2. Metodyka badań	51
3.3. Prezentacja i analiza wyników badań.....	52
3.3.1. Charakterystyka badanej grupy respondentów.....	52
3.3.2. Powody wyboru kierunku i miasta studiów	54
3.3.3. Zamiary dotyczące zatrudnienia i zamieszkania po studiach	56
3.3.4. Opinie badanych na temat studiów i postulaty zmian pod adresem uczelni, samorządów i instytucji wspierających.....	60
3.4. Podsumowanie.....	62

4.	Aspiracje zawodowe jako czynnik wpływający na podjęcie decyzji o emigracji zagranicznej. Przykład studentów pielęgniarstwa z głównych ośrodków akademickich Polski Wschodniej (<i>Grażyna Kowalewska</i>).....	65
4.1.	Wprowadzenie.....	65
4.2.	Przegląd literatury	67
4.3.	Metodyka badań	68
4.4.	Wyniki badań.....	69
4.5.	Podsumowanie.....	72
5.	Migracja młodzieży z Ukrainy na studia w Polsce jako pierwszy krok ku migracji definitywnej (<i>Nataliia Boichuk</i>).....	76
5.1.	Wprowadzenie.....	76
5.2.	Czynniki migracji młodzieży na studia za granicę w literaturze przedmiotu.....	77
5.3.	Metodyka badań	79
5.4.	Migracje młodzieży z Ukrainy na studia do Polski w świetle danych statystycznych (ze szczególnym uwzględnieniem wrocławskiego oraz opolskiego ośrodka akademickiego)	80
5.5.	Wyniki badań własnych.....	82
5.6.	Podsumowanie.....	86
6.	Powrót do domu? Analiza deklarowanych warunków wyjazdów i powrotów młodych zagranicznych migrantów zarobkowych z województwa opolskiego (<i>Romuald Jończy, Justyna Rokitowska-Malcher</i>).....	90
6.1.	Wprowadzenie.....	90
6.2.	Czynniki migracji i remigracji w literaturze	93
6.3.	Metodyka badań i charakterystyka badanej grupy	95
6.4.	Warunki emigracji i remigracji w świetle badań empirycznych	99
6.4.1.	Czynniki emigracji	99
6.4.2.	Warunki powrotu	102
6.5.	Podsumowanie.....	105
7.	<i>Workation</i> : nowy trend migracji wśród młodych dorosłych (<i>Anna Wójcik-Lubzińska</i>).....	110
7.1.	Wprowadzenie.....	110
7.2.	<i>Workation</i> – definicje i typologie	112
7.3.	<i>Workation</i> a cyfrowi nomadzi.....	116
7.4.	Konsekwencje <i>workation</i>	117
7.5.	Badania własne.....	118
7.6.	Podsumowanie.....	121
8.	Młodzież i wyzwania demograficzne w polityce UE w okresie 2021-2027 z polskiej perspektywy (<i>Karina Bedunka-Gudaniec</i>)	124

8.1. Wprowadzenie.....	124
8.2. Wyzwania krajów i regionów UE a przemiany demograficzne do 2050 roku.....	125
8.3. Wyzwania demograficzne w Polsce w najbliższych 20 latach.....	130
8.4. Mechanizmy wspierania poprawy warunków życia mieszkańców i perspektyw rozwoju młodych ludzi w regionach dotkniętych problemem wyludnienia i migracji.....	131
8.5. Podsumowanie.....	135
9. Wybrane wnioski z przeprowadzonych badań i potencjalne dalsze ich kierunki (<i>Romuald Jończy, Justyna Rokitowska-Malcher</i>).....	137
Spis rysunków.....	143
Spis tabel.....	145
Summary	146
Noty o Autorach.....	148

Wstęp

Młodzi ludzie stanowią istotną część populacji, a ich udział w procesach społecznych, ekonomicznych i kulturowych jest zasadniczy. Pomimo ich znaczącej roli w kształtowaniu zarówno gospodarki, jak i społeczeństwa, w literaturze naukowej oraz w oficjalnych statystykach nie występuje uniwersalna definicja, która jednoznacznie określałaby, kto należy do tej grupy. Niemniej jednak, kierując się kryterium wieku, można przyjąć, że osoby młode *sensu largo* to ludność w wieku 15-34 lat (GUS, BAEL). W węższym kontekście, zależnie od celu analizy statystycznej, Komisja Europejska definiuje osoby młode jako grupę jednostek w wieku 15-24 lat lub 15-29 lat (Youth in Europe, 2009). Z kolei ze względu na to, że wiek może nie stanowić głównego kryterium wyodrębnienia kohorty ludzi młodych, a sam etap „młodości” – wyznaczany pewnymi zdarzeniami granicznymi w życiu człowieka (jak rozpoczęcie/zakończenie edukacji, podjęcie pierwszej pracy) – rozpoczyna się obecnie wcześniej i kończy później, Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) uznaje za osoby młode takie, które są w okresie przejściowym – pomiędzy zależnym okresem dzieciństwa a niezależnością dorosłości.

Ze względu na rozległość zakresu definicyjnego grupa młodych osób jest niejednorodna. Ich heterogeniczność objawia się m.in. w różnicach w poziomie wykształcenia oraz podejmowanych ścieżkach edukacyjnych, zawodowych, mieszkaniowych, potrzebach i planach na przyszłość. Młodzi ludzie wykazują stosunkowo dużą elastyczność, otwartość na zmiany i gotowość do podejmowania ryzyka. Ponadto ich cechy obejmują aspiracje rozwojowe, poszukiwanie tożsamości, kształtowanie wartości ujawniające się na etapie podejmowania decyzji dotyczących edukacji, pracy, rodziny i życia społecznego, a także przyszłego miejsca zamieszkania. Te ostatnie, sprowadzające się do wyborów migracyjnych, nabierają specyficznych cech, które identyfikowane są na polu zarówno przyczyn, przebiegu, jak i skutków.

Młodzi dorośli często decydują się na opuszczenie miejsca pochodzenia w poszukiwaniu lepszych perspektyw życiowych, edukacyjnych czy zawodowych w innym regionie w kraju macierzystym lub poza jego granicami. Przyczyny mobilności młodych osób mogą być różnorodne: od chęci zdobycia wykształcenia, przez poszukiwanie pracy i nowych doświadczeń, chęć usamodzielnienia się, oderwania od własnego środowiska, modę na mobilność, aż po ucieczkę przed konfliktami czy prześladowaniami. Współczesne migracje młodzieży – dokonujące się w dobie rozwoju technologii i Internetu, otwartych granic i usprawnionego transportu oraz w warunkach pełniejszej informacji o obszarach docelowych – są łatwiejsze i tańsze niż kiedykolwiek wcześniej. Zwiększona mobilność i częstsze niż w przeszłości pobyty młodzieży w różnych lokalizacjach cechujących się odmiennością gospodarczą

i kulturową z jednej strony kształtują tożsamość młodych ludzi, ich relacje z rodziną i społecznością oraz mają istotny wpływ na ich przyszłość. Z drugiej strony zaś – ze względu na to, że ruchy migracyjne nadal, zgodnie ze znanymi od dawna prawidłowościami migracji (Ravenstein, 1885; Lee, 1966; Lewis, 1954), zachodzą głównie z lokalizacji słabiej do lepiej rozwiniętych – przynoszą zróżnicowane, zarówno negatywne, jak i pozytywne skutki w skali poszczególnych obszarów – części świata, państw i regionów, przyczyniając się do zmiany struktury demograficznej społeczeństw wysyłających i przyjmujących, transferu kapitału ludzkiego (*brain drain*, *brain gain*), jak również przepływów finansowych. Dodatkowym czynnikiem stanowiącym o zwiększeniu znaczenia migracji osób młodych w krajach rozwiniętych jest kryzys demograficzny, związany m.in. ze spadkiem współczynnika dzietności i uwarunkowanym tym zmniejszeniem udziału młodzieży w strukturze ludności, który spowodował, że grupa ta staje się w państwach rozwiniętych niejako dobrem rzadkim, co rodzi różnego rodzaju perturbacje, m.in. na rynku pracy i związane z międzypokoleniowym samopodtrzymywaniem się rozwoju (Fiedor i Jończy, 2009). Dlatego też badania nad migracjami młodzieży, mającymi niejednokrotnie postać *exodusu* i generującymi istotne problemy rozwojowe, mają obecnie ogromne znaczenie. Pozwalają one bowiem lepiej zrozumieć mechanizmy współczesnych migracji, problemy, jakie generują te procesy, oraz możliwości oddziaływania na nie w celu nadania im pożądanых – z punktu widzenia procesów rozwoju – charakteru, skali i kierunków.

Niniejsza monografia stanowi kontynuację poprzedniej publikacji (Dolińska i Jończy, 2021), jak również prac własnych autorów i starano się w niej częściowo wypełnić niektóre luki w badaniach nad mobilnością młodych osób. Książka ukazuje jednocześnie różnorodność procesów migracji młodzieży i związanych z nimi problemów badawczych. Poszczególne prezentowane zagadnienia dotyczą zatem zarówno determinant, jak i skutków migracji: migracji wewnętrznych i zewnętrznych, migracji edukacyjnych i zarobkowych, migracji czasowych i trwałych, migracji do centrów i na peryferie, a także nowych trendów migracyjnych.

Publikację otwierają rozdziały będące wynikiem badań własnych poświęconych intencjom migracyjnym młodzieży maturalnej. Pierwszy z nich, autorstwa Alicji Dolińskiej, dotyczy determinant migracji młodzieży rozpatrywanych w kontekście uwarunkowań lokalnego rynku pracy. Autorka wskazuje zróżnicowania w motywach wyjazdów edukacyjnych i definitywnych maturzystów, których zamiarem jest na ogół emigracja za granicę oraz do dużych ośrodków regionalnych, a którzy zamieszkują obszary województwa dolnośląskiego o niskiej i wysokiej stopie bezrobocia.

Celem kolejnego rozdziału – przygotowanego przez Patrycję Wodzińską – jest określenie zmian w preferencjach migracyjnych młodzieży maturalnej z ośrodka wieluńskiego, zlokalizowanego na peryferyjnym obszarze województwa łódzkiego. Autorka dokonała w tym zakresie porównania wyników badań własnych z podobnymi wcześniej prowadzonymi analizami.

Teksty zawarte w dalszej części monografii prezentują wyniki badań empirycznych przeprowadzonych wśród studentów kierunków związanych z opieką zdrowotną. Rozdział Aleksandry Gruszki poświęcony jest specyficznej formie migracji – mobilności edukacyjnej na studia lekarskie dokonującej się do stosunkowo niewielkiego ośrodka akademickiego, jakim jest Opole. W dużej mierze jest to migracja w odwrotnym niż tradycyjny kierunku, tzn. z miast większych do mniejszego ośrodka. W rozdziale przeanalizowano podstawowe zagadnienia związane z tą migracją, zwłaszcza jej determinantami i trwałością. Kolejny rozdział – Grażyny Kowalewskiej – poddaje analizie niektóre czynniki wpływające na decyzje emigracyjne studentów pielęgniarstwa z głównych ośrodków akademickich Polski Wschodniej, poświęcając uwagę zwłaszcza aspiracjom zawodowym.

Plaszczyzną rozważań podejmowanych przez Natalię Boichuk w rozdziale piątym są przyjazdy na studia do Polski ukraińskiej młodzieży. Autorka identyfikuje powody podjęcia decyzji o imigracji do Polski. Analizuje również skłonność ukraińskich studentów do osiedlenia się w kraju edukacji na stałe po zakończeniu nauki.

Rozdział szósty dotyczy warunków wyjazdów i powrotów z migracji zarobkowych deklarowanych przez osoby młode pochodzące z województwa opolskiego. Romuald Jończy i Justyna Rokitowska-Malcher przedstawiają rolę bodźców ekonomicznych i pozaekonomicznych w decyzjach migracyjnych osób w wieku do 35 lat oraz czynniki, które w długofalowej perspektywie mogłyby przyczynić się do ograniczenia wychodźczych ruchów zarobkowych, jak również zwiększenia skali powrotów migrantów zarobkowych do kraju ich pochodzenia.

Kolejny tekst, autorstwa Anny Wójcik-Lubzińskiej, poświęcony jest zjawisku *workation*, które umożliwia integrację pracy zdalnej z aktywnościami realizowanymi podczas wyjazdów wakacyjnych.

Uzupełnieniem tomu jest opracowanie Kariny Bedrunki-Gudaniec dotyczące analizy wyzwań demograficznych, z którymi mierzą się państwa i regiony Unii Europejskiej. Autorka w sposób syntetyczny prezentuje także wybrane mechanizmy UE służące poprawie warunków życia, jak również wspieraniu perspektywy rozwoju młodych osób w regionach dotkniętych depopulacją.

Monografię wieńczy rozdział autorstwa Romualda Jończygo i Justyny Rokitowskiej-Malcher będący swoistego rodzaju podsumowaniem kluczowych wniosków prezentowanych w publikacji.

Oddając tę poświęconą młodzieży pracę w ręce Czytelnika, warto zaznaczyć, że również w gronie autorek, oprócz współredaktora, znalazły się stosunkowo młode adeptki nauki, w tym trzy debiutujące w zakresie publikacji naukowych. To niedoświadczenie nie przeszkodziło, a świeżość spojrzenia pomogła w zaprezentowaniu szeregu cennych i nowych wniosków, mogących wzbogacić wiedzę naukową i praktyczną, a na pewno stanowić impuls do dalszych badań tych istotnych – jak już wskazano wcześniej – zagadnień.

Wykaz literatury

- Dolińska, A. i Jończy, R. (red.). (2021). *Procesy migracyjne w południowo-zachodniej Polsce w kontekście sytuacji na rynku pracy. Wybrane zagadnienia*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Fiedor, B. i Jończy, R. (2010). *Globalne problemy interpretacji i wdrażania sustainable development. W: Rozwój zrównoważony – teoria i praktyka* (s. 37-53). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57. <https://doi.org/10.2307/2060063>.
- Lewis, W. A. (1954). Economic Development with Unlimited Supply of Labour. *The Manchester School*, (22), 139-191. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9957.1954.tb00021.x>.
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, (48), 167-227. <https://doi.org/10.2307/2979181>
- Youth in Europe. A Statistical Portrait*. (2009). Eurostat. Luxembourg,

1. Determinanty migracji młodzieży w kontekście lokalnych warunków rynku pracy – wnioski z badań własnych

Alicja Dolińska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: alicja.dolinska@ue.wroc.pl
ORCID: 0000-0001-8675-8848

Cytuj jako: Dolińska, A. (2024). Determinanty migracji młodzieży w kontekście lokalnych warunków rynku pracy – wnioski z badań własnych. W: R. Jończy, J. Rokitowska-Malcher (red.), *Współczesne migracje osób młodych – wybrane zagadnienia* (s. 13-29). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

DOI: 10.15611/2024.78.9.01

1.1. Wprowadzenie

W ostatnich dekadach zmiany demograficzne, charakteryzujące się przede wszystkim depopulacją obszarów peryferyjnych oraz dynamicznym wzrostem ludności w regionach metropolitalnych, stały się przedmiotem zintensyfikowanych badań naukowych. Te znaczące przesunięcia demograficzne nie tylko rysują nowy krajobraz społeczno-ekonomiczny wielu państw, ale również rodzą szereg wyzwań politycznych, społecznych i ekonomicznych. Istotnym elementem owych procesów jest młodzież, której decyzje migracyjne mają znaczący wpływ na kształtowanie się tych zmian. Poznanie i zrozumienie mechanizmów rządzących migracjami młodzieży jest zatem kluczowe dla projektowania skutecznych strategii zarządzania demograficznego oraz tworzenia polityk publicznych, które będą w stanie odpowiedzieć na potrzeby zarówno obszarów o wysokiej migracji, jak i tych zagrożonych depopulacją.

Niniejszy rozdział ma na celu przybliżenie głównych determinant migracji młodzieży, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu lokalnych warunków rynku pracy. Migracja – jako złożony proces społeczny – kształtowana jest przez wiele czynników, jednakże to rynek pracy w decyzjach migracyjnych młodych ludzi odgrywa istotną rolę i wymaga pogłębionej analizy. Dlatego też, obierając jako kontekst sytuację na lokalnym rynku pracy, w rozdziale dokonano analizy głównych powodów, dla których młodzież decyduje się na opuszczenie swojego miejsca pochodzenia. Wskazano też zróżnicowanie przyczyn migracji młodzieży, koncentrując się na ich dwóch głównych kierunkach: do miasta wojewódzkiego oraz poza granice kraju. Po-

nadto w rozdziale zaprezentowano różnice w percepcji głównych powodów migracji między młodzieżą deklarującą chęć opuszczenia miejsca pochodzenia a tymi, którzy planują pozostać. Poprzez interpretację wyników badań empirycznych w wymienionym zakresie zamierza się uzyskać odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

PB1: Jakie są główne determinanty migracji młodzieży w kontekście lokalnych warunków rynku pracy?

PB2: Jak różni się postrzeganie głównych powodów migracji między młodzieżą deklarującą zamiar opuszczenia miejsca pochodzenia a tymi, którzy planują pozostać?

PB3: W jaki sposób zróżnicowane są przyczyny migracji młodzieży w zależności od kierunku migracji?

Identyfikacja i analiza determinant migracji młodzieży ma również na celu zwrócenie uwagi na konieczność integracji polityk rynku pracy z politykami migracyjnymi i demograficznymi. Przedstawienie wyników badań własnych nie tylko wzbogaci dyskurs naukowy na temat migracji młodzieży, ale również dostarczy praktycznych wskazówek dla decydentów politycznych i praktyków, którzy dążą do tworzenia warunków sprzyjających zrównoważonemu rozwojowi demograficznemu.

Rozdział ten obejmuje wprowadzenie, przegląd teorii migracji oraz literatury dotyczącej analizowanego zagadnienia, a także opis metody badawczej wraz z charakterystyką obszaru badań i respondentów. W dalszej części zaprezentowano oraz zinterpretowano wyniki badań empirycznych dotyczących głównych determinant migracji młodzieży w kontekście lokalnych warunków rynku pracy. Rozdział kończy się podsumowaniem zawierającym kluczowe wnioski wynikające z przeprowadzonych analiz badawczych.

1.2. Kontekst teoretyczny i stan wiedzy

Podejmując próbę identyfikacji motywów migracji młodych ludzi w kontekście sytuacji na lokalnym rynku pracy, rozważania warto rozpocząć od przytoczenia najważniejszych teorii migracji dotyczących tego zagadnienia. Dla większej przejrzystości zaprezentować je można w kontekście ich natury, wskazując na koncepcje podkreślające ekonomiczny i socjologiczny aspekt procesów migracyjnych.

Ekonomiczne teorie migracji przedstawiają człowieka jako *homo oeconomicus*, czyli jednostkę, która podejmuje racjonalne decyzje migracyjne z myślą o maksymalizacji swojej sytuacji ekonomicznej. W klasycznej teorii migracji migracja rysuje się jako sposób na osiągnięcie przestrzennej równowagi ekonomicznej, migrant zaś jako czynnik równoważący rynki pracy. Zgodnie z tą teorią na poziomie makroekonomicznym migracja jest postrzegana jako reakcja na różnice w wynagrodzeniach – migranci dążą do miejsc oferujących lepsze warunki ekonomiczne (Castles i Miller, 2011).

Z kolei w neoklasycznej teorii migracji jej makroekonomiczny wymiar zakłada, że główną siłą napędową migracji jest dążenie do maksymalizacji dochodów, co jest konsekwencją różnic w stawkach płac między regionami (Todaro, 1976). Z kolei mikroekonomiczny poziom tej teorii opiera się na przesłance, że decyzje jednostek o migracji są wynikiem osobistej analizy zysków i strat związanych z potencjalnym przemieszczeniem, a do najpopularniejszych czynników migracji należy zróżnicowanie zarobków, stopy bezrobocia oraz poziomu wykształcenia (Massey i in., 1993).

Ekonomiczna koncepcja migracji Harrisa oraz Todoro (1970) dotycząca mobilności pomiędzy obszarami wiejskimi a miastami również porusza kwestie rynku pracy. Kluczowym jej założeniem jest fakt istnienia politycznie determinowanej stawki płacy minimalnej w miastach, która zawsze będzie wyższa od tej możliwej do osiągnięcia z pracy na obszarach wiejskich. Migracja jest zatem przejawem pewnego rodzaju nierównowagi wywoływanej przez czynnik polityczny wprowadzający stawkę płacy wyższą niż stawka równowagi.

Teoria dualnego rynku pracy, opracowana przez Doeringera i Piore, wprowadza pojęcie segmentacji rynku pracy, gdzie istnieje pierwotny i wtórny segment rynku. Pierwszy z nich charakteryzuje się stabilnością i wymaga wysokich kwalifikacji, a drugi jest mniej stabilny i często przeznaczony dla nisko kwalifikowanej siły roboczej. Migracje mogą być odpowiedzią na zapotrzebowanie rynku na pracę w pierwszym segmencie, co z kolei wpływa na stabilność gospodarczą regionów przyjmujących (Piore, 1978).

Wyrazem socjologicznego podejścia do procesu migracji jest powstała na bazie „migracyjnych praw” Ravensteina teoria przyciągania i wypychania (*push-pull theory*) Lee, w której analiza czynników wpływających na decyzje jednostek o zmianie miejsca zamieszkania identyfikuje cztery główne grupy determinant: czynniki związane z obszarem pochodzenia, czynniki powiązane z obszarem przeznaczenia, czynniki pośrednie oraz czynniki osobiste. Lee zakłada, że percepcja tych czynników przez jednostki ma kluczowe znaczenie, przeważając nad obiektywnymi warunkami, a subiektywne odczucia dotyczące miejsca pochodzenia i docelowego mogą różnić się znacząco, co wpływa na stopień niepewności i wymaga silniejszych bodźców przyciągających do podjęcia decyzji o migracji. Decyzje migracyjne ściśle wiążą się z cyklem życia człowieka i jego poszczególnymi etapami. Zmiana miejsca pobytu zachodzić może pod wpływem dorastania, kończenia szkół czy przeżyć osobistych. Teoria ta ma też szerokie zastosowanie w analizie czynników ekonomicznych wpływających na migracje, takich jak poziom bezrobocia czy struktura zatrudnienia, które mogą generować zarówno migracje wewnętrzne, jak i międzynarodowe. Lee podkreśla ponadto, że subiektywne bilanse korzyści i strat związane z miejscem pochodzenia i przeznaczenia są decydujące w postanowieniach o migracji (Lee, 1996).

Inny socjologiczny wymiar teorii migracji reprezentuje Saunders, który przyczyny nierównowagi w rozwoju społecznym upatrywał w rozbieżności pomiędzy oczekiwaniami ludności na danym terytorium a rzeczywistym poziomem życia. Koncepcja zakłada, że każda osoba znajdująca się w rozbieżności pomiędzy wy-

obrażeniem o warunkach życia a ich faktycznym poziomem jest potencjalnym migrantem. Jednak to, czy skłonność do mobilności przekształci się w mobilność rzeczywistą, uzależnione jest od wielu czynników, mających jednostkowy charakter (Górny i Kaczmarczyk, 2003).

Problematyka determinant migracji młodzieży stanowi istotny obszar badań naukowych, których rezultaty prezentowane są w licznych opracowaniach, co wskazuje na złożoność i wieloaspektowość tego zjawiska. Badania dowodzą, że istotną rolę w decyzjach młodych ludzi o migracji odgrywają warunki ekonomiczne, edukacyjne i środowiskowe. Ze względu na przyjęty w niniejszym tekście kontekst sytuacji na rynku pracy przegląd badań przeprowadzony zostanie z uwzględnieniem oddziaływania tego czynnika na decyzje migracyjne młodzieży. Badania prezentują zarówno globalne trendy, jak i regionalne specyfiki, które wpływają na decyzje migracyjne młodych ludzi.

Wpływ dysproporcji na rynkach pracy wyraźnie odzwierciedlają zróżnicowania regionalnych wskaźników migracji netto (Mitze, 2018). Dodatkowo kontekst migracji powodowany zróżnicowaniem poziomu bezrobocia znacznie wzmacniając kryzysy gospodarcze. Mitze (2018) zauważa, że w okresie globalnego kryzysu ekonomicznego lokalne dysproporcje na rynku pracy w UE miały istotny wpływ na migrację. Wskazał on też na zachodzące równocześnie procesy dostosowawcze, m.in. ukierunkowanie migrantów na obszary miejskie, z dala od regionów o utrzymującej się wysokiej długoterminowej stopie bezrobocia. Podobnie wyniki badań przeprowadzonych w regionie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej wskazują, że wysoka stopa bezrobocia wśród młodzieży przyczynia się do wzrostu aspiracji migracyjnych (Ramos, 2019). Te obserwacje są zgodne z wynikami badań Yeung i Yanga (2020), którzy wskazują na niepewności rynku pracy jako globalny czynnik wpływający na decyzje migracyjne młodzieży. Rakauskienė i Ranceva (2014) omawiają bezrobocie wśród młodzieży i wzrost migracji w obrębie tej grupy, który jest odpowiedzią na uwarunkowania rynku pracy. Dostępne wyniki badań podkreślają również, że migracje młodzieży są odpowiedzią na starzenie się populacji i pojawiające się potrzeby rynku pracy, które zwiększają jednocześnie mobilność międzynarodową wśród młodzieży (Sardak i in., 2021). Sardak, Shymanska, Girman i Krupskyi (2021), badając migracje młodzieży na przykładzie Indii, Chin, Tajwanu, Japonii, USA i Europy Zachodniej, zauważają wzrost liczby młodych migrantów w regionach bardziej rozwiniętych i w krajach o wysokich dochodach oraz tworzenie się potężnych intelektualnych ośrodków migracyjnych młodych zasobów pracy w Zjednoczonych Emiratach Arabskich, Kanadzie, USA, Australii i Nowej Zelandii. Związek między sytuacją na rynku pracy a migracją ze szczególnym uwzględnieniem mobilności młodych ludzi analizowany był też w Japonii (Sakanishi, 2011) i Stanach Zjednoczonych (Black, 1983). Również wyniki badań zrealizowanych w Czechach wskazują, że głównym czynnikiem napędzającym migrację jest brak prestiżowych i dobrze płatnych miejsc pracy (Vaishar i Pavlů, 2018).

W szerszym – międzynarodowym kontekście badania prowadził Milasi (2020), który to aby zrozumieć, co motywuje młodych ludzi do migracji, wykorzystał dane z badania ankietowego Gallup World Poll przeprowadzonego wśród młodych ludzi (w wieku 15-34 lat) na poziomie indywidualnym w 139 krajach w latach 2010-2016, wskazując na istotny wpływ czynników ekonomicznych i społecznych (takich jak negatywne oczekiwania co do perspektyw gospodarczych, liczby dostępnych możliwości zatrudnienia i perspektyw awansu zawodowego) na poziom migracji młodzieży.

Wpływ polityk rynku pracy i poziomu bezrobocia na preferencje migracyjne młodzieży (Caliendo i Schmidl, 2016) oraz specyfikę migracji zarobkowej osób młodych w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej również stanowi przedmiot zainteresowania wielu badaczy, którzy podkreślają realne znaczenie tych czynników w procesach migracyjnych owej grupy (Kotulic i Adamisin, 2012; Wojnicz, 2016; Wojtaszak, 2022).

Procesy migracji polskiej młodzieży z uwzględnieniem ich determinant, kierunków, skali i skutków są szeroko badane w skali całego kraju (Jończy i in., 2013; Dolińska, Jończy i Rokita-Poskart, 2020; Dolińska, Jończy i Śleszyński, 2020; Kiniorska i in., 2023), także w kontekście sytuacji na lokalnych rynkach pracy, które w istotny sposób determinują i różnicują nie tylko skalę, ale i motywy migracji młodych ludzi (Dolińska i Jończy, 2021).

Podsumowując, należy stwierdzić, że literatura podkreśla różnorodność czynników wpływających na migracje młodzieży – od lokalnych warunków rynku pracy, przez globalne i regionalne kryzysy ekonomiczne, po aspiracje zawodowe młodzieży. Ekonomiczne teorie migracji, takie jak neoklasyczna teoria migracji i teoria dualnego rynku pracy, wskazują na znaczenie różnic w wynagrodzeniach oraz dostępności stabilnych i prestiżowych miejsc pracy jako głównych motywów migracji. Z kolei socjologiczne teorie, takie jak teoria przyciągania i wypychania Lee, podkreślają subiektywne odczucia jednostek dotyczące miejsc pochodzenia i docelowego oraz ich wpływ na decyzje migracyjne. Dowodzi to, jak złożonym zjawiskiem jest migracja, i wskazuje na potrzebę holistycznego podejścia w procesach badawczych, uwzględniającego zarówno ekonomiczne, jak i socjologiczne aspekty migracji młodzieży.

1.3. Metodyka badań

W niniejszym opracowaniu przedstawiono częściowe wyniki badań ilościowych przeprowadzonych przy wykorzystaniu metody sondażu diagnostycznego. Głównym celem badania była analiza intencji migracyjnych maturzystów w kontekście lokalnych warunków rynku pracy, z naciskiem na plany dotyczące miejsca dalszej edukacji, zatrudnienia oraz przyszłego zamieszkania i aktywności zawodowej. Specyfika badania pozwoliła na identyfikację motywów migracyjnych oraz zrozumienie, jak warunki na lokalnym rynku pracy wpływają na te intencje.

Badanie zrealizowano w okresie bezpośrednio przed egzaminami maturalnymi, co miało na celu minimalizację potencjalnego rozproszenia badanej populacji. Ograniczenie populacji do uczniów liceów ogólnokształcących umożliwiło wyeliminowanie zniekształcania wyników przez odpowiedzi respondentów ze szkół profilowanych, którzy często kształcą się w kierunku zgodnym z dostępną na obszarze ich zamieszkania pracą. Procedura doboru próby zakładająca, że w mniejszych ośrodkach badaniem objęci zostaną wszyscy maturzyści, natomiast w większych zastosowany zostanie dobór kwotowy, miała na celu zapewnienie jej reprezentatywności dla populacji maturzystów z różnych miast.

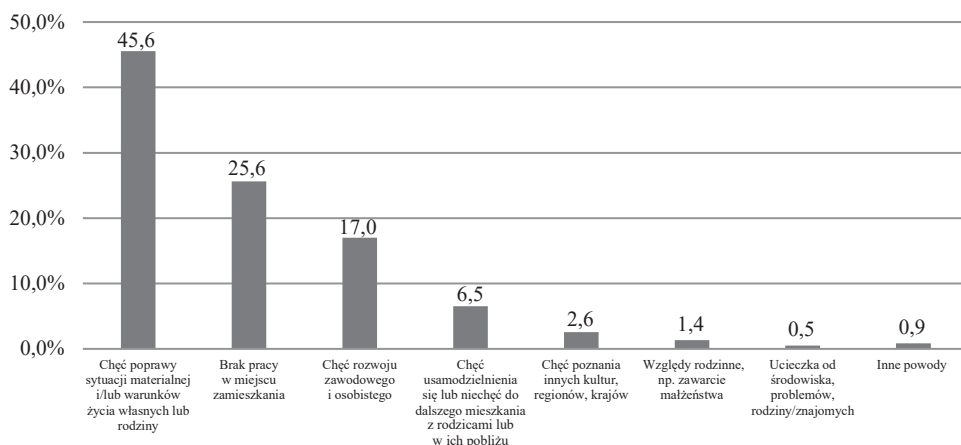
Na obszar badań zostało wybrane województwo dolnośląskie ze względu na jego zróżnicowany poziom rozwoju pomiędzy aglomeracją wrocławską a większością pozostałego obszaru oraz strategiczne położenie geograficzne. Analiza została przeprowadzona na próbach kontrastowych, dobranych według kryterium stopy bezrobocia rejestrowanego. Badanie zostało przeprowadzone w dwóch grupach powiatów, z których pierwszą stanowiły trzy dolnośląskie powiaty cechujące się najniższym poziomem bezrobocia rejestrowanego, natomiast drugą trzy powiaty cechujące się najwyższym poziomem tego wskaźnika¹. Taki dobór próby pozwolił na dokładniejsze zrozumienie wpływu warunków rynku pracy na intencje migracyjne maturzystów. Badaniem objętych zostało 815 maturzystów z 17 liceów ogólnokształcących, w tym 59,5% kobiet i 40,5% mężczyzn.

W niniejszym rozdziale zaprezentowano odpowiedzi respondentów na następujące pytanie: *Co według Ciebie jest główną przyczyną definitywnego opuszczania przez młodych ludzi rodzinnych stron (nie chodzi o wyjazd na studia, ale na stałe). Jeśli sam zamierzasz wyjechać, to podaj powód, który ma największe znaczenie w Twoim przypadku?* Było to pytanie półotwarte, jednokrotnego wyboru z następującymi wariantami odpowiedzi: *chęć poprawy sytuacji materialnej i/lub warunków życia własnych lub rodziny; brak pracy w miejscu zamieszkania; względy rodzinne, np. zawarcie małżeństwa; chęć rozwoju zawodowego i osobistego; chęć poznania innych kultur, regionów, krajów; chęć usamodzielnienia się lub niechęć do dalszego mieszkania z rodzicami lub w ich pobliżu; ucieczka od środowiska, problemów, rodziny/znajomych; inne powody (jakie?).* Tak skonstruowane pytanie pozwoliło na identyfikację najważniejszych powodów potencjalnej migracji młodzieży, a interpretacja odpowiedzi respondentów w kontekście sytuacji na lokalnym rynku pracy, zamiarów migracyjnych oraz kierunków deklarowanych migracji dostarczyła wielu cennych informacji.

¹ Wyboru powiatów objętych badaniem dokonano na podstawie dostępnych danych statystycznych. Do pierwszej grupy zakwalifikowano dwa miasta tworzące razem powiaty, tj. m. Wrocław i m. Jelenia Góra, oraz powiat lubiński, natomiast drugą grupę tworzyły następujące powiaty: lwówecki, kłodzki i górowski. Badanie zostało zrealizowane w następujących ośrodkach: Jelenia Góra, Wrocław, Lubin, Góra, Kudowa-Zdrój, Bystrzyca Kłodzka, Kłodzko, Lwówek Śląski, Gryfów Śląski, Rakowice Wielkie, Lubomierz. Na podstawie utworzonych w taki sposób dwóch grup powiatów prowadzona będzie również analiza wyników zrealizowanych badań.

1.4. Główne determinanty migracji młodzieży – wyniki badań własnych

Pierwsze zestawienie prezentuje główne powody migracji młodzieży w opinii wszystkich respondentów (rys. 1.1). Uczestnicy badania, którzy deklarują zamiar definitywnego opuszczenia miejsca dotychczasowego zamieszkania, zostali poproszeni o wskazanie najważniejszego powodu swojej migracji. Natomiast respondenci, którzy nie planują wyjeżdżać na stałe, mieli określić, ich zdaniem, główną przyczynę trwałej migracji młodych ludzi z rodzinnych stron.

Rys. 1.1. Główne powody migracji młodzieży w opinii respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Dominującym motywem migracji młodzieży w opinii respondentów jest „chęć poprawy sytuacji materialnej i/lub warunków życia” (45,6%). Taka odpowiedź respondentów koreluje z teorią migracji *push-pull* autorstwa Lee, mówiącą m.in. o tym, że czynniki ekonomiczne, w tym poszukiwanie lepszych możliwości zarobkowania i życia, są silnym motywatorem migracji. Ludzie są skłonni przenieść się tam, gdzie mają nadzieję na wyższe zarobki i lepszą jakość życia. Wysoki odsetek wskazań w tej kategorii może sygnalizować niezadowalający poziom warunków życiowych w miejscu pochodzenia lub aspiracje do osiągnięcia wyższego standardu życia.

Kolejnym znaczącym czynnikiem migracji, wskazanym przez 25,6% respondentów, jest „brak pracy w miejscu zamieszkania”. Brak możliwości zatrudnienia w miejscu pochodzenia lub jego pobliżu jest częstym powodem poszukiwania pracy w innych miejscach, co również znajduje potwierdzenie w teorii *push-pull* stanowiącej, że ludzie są „wypychani” z miejsc cechujących się wysokim bezrobociem i „przyciągani” do obszarów z lepszymi możliwościami pracy, co wiąże się z mi-

gracją zarobkową. W niektórych przypadkach migracje podejmowane na skutek braku pracy w miejscu zamieszkania mogą wskazywać też na niedopasowanie między dostępnymi umiejętnościami a rynkiem pracy w regionie pochodzenia. Może to również znaleźć odzwierciedlenie w teorii dualnego rynku pracy, w której migracje są ujmowane w kontekście sytuacji na rynkach pracy, a ich przyczyn upatruje się m.in. w popycie na siłę roboczą, jak również w motywacji do podjęcia pracy, wynikającej z prestiżu wykonywanego zajęcia.

W opinii 17% ankietowanych główną przyczyną migracji młodzieży jest „chęć rozwoju zawodowego i osobistego”, co oznacza, że aspiracje zawodowe i osobiste również odgrywają ważną rolę w decyzjach migracyjnych, potwierdzając w ten sposób założenia teorii migracji o podłożu socjologicznym mówiące o poszukiwaniu lepszych warunków do rozwoju osobistego i zawodowego. W tym przypadku migracja może być postrzegana jako część długoterminowego planu rozwoju zawodowego, co może oznaczać, że ludzie migrują nie tylko dla bezpośrednich korzyści finansowych, ale także dla rozwoju umiejętności i wzbogacenia doświadczenia życiowego.

Na „chęć usamodzielnienia się lub niechęć do dalszego mieszkania z rodzicami lub w ich pobliżu” jako główny powód migracji wskazało 6,5% badanych. Motywacja ta wskazuje na potrzebę niezależności i osobistego rozwoju jako czynników sprzyjających decyzji o migracji. Ten motyw może odzwierciedlać teorię cyklu życia, w której młodzi dorośli dążą do niezależności i własnej przestrzeni życiowej.

Zdecydowanie rzadziej jako główny powód migracji respondenci wskazywali „chęć poznania innych kultur, regionów, krajów” (2,6%). W tym przypadku migracja może być formą wymiany kulturowej, poszerzania horyzontów i doświadczenia różnorodności, a większą wagę przywiązuje się do doświadczeń, a nie tylko do korzyści materialnych.

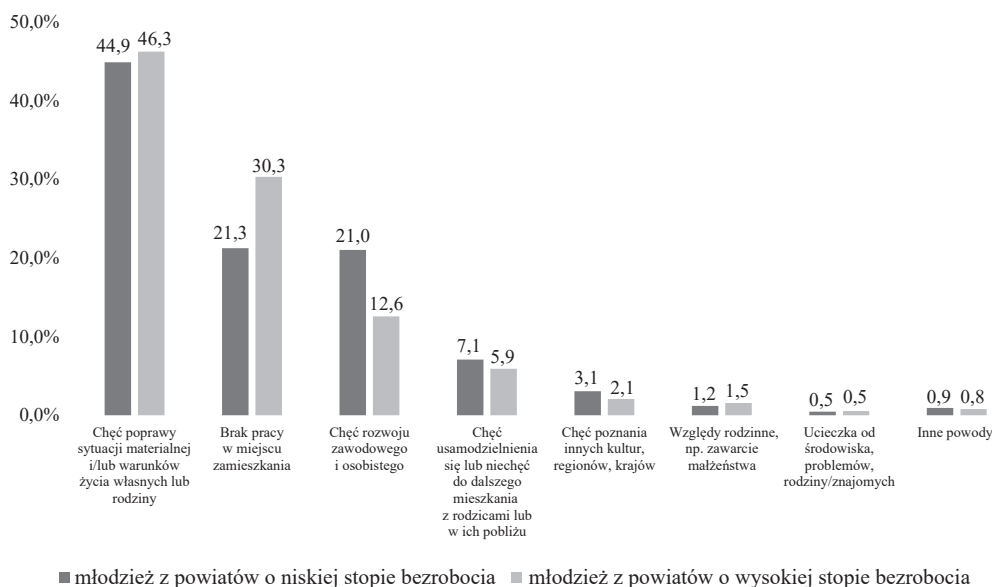
Tylko 1,4% respondentów jako główny powód migracji wskazało „względy rodzinne, np. zawarcie małżeństwa”. W tym zakresie decyzje migracyjne są podyktowane potrzebą utrzymania lub utworzenia struktur rodzinnych i mogą być częścią strategii rodzinnych i życiowych.

„Ucieczka od środowiska, rodziny/znajomych” to bardzo rzadka przyczyna migracji, wskazana przez 0,5% respondentów. Taki powód migracji może odnosić się do sytuacji, kiedy ludzie opuszczają swoje środowisko w celu uniknięcia negatywnych aspektów życia. Tego typu czynniki migracji są często uznawane za silne motywy o charakterze „wypychającym”, zwłaszcza gdy chodzi o unikanie negatywnych sytuacji w miejscu pochodzenia.

Na inne powody będące głównymi motywami migracji wskazało 0,9% badanych. Wymieniano takie czynniki, jak: chęć spróbowania czegoś nowego; chęć życia w innym systemie polityczno-społecznym; dość słuchania i oglądania polskich polityków, poczucie, że w Polsce nie zapowiada się nic dobrego, oraz lepsze warunki mieszkaniowe i pogodowe. Ta kategoria obejmuje różnorodne, prawdopodobnie mniej typowe przyczyny migracji, które nie zostały wyszczególnione w odpowiedziach zaproponowanych w ankiecie.

Zaprezentowane wyniki odzwierciedlają różne teorie migracji, wyjaśniające przepływy ludności ze względu na czynniki ekonomiczne, społeczne, kulturowe i osobiste. Dominowały jednak kwestie ekonomiczne (głównie chęć poprawy sytuacji materialnej i brak pracy w miejscu pochodzenia), co jest zgodne z ekonomicznymi trendami migracyjnymi, gdzie poszukiwanie lepszych warunków życia i pracy często stanowi główną motywację mobilności.

Kolejne zestawienie prezentuje główne motywy migracji młodzieży w opinii respondentów zamieszkujących dwa zróżnicowane pod względem ekonomicznym obszary: powiaty o niskiej stopie bezrobocia oraz powiaty o wysokiej stopie bezrobocia (rys. 1.2).

Rys. 1.2. Główne powody migracji młodzieży w opinii respondentów z uwzględnieniem sytuacji na lokalnym rynku pracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Interpretacja tych danych pozwala zrozumieć, jak zróżnicowanie lokalnych warunków ekonomicznych, przejawiających się m.in. w poziomie bezrobocia, wpływa na intencje migracyjne młodzieży.

Analiza danych wykazuje, iż „chęć poprawy sytuacji materialnej i/lub warunków życia własnych lub rodziny” jako główny motyw migracji młodzieży nieznacznie częściej wskazywana była przez respondentów z powiatów o wysokiej stopie bezrobocia (46,3%) niż przez badanych z powiatów o niskiej stopie bezrobocia (44,9%). Tak marginalna różnica może świadczyć o tym, że niezależnie od stopnia bezrobocia w regionie aspiracje materialne są fundamentalnym czynnikiem determinującym

migrację wśród młodzieży. Niemniej jednak fakt, że tendencja ta jest nieco silniejsza w regionach o wyższej stopie bezrobocia, może być interpretowany poprzez pryzmat teorii *push-pull*, zgodnie z którą to właśnie trudniejsze warunki ekonomiczne działają jako główna siła napędzająca migrację.

Znacznie większe zróżnicowanie widoczne jest w kwestii „braku pracy w miejscu zamieszkania” – wśród badanych z powiatów o wysokiej stopie bezrobocia jako główny czynnik migracji młodzieży powód ten wskazało 30,3% respondentów, podczas gdy wśród młodzieży z powiatów z niską stopą bezrobocia faktor ten wskazało 21,3% badanych. Może to sugerować, że w regionach, gdzie praca jest mniej dostępna, migracja staje się koniecznością w poszukiwaniu zatrudnienia, co znajduje odzwierciedlenie w teorii *push-pull*, w której czynniki „wypychające” (np. bezrobocie) mają silniejszy wpływ na decyzje migracyjne.

Z kolei „chęć rozwoju zawodowego i osobistego” jest bardziej istotna dla młodzieży z powiatów o niskiej stopie bezrobocia (21,0%) niż dla respondentów z powiatów o wysokiej stopie bezrobocia (12,6%). Takie zróżnicowanie w częstotliwości wskazań może sugerować, że tam, gdzie rynek pracy jest stabilniejszy, młodzi ludzie mają wyższe aspiracje do rozwoju, a nie tylko potrzebę znalezienia jakiegokolwiek pracy.

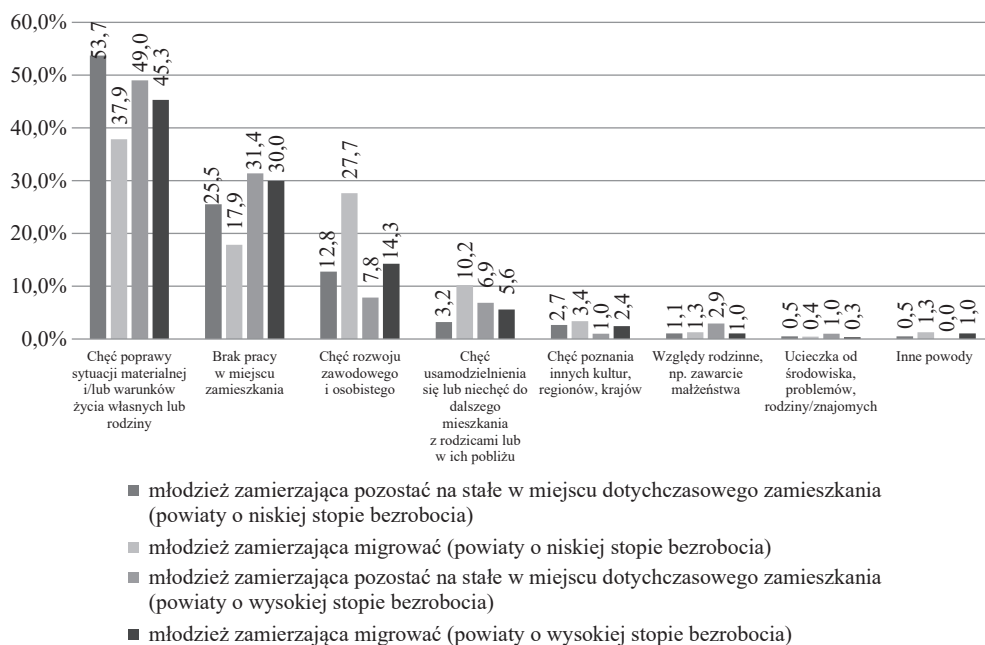
„Chęć usamodzielnienia się lub niechęć do dalszego mieszkania z rodzicami lub w ich pobliżu” jako główny powód migracji młodzieży respondenci z obu grup powiatów wskazywali z podobną częstotliwością (7,1% badanych z powiatów o niskiej stopie bezrobocia oraz 5,9% badanych z powiatów o wysokiej stopie bezrobocia). To może odzwierciedlać uniwersalną młodzieńczą chęć do niezależności, choć nieco bardziej akcentowaną przez młodzież pochodzącą z regionów cechujących się lepszą sytuacją na rynku pracy, co prawdopodobnie ukazuje ich większą determinację do niezależności, ale też większe możliwości w tym zakresie.

Analiza motywacji migracji takiej, jak „chęć poznania innych kultur, regionów, krajów”, „względy rodzinne, np. zawarcie małżeństwa” oraz „ucieczka od środowiska, rodziny/znajomych”, ukazuje mniejsze zróżnicowanie między badanymi grupami młodzieży, co może wskazywać na to, że są to powody migracji mniej zależne od lokalnych warunków ekonomicznych, a bardziej związane z osobistymi preferencjami i okolicznościami żywymi.

Interpretacja przedstawionych danych wskazuje, że motywacje migracyjne młodzieży są silnie uwarunkowane przez lokalne warunki ekonomiczne, zwłaszcza przez poziom stopy bezrobocia w ich regionie pochodzenia. Ogólnie młodzież z powiatów o wysokiej stopie bezrobocia jako motywację do migracji wyraźniej akcentuje czynniki ekonomiczne. Przeważająca tendencja do migracji na skutek braku pracy w miejscu pochodzenia w tej grupie sugeruje bezpośredni wpływ ograniczonych perspektyw lokalnych na ich decyzje migracyjne. Z kolei różnica w częstotliwości wskazania na chęć rozwoju zawodowego i osobistego jako głównego motywatora migracji sugeruje, że młodzież z powiatów o niższej stopie bezrobocia ma większą swobodę w planowaniu swojej przyszłości, skłaniając się ku migracji jako

środkowi do rozwoju osobistego i zawodowego, a nie tylko z powodu konieczności ekonomicznej. Różnice te podkreślają, że kontekst ekonomiczny, w którym dorasta młodzież, kształtuje jej oczekiwania i plany na przyszłość, co z kolei wpływa na intencje migracyjne. Zwraca też uwagę fakt, że nawet w obrębie jednego kraju różnice w regionalnym rynku pracy mogą mieć istotne konsekwencje dla mobilności ludności, co powinno być uwzględnione w politykach migracyjnych i rozwojowych.

Analiza głównych powodów migracji młodzieży w opinii respondentów, którzy deklarują chęć pozostania w miejscu pochodzenia po zakończeniu edukacji i podjęciu pracy, oraz tych, którzy planują migrację, z uwzględnieniem sytuacji na lokalnym rynku pracy prowadzi do równie interesujących spostrzeżeń (rys. 1.3).

Rys. 1.3. Główne powody migracji młodzieży w opinii respondentów z uwzględnieniem sytuacji na lokalnym rynku pracy i deklarowanego miejsca zamieszkania w przyszłości

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Interpretacja danych wskazuje, że zarówno w powiatach o niskim, jak i o wysokim bezrobociu, bez względu na deklarowane miejsce przyszłego zamieszkania, najczęściej wskazywanym powodem migracji jest „chęć poprawy sytuacji materialnej i/lub warunków życia własnych lub rodziny”.

W tym kontekście można jednak zauważyć, że ponad połowa młodzieży zamieszkującej powiaty o niskiej stopie bezrobocia zamierzająca pozostać w miejscu zamieszkania na stałe jako główną przyczynę migracji wskazała „chęć poprawy sy-

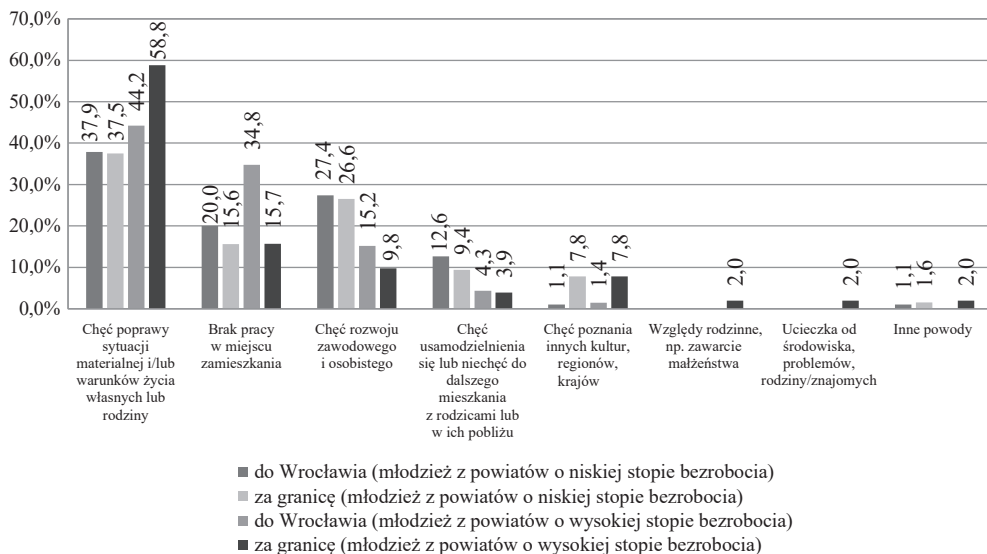
tuacji materialnej i/lub warunków życia własnych lub rodziny”, zdecydowanie rzadziej wskazywany był „brak pracy w miejscu zamieszkania” (25,5%), a jeszcze rzadziej respondenci ci podkreślali istotność odpowiedzi „chęć rozwoju zawodowego i osobistego” (12,8%); pozostałe warianty odpowiedzi wybierane były z dużo niższą częstotliwością. Z kolei wśród respondentów zamieszkujących tę samą grupę powiatów (o niskiej stopie bezrobocia), ale deklarujących zamiar opuszczenia miejsca pochodzenia po ukończeniu edukacji zauważyć można stosunkowo duży udział respondentów wskazujących na odpowiedź „chęć rozwoju zawodowego i osobistego” jako główną przyczynę migracji (27,7%) – oznacza to, że dla niemal 1/3 młodzieży pochodzącej z powiatów o niskiej stopie bezrobocia powodem migracji jest właśnie chęć rozwoju w sferze zawodowej i osobistej. Respondenci ci również najczęściej w porównaniu z pozostałymi wyróżnionymi kategoriami ankietowanych jako główny powód migracji wybierali wariant „chęć usamodzielnienia się lub niechęć do dalszego mieszkania z rodzicami lub w ich pobliżu” (10,2%). Rozróżnienie respondentów na tych, którzy zamierzają pozostać w miejscu pochodzenia, i wykazujących intencję, aby je opuścić, oraz oddzielna interpretacja ich odpowiedzi w zakresie głównych powodów migracji młodzieży pozwala sądzić, iż pomimo dobrych warunków na lokalnym rynku pracy młodzi ludzie sądzą, że migracja daje możliwość poprawy sytuacji bytowej, oferuje też lepsze możliwości dla osobistego rozwoju i kariery zawodowej niż pozostanie w miejscu pochodzenia.

Również wśród respondentów zamieszkujących powiaty cechujące się wysokim bezrobociem najczęściej wskazywanym powodem migracji zarówno przez zamierzających pozostać na stałe w miejscu pochodzenia (49,0%), jak i deklarujących migrację (45,3%) była „chęć poprawy sytuacji materialnej i/lub warunków życia własnych lub rodziny”. Na drugim miejscu, również z podobną częstotliwością, respondenci akcentowali „brak pracy w miejscu zamieszkania” (odpowiednio 31,4% i 30,0%). To wskazuje, że niekorzystne warunki ekonomiczne mogą być silnym czynnikiem napędzającym decyzje migracyjne. Zdecydowanie większe zróżnicowanie widoczne jest w przypadku odpowiedzi „chęć rozwoju zawodowego i osobistego”, którą jako główny powód migracji wskazało 7,8% respondentów zamierzających pozostać na stałe w miejscu pochodzenia oraz 14,3% ankietowanych deklarujących zamiar migracji – tak kształtujący się rozkład odpowiedzi może sugerować, że rozwój zawodowy i osobisty jest ważnym powodem migracji, również w sytuacji, gdy warunki na rynku pracy są mało sprzyjające i znaczna część młodzieży zamierzającej opuścić miejsce pochodzenia na stałe kieruje się tym właśnie powodem. Taki rozkład odpowiedzi pokazuje też, że młodzież zamierzająca pozostać w miejscu pochodzenia przyczyn migracji upatruje w braku pracy w miejscu zamieszkania, z kolei dla osób zamierzających faktycznie migrować ważnym czynnikiem jest również możliwość rozwoju w sferze osobistej i zawodowej, na który w ich opinii pozwoli im migracja.

Wnioski płynące z tej analizy mogą być istotne dla twórców polityk lokalnych i regionalnych, sugerując potrzebę tworzenia bardziej zróżnicowanych strategii wspierania młodzieży w osiągnięciu celów zawodowych i osobistych. Dla powiatów

o niskiej stopie bezrobocia kluczowe może być zapewnienie możliwości rozwoju, które zatrzymują młodzież w regionie, podczas gdy w powiatach o wysokiej stopie bezrobocia ważne będzie tworzenie nowych miejsc pracy oraz zachęcanie do rozwoju umiejętności, które mogą być atrakcyjne na szerszym rynku pracy.

Kolejne zestawienie pozwala zidentyfikować główne powody migracji młodych ludzi, którzy zadeklarowali zamiar migracji do Wrocławia oraz poza granice Polski, w kontekście sytuacji na lokalnym rynku pracy (rys. 1.4).

Rys. 1.4. Główne powody migracji młodzieży w opinii respondentów z uwzględnieniem sytuacji na lokalnym rynku pracy i kierunku deklarowanej migracji

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

W tej interpretacji również dla każdej z wyróżnionych grup respondentów najczęstszym powodem migracji jest „chęć poprawy sytuacji materialnej i/lub warunków życia własnych lub rodziny”, jednak zauważyć można znaczne zróżnicowanie częstotliwości wskazań. Takiej odpowiedzi udzieliło blisko 60% badanych z powiatów o wysokiej stopie bezrobocia zamierzających migrować za granicę oraz 44,2% ankietowanych z tych powiatów, którzy zamierzają migrować do Wrocławia. Z kolei w przypadku badanych z powiatów cechujących się niskim poziomem bezrobocia takiej odpowiedzi udzielił podobny odsetek maturzystów zamierzających migrować za granicę, jak i do Wrocławia (odpowiednio 37,5% i 37,9%). Istotną część maturzystów z powiatów cechujących się wysokim poziomem bezrobocia zamierzających migrować do Wrocławia jako główny powód tej migracji wskazała „brak pracy w miejscu zamieszkania” (34,8%). Interesujące wydaje się, że ten motyw opuszczenia rodzinnych stron znacznie rzadziej wskazywali maturzyści zamierzają-

cy migrować na stałe za granicę (15,7%). Tak kształtujący się rozkład danych może sugerować, że w opinii młodych ludzi zamieszkujących obszary o trudnej sytuacji na rynku pracy, aby otrzymać zatrudnienie, wystarczy migrować do centrum regionalnego (w tym przypadku do Wrocławia), jednak aby w istotny sposób poprawić sytuację materialną, a przez to warunki życia, należy migrować poza granice Polski. Zależność tę (choć w znacznie mniejszym stopniu) zaobserwować można również wśród młodzieży z powiatów o dobrej sytuacji na rynku pracy – w tym przypadku na „brak pracy w miejscu zamieszkania” jako główny powód migracji wskazało 20,0% ankietowanych zamierzających migrować do Wrocławia oraz 15,6% badanych deklarujących zamiar migracji za granicę. Ta grupa młodzieży, w porównaniu z respondentami zamieszkującymi powiaty cechujące się trudną sytuacją na rynku pracy, zdecydowanie częściej jako główny powód migracji wskazywała „chęć rozwoju zawodowego i osobistego” – takiej odpowiedzi udzieliła blisko 1/3 młodzieży zamierzającej migrować do Wrocławia (27,4%) oraz poza granice Polski (26,6%). W przypadku młodzieży pochodzącej z powiatów o wysokiej stopie bezrobocia można z kolei zauważyć zróżnicowanie w zakresie tego motywu migracji – odpowiedź wskazało 15,2% respondentów deklarujących zamiar migracji do Wrocławia i 9,8% badanych zamierzających migrować za granicę – tak kształtujące się dane mogą sugerować, że w opinii młodzieży dla rozwoju osobistego i zawodowego wystarczająca jest migracja do centrum regionu. „Chęć usamodzielnienia się lub niechęć do dalszego mieszkania z rodzicami lub w ich pobliżu” – jako główny powód migracji wskazywana była przez znaczną część młodzieży z powiatów cechujących się niską stopą bezrobocia, deklarującą zamiar stałego zamieszkania we Wrocławiu (12,6%). Takiej odpowiedzi udzieliło też 9,4% młodzieży pochodzącej z tej grupy powiatów, a deklarującej zamiar migracji za granicę. W przypadku ankietowanych z powiatów o wysokiej stopie bezrobocia motyw ten jako główny czynnik migracji wskazywany był zdecydowanie rzadziej. Tak kształtujący się rozkład odpowiedzi może sugerować, że młodzi ludzie z obszarów o dobrej sytuacji ekonomicznej zamierzający migrować (w szczególności do Wrocławia) w zmianie miejsca zamieszkania upatrują szansy na samodzielność. „Chęć poznania innych kultur, regionów, krajów” z oczywistych względów częściej wskazywana była przez młodzież zamierzającą migrować poza granice Polski – odpowiedź ta została wskazana przez taki sam odsetek respondentów z obu badanych grup powiatów (po 7,8%).

Motywy migracji mogą zatem różnić się również w zależności od zamierzonego kierunku migracji. Młodzież z powiatów cechujących się wysoką stopą bezrobocia zamierzająca migrować za granicę zdecydowanie częściej niż potencjalni migranci krajowi wskazuje na chęć poprawy sytuacji materialnej, co może sugerować, że migracja międzynarodowa jest postrzegana jako bardziej efektywna w osiągnięciu znaczącej poprawy warunków życia, z kolei młodzież z powiatów o niskim bezrobociu częściej w porównaniu z pozostałymi deklaruje zamiar migracji do Wrocławia w celu usamodzielnienia się.

1.5. Podsumowanie

Przeprowadzona w niniejszym opracowaniu analiza wyników badań pokazuje, że dominującym czynnikiem skłaniającym młodych ludzi do zmiany miejsca zamieszkania jest chęć poprawy sytuacji materialnej oraz warunków życia. Kolejne ważne czynniki w decyzjach migracyjnych młodzieży to brak pracy w miejscu zamieszkania oraz chęć rozwoju zawodowego i osobistego.

Motywy migracji w kontekście sytuacji na lokalnym rynku pracy odzwierciedlają również wpływ warunków ekonomicznych i osobistych aspiracji na decyzje o mobilności. Analiza pokazuje, że młodzież z powiatów o wysokiej stopie bezrobocia może odczuwać silniejsze *push factors*, które motywują do poszukiwania lepszych możliwości poza miejscem zamieszkania. Z kolei istotna część młodzieży z powiatów o niskiej stopie bezrobocia wydaje się bardziej zmotywowana przez *pull factors* i częściej jako główny powód migracji wskazuje chęć rozwoju zawodowego i osobistego, co pokazuje, że stabilniejsze warunki rynkowe sprzyjają wyższym aspiracjom zawodowym i osobistym. Może to też oznaczać, że młodzież z powiatów o niższej stopie bezrobocia ma większą swobodę w planowaniu swojej przyszłości, traktując migrację jako środek do rozwoju osobistego i zawodowego, a nie tylko decydując się na nią z powodu konieczności ekonomicznej.

Warto też zwrócić uwagę na istotne zróżnicowanie motywacji migracyjnych wśród młodzieży z powiatów o niskiej stopie bezrobocia, która deklaruje zamiar opuszczenia swojego miejsca pochodzenia po ukończeniu edukacji. Dla niemal jednej trzeciej tych młodych ludzi migracja jest okazją do rozwijania swoich kompetencji i kariery zawodowej, a także możliwością zdobycia nowych doświadczeń życiowych. Dodatkowo znacząca część tej młodzieży wyraża chęć usamodzielnienia się, co wskazuje na dążenie do niezależności i samodzielności jako istotnych czynników sprzyjających decyzji o migracji. Te motywacje odzwierciedlają aspiracje młodych ludzi do poprawy jakości życia dzięki migracji, które wykraczają poza czysto ekonomiczne czynniki.

Zauważalne jest, że chociaż aspekty, takie jak chęć poznania innych kultur czy względy rodzinne są obecne w obu grupach, intensywność ich oddziaływania jest mniejsza w porównaniu z motywami o charakterze ekonomicznym. Oznacza to, że choć czynniki niematerialne mają wpływ na decyzje migracyjne młodzieży, to warunki ekonomiczne stanowią główną siłę napędową migracji, szczególnie w kontekście wysokiego bezrobocia.

Przeprowadzona analiza uwypukla znaczenie lokalnego kontekstu ekonomicznego w kształtowaniu motywacji migracyjnych młodzieży. Zwraca uwagę na fakt, że nawet w obrębie jednego kraju różnice w regionalnym rynku pracy mogą mieć istotne konsekwencje dla mobilności ludności, dlatego tak ważne jest, by młodzież kończąca szkoły średnie miała poczucie, że warunki ekonomiczne w miejscach jej pochodzenia zapewnią bezpieczną przyszłość bez konieczności podejmowania czasowych czy stałych migracji.

Wykaz literatury

- Black, M. (1983). Migration of Young Labor Force Entrants. *Socio-Economic Planning Sciences*, 17(5-6), 267-280.
- Caliendo, M. i Schmidl, R. (2016). Youth Unemployment and Active Labor Market Policies in Europe. *IZA Journal of Labor Policy*, (5), 1-30.
- Castles, S. i Miller, M. J. (2011). *Migracje we współczesnym świecie*. PWN.
- Dolińska, A. i Jończy, R. (Eds.). (2021). *Procesy migracyjne w południowo-zachodniej Polsce w kontekście sytuacji na rynku pracy. Wybrane zagadnienia*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Dolińska, A., Jończy, R. i Rokita-Poskart, D. (2020). Post-secondary-school Migration of Young People to Large Regional Centres as a Factor of Depopulation and Disharmonious Regional Development in Poland. *European Research Studies Journal*, 23(3).
- Dolińska, A., Jończy, R. i Śleszyński, P. (2020). *Migracje pomaturalne w województwie dolnośląskim wobec depopulacji regionu i wymogów zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Górny, A. i Kaczmarczyk, P. (2003). *Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowych w świetle wybranych koncepcji teoretycznych*. Prace Migracyjne nr 49. Instytut Studiów Społecznych Uniwersytet Warszawski.
- Harris, J. R. i Todaro, M. P. (1970). Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis. *The American Economic Review*, 60(1).
- Jończy, R., Rokita-Poskart, D. i Tanas, M. (2013). *Exodus absolwentów szkół średnich województwa opolskiego do dużych ośrodków regionalnych kraju oraz za granicę: w kontekście problemu depopulacji województwa oraz wyzwań dla szkolnictwa wyższego i regionalnego rynku pracy*. Wydawnictwo Instytut Śląski.
- Kiniorska, I., Brambert, P. i Staciwa, E. (2023). Plany migracyjne młodzieży akademickiej Kielc. *Studia Miejskie*, (46), 27-39.
- Kotulic, R. i Adamisin, P. (2012). Migration Trends of the Labor Force in the Slovak Republic at the Beginning of the Second Millennium. *Polish Journal of Management Studies*, (6), 81-88.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57. <https://doi.org/10.2307/2060063>
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. i Taylor, J. E. (1993). 'Theories of International Migration: A Review and Appraisal'. *Population and Development Review*, 19(3). <https://doi.org/10.2307/2938462>
- Milasi, S. (2020). What Drives Youth's Intention to Migrate Abroad? Evidence from International Survey Data. *IZA Journal of Development and Migration*, (11).
- Mitze, T. (2019). The Migration Response to Local Labour Market Shocks: Evidence from EU Regions during the Global Economic Crisis. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 81(2), 271-298.
- Piore, M. J. (1978). Dualism in the Labor Market: A Response to Uncertainty and Flux. The Case of France. *Revue Économique*, 26-48.
- Rakauskienė, O. G., i Ranceva, O. (2014). Youth Unemployment and Emigration Trends. *Intelektinė Ekonomika: Mokslo Darbų Žurnalas = Intellectual Economics: Scientific Research Journal/Mykolas Romeris Universitetas, Lietuvos Mokslo Akademija, Vroclavo Universitetas. Vilnius: Mykolas Romeris Universitetas*, t. 8, 1(19).
- Ramos, R. (2019). Migration Aspirations among Youth in the Middle East and North Africa Region. *Journal of Geographical Systems*, 21(4), 487-507.
- Sakanishi, A. (2011). Labor Market Conditions and Migration in Japan. *International Journal of Economic Policy Studies*, (6), 69-82.

- Sardak, S., Shymanska, K., Girman, A. i Krupskyi, O. (2021). International Youth Migration: Features, Tendencies, Regulation Prospects. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*.
- Todaro, M. P. (1976). *Internal Migration in Developing Countries*. International Labour Office.
- Wojnicz, L. (2016). Przyczyny migracji Polaków w Unii Europejskiej po 1 maja 2004 roku. *Przeszłość Demograficzna Polski*, 38(3), 131-150.
- Wojtaszak, A. (2022). Główne determinanty migracji zarobkowych Polaków do państw Unii Europejskiej po 2004 roku i ich następstwa. *Acta Politica Polonica*, (54), 175-186.
- Vaishar, A. i Pavlů, A. (2018). Outmigration Intentions of Secondary School Students from a Rural Micro-region in the Czech Inner Periphery: A Case Study of the Bystřice nad Pernštejnem Area in the Vysočina Region. *Auc Geographica*, 53(1), 49-58.
- Yeung, W. i Yang, Y. (2020). Labor Market Uncertainties for Youth and Young Adults: An International Perspective. *The Annals of The American Academy Of Political And Social Science*, (688), 7-19.

2. Zmiany w preferencjach migracyjnych młodzieży na przykładzie powiatu wieluńskiego

Patrycja Wodzińska

Uniwersytet Opolski

e-mail: patrycja.wodzinska.55@gmail.com

Cytuj jako: Wodzińska, P. (2024). Zmiany w preferencjach migracyjnych młodzieży na przykładzie powiatu wieluńskiego. W: R. Jończy, J. Rokitowska-Malcher (red.), *Współczesne migracje osób młodych – wybrane zagadnienia* (s. 30-48). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

DOI: 10.15611/2024.78.9.02

2.1. Wprowadzenie

Problem wyludniania oraz związane z nim konsekwencje społeczno-ekonomiczne to obecnie jedno z najważniejszych zagadnień rozwojowych dla Polski. Główną ich przyczyną są migracje ludności – zarówno zewnętrzne, jak i wewnętrzne, wpływające decydująco na wyludnienie peryferii. W skali kraju można wyróżnić trzy główne fale migracji: transformacyjną, poakcesyjną oraz wewnętrzne przepływy ludności, głównie młodzieży, związane z umasowieniem szkolnictwa wyższego oraz przyspieszonym rozwojem dużych miast regionalnych (Jończy, 2019). Migracje edukacyjne „na studia” – bo tak często określana jest ostatnia z wymienionych fal – wzmogły się pod koniec lat 90. XX wieku i trwają do dziś. W tym czasie kształcenie na poziomie wyższym przestało być tak elitarne jak kiedyś, zwiększony został nabór na studia, powstało wiele publicznych oraz niepublicznych szkół wyższych – studia stały się powszechne oraz masowe. Jednocześnie wiele osób, zwłaszcza tych pochodzących z obszarów peryferyjnych, które ukończyły szkołę wyższą, nie ma szans znalezienia pracy w miejscu pochodzenia, zgodnej z posiadanymi kwalifikacjami (Dolińska i in., 2020). Z tego względu migracje edukacyjne zmieniają się w migracje definiatywne, niosąc przy tym szereg negatywnych konsekwencji dla obszarów pochodzenia, takich jak: recesja rozwojowa czy depopulacja (Jończy, 2022).

W Polsce w ostatnich latach prowadzono szereg badań związanych z tematyką migracji oraz drenażu młodzieży, np. *Exodus absolwentów szkół średnich województwa opolskiego do dużych ośrodków regionalnych kraju oraz za granicę (w kon-*

tekście problemu depopulacji województwa oraz wyzwań dla szkolnictwa wyższego i regionalnego rynku pracy) (Jończy i in., 2013), *Migracje pomaturalne w województwie dolnośląskim wobec depopulacji regionu i wymogów zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego* (Dolińska i in., 2020), *Ekonomiczne skutki migracji edukacyjnych do ośrodka akademickiego. Studium przypadku Opola* (Rokita-Poskart, 2021), *Migracje pomaturalne na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego* (Kiniorska i Brambert, 2021). Jednak niewiele badań koncentruje się na zmianach preferencji migracyjnych młodzieży na przestrzeni lat. W związku z tym postanowiono dokonać takiej analizy, wykorzystując badania autorki i zestawiając je z wynikami badań prowadzonych wcześniej.

Głównym celem podjętych rozważań było określenie zmian w preferencjach migracyjnych młodzieży z peryferii, pochodzących z ośrodka wieluńskiego – miasta i powiatu położonego na peryferyjnym obszarze województwa łódzkiego. Realizacja przyjętego celu obejmowała następujące etapy: analizę danych statystycznych charakteryzujących sytuację społeczno-gospodarczą powiatu wieluńskiego, opis I Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Kościuszki w Wieluniu oraz badania ankietowe przeprowadzone wśród maturzystów w ww. placówce. Wybór miejsca i obszaru badań podyktowany był faktem, iż w 2011 roku prowadzono w tej samej szkole analogiczne badania ankietowe (Wencel, 2011). Autorka zdecydowała się powtórzyć je, zachowując identyczną formę kluczowych kwestii w kwestionariuszu badawczym, co umożliwiło porównanie danych dotyczących preferencji migracyjnych na przestrzeni lat.

Na wstępie badania przyjęto następujące hipotezy badawcze:

- H1: Skala zamierzonych migracji definitywnych będzie obecnie mniejsza w związku z poprawą sytuacji na rynku pracy i podniesieniem się poziomu życia.
- H2: Zamierzone migracje edukacyjne będą się odbywać na większą odległość w związku z łatwiejszym (przez mniejszą liczebność roczników i niższe wskaźniki skolaryzacji) dostępem do studiów w dużych ośrodkach, a także przez wzrost zamożności społeczeństwa (mniejsze ograniczenia finansowe pozwalają absolwentom szkół średnich kontynuować naukę w miastach, które są znacznie oddalone od ich obecnego miejsca zamieszkania).

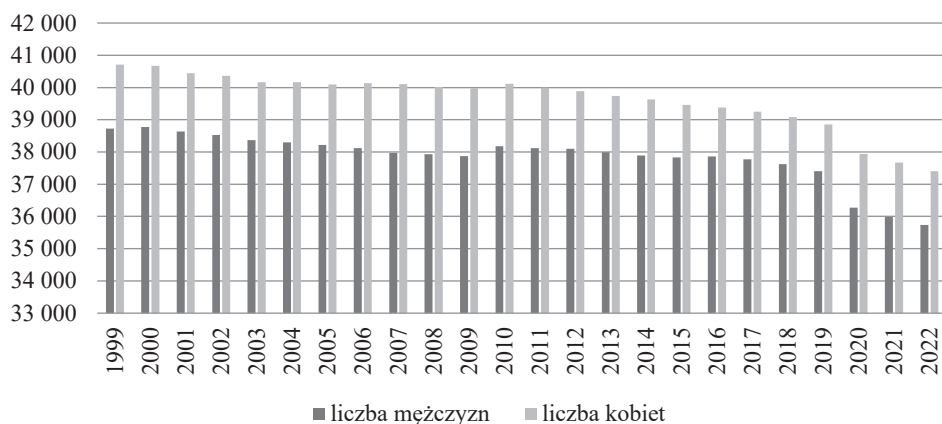
Tekst niniejszego rozdziału podzielono na kilka części zbieżnych z przyjętymi etapami procesu badawczego. W pierwszej kolejności dokonano analizy danych statystycznych charakteryzujących powiat wieluński oraz opisano badane liceum. Następnie zaprezentowano metodykę przeprowadzonych badań, scharakteryzowano badaną grupę respondentów oraz dokonano analizy porównawczej odpowiedzi respondentów z wynikami uzyskanymi w 2011 r. Rozdział zakończono podsumowaniem, w którym zawarto streszczenie wyników badań oraz wnioski końcowe.

2.2. Obszar i obiekt badań

2.2.1. Charakterystyka powiatu wieluńskiego

Powiat wieluński jest jednym z powiatów województwa łódzkiego. Utworzony został w ramach reformy administracyjnej w 1999 r. i obejmuje powierzchnię 926 km² (Raport o stanie powiatu wieluńskiego za rok 2021, 2022). Położony jest w południowo-zachodniej części województwa i graniczy z powiatami z województw łódzkiego, opolskiego oraz śląskiego. Lokalizacja powiatu wieluńskiego na granicy trzech województw sprawia, że jest on znacznie oddalony od większych ośrodków miejskich (np. od Częstochowy ok. 70 km, od Opola ok. 90 km, od Łodzi ok. 100 km, od Wrocławia ok. 130 km, od Krakowa ok. 195 km, od Warszawy ok. 230 km, od Poznania ok. 230 km).

W 2022 r. powiat wieluński był zamieszkiwany przez 73 140 osób, z czego 51,1% stanowiły kobiety, a pozostałe 48,9% mężczyźni. Liczba ludności powiatu wieluńskiego od 2000 r. (z wyjątkiem 2010 r.) charakteryzuje się tendencją spadkową. Największy spadek widoczny był w latach 2020-2022, co mogło być spowodowane pandemią COVID-19 (rys. 2.1).

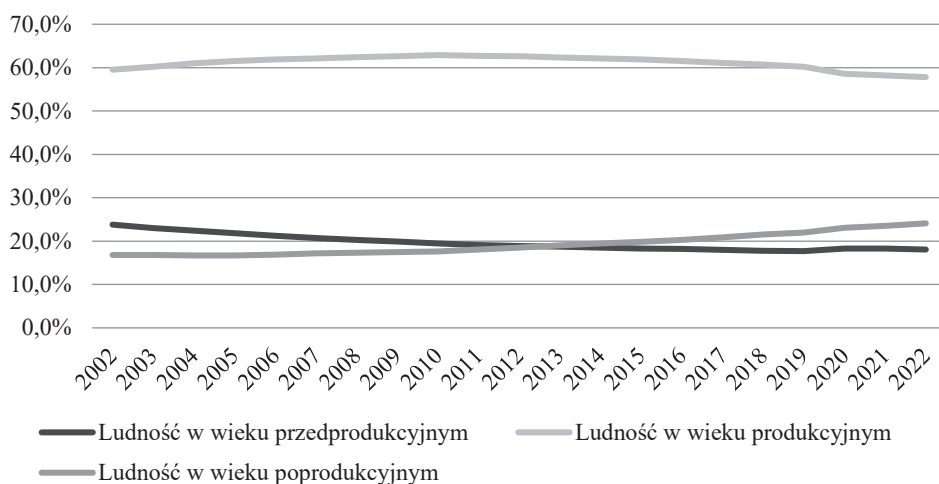

Rys. 2.1. Ludność powiatu wieluńskiego w latach 1999-2022 – z podziałem na płeć

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych.

W 2022 r. na ludność powiatu wieluńskiego składało się 61,5% osób w wieku produkcyjnym, 20,3% osób w wieku poprodukcyjnym, natomiast pozostałe 18,2% stanowili mieszkańcy w wieku przedprodukcyjnym (rys. 2.2). W latach 2002-2022 widoczny był spadek udziału populacji w wieku przedprodukcyjnym w ludności ogółem, również w latach 2010-2022 spadł udział osób w wieku produkcyjnym, natomiast od 2005 r. wzrósł udział osób w wieku poprodukcyjnym. Zmniejszający się

udział populacji w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym na rzecz zwiększającego się udziału osób w wieku poprodukcyjnym wskazuje na to, iż społeczeństwo powiatu wieluńskiego się starzeje. Jest to niekorzystne zjawisko niosące za sobą szereg negatywnych konsekwencji, takich jak zmniejszenie potencjału społecznego oraz gospodarczego danego obszaru (Szukalski, 2018).

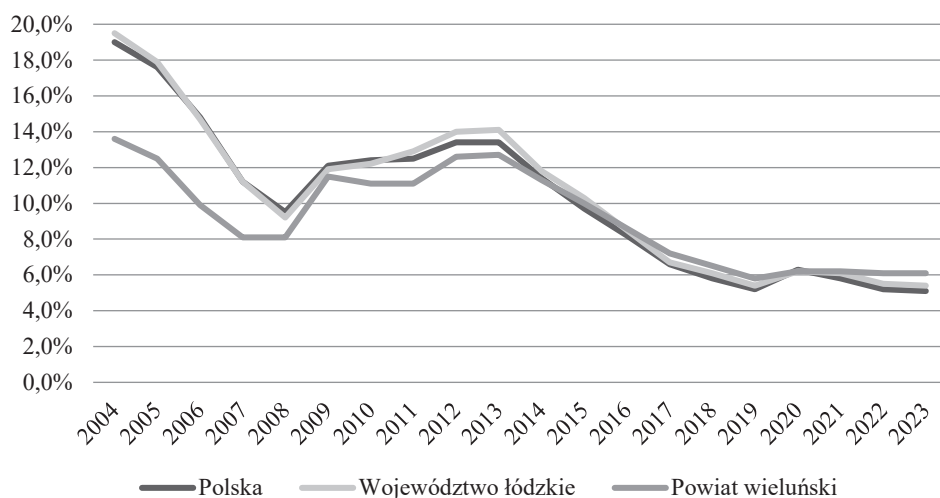

Rys. 2.2. Udział ludności według ekonomicznych grup wieku w ludności ogółem w latach 2002-2023 na terenie powiatu wieluńskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych.

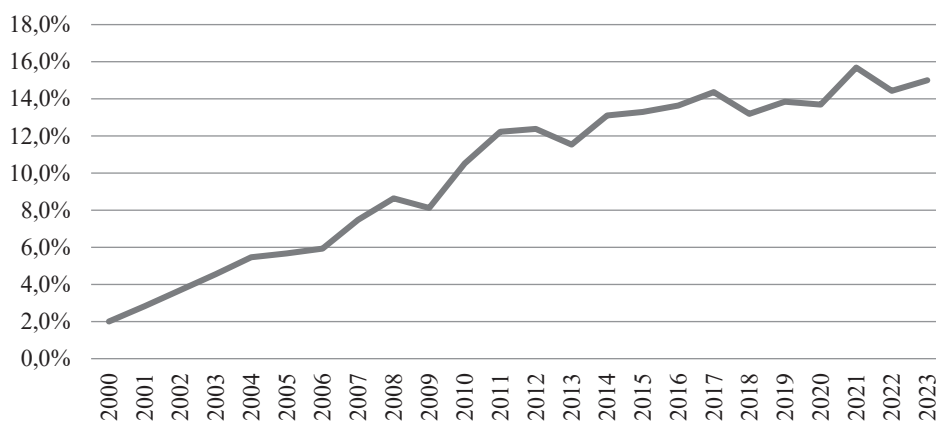
Powiat wieluński to powiat o charakterze rolniczo-przemysłowym, którego cechą jest niski poziom urbanizacji (Powiatowy Urząd Pracy w Wieluniu, 2023). W 2023 r. stopa bezrobocia rejestrowanego na terenie powiatu wieluńskiego wynosiła 6,1%, co stanowiło wynik nieco wyższy niż średnia krajowa (5,1%) czy średnia wojewódzka (5,4%) (rys. 2.3). Jednak w ciągu ostatnich lat stopa bezrobocia rejestrowanego zarówno w powiecie wieluńskim, jak i w województwie łódzkim oraz w Polsce charakteryzowała się tendencją spadkową.

Wśród osób bezrobotnych na terenie powiatu wieluńskiego najwięcej było tych z wykształceniem zasadniczym zawodowym/branżowym. Mimo iż w ostatnich latach liczba osób bezrobotnych spadła, w tym również obniżyła się liczba osób bezrobotnych z wykształceniem wyższym, to trzeba zaznaczyć, iż udział osób bezrobotnych z tym wykształceniem w stosunku do bezrobotnych ogółem na terenie powiatu wieluńskiego wzrósł (rys. 2.4). Wynika to zarówno z nieproporcjonalnego przyrostu liczby absolwentów studiów, jak i z niedostatku miejsc pracy dla osób wysoko wykwalifikowanych w stosunkowo niewielkim ośrodku wieluńskim.

Rys. 2.3. Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 2004-2023 na terenie powiatu wieluńskiego, województwa łódzkiego oraz Polski

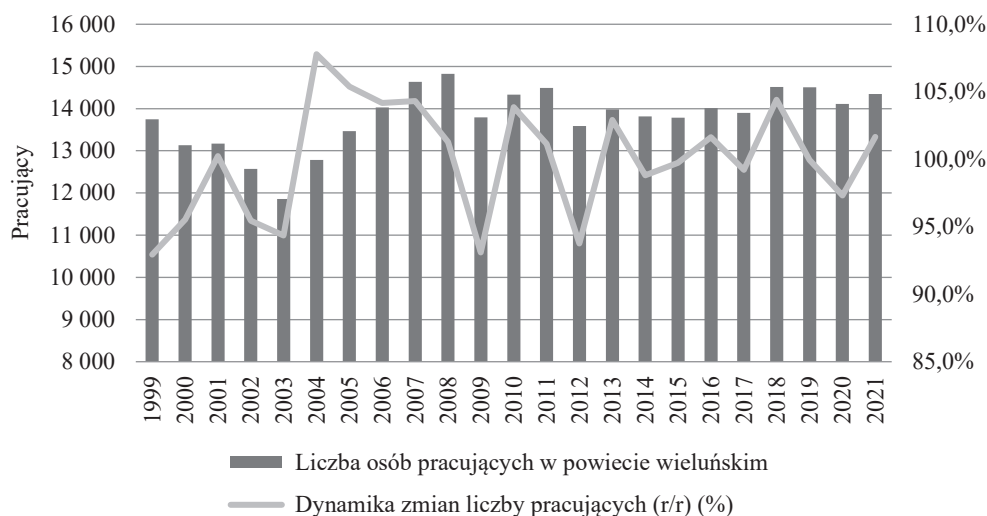
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych.

Rys. 2.4. Udział bezrobotnych zarejestrowanych z wykształceniem wyższym w stosunku do bezrobotnych zarejestrowanych ogółem w latach 2000-2023 na terenie powiatu wieluńskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych.

Warto również zwrócić uwagę na liczbę pracujących na terenie powiatu wieluńskiego (rys. 2.5). Okazuje się, że w ostatnich latach liczba pracujących na terenie tego obszaru nie zmieniała się znacząco.

Rys. 2.5. Liczba pracujących wraz z ich dynamiką zmian (r/r w %) na terenie powiatu wieluńskiego w latach 1999-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych.

Z tego wynika, iż przyczyną spadku bezrobocia rejestrowanego na terenie powiatu wieluńskiego nie był wzrost liczby pracujących na tym obszarze. Odpowiadała za to głównie spadek ludności w wieku produkcyjnym związany zarówno z ujemnym saldem wyjazdów (wynikającym m.in. z niedoboru miejsc pracy), jak i z osiąganiem wieku poprodukcyjnego przez relatywnie liczne roczniki (w stosunku do roczników osiągających pełnoletniość).

2.2.2. Charakterystyka badanej szkoły

Na terenie powiatu wieluńskiego funkcjonuje pięć publicznych szkół ponadpodstawowych: dwa licea ogólnokształcące oraz trzy zespoły szkół. Każda z tych placówek mieści się na terenie miasta Wieluń.

I Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Kościuszki w Wieluniu znalazło się na 291. miejscu w rankingu liceów ogólnokształcących z 2024 r., dla porównania drugie wieluńskie liceum uplasowało się na 571. miejscu (Perspektywy, 2024). W roku szkolnym 2023/2024 do I Liceum Ogólnokształcącego w Wieluniu uczęszczało 818 uczniów, w tym 128 maturzystów. Uczniowie IV klas kształcili się w jednej z czterech klas o następujących profilach: biologiczno-chemicznej (dwie klasy), matematyczno-geograficznej lub matematyczno-fizycznej.

W roku szkolnym 2010/2011 do ww. liceum uczęszczało 808 uczniów, w tym 252 maturzystów. Maturzystami byli wówczas uczniowie III klas, gdyż wtedy kształ-

cenie w liceum obejmowało trzy lata. W roku szkolnym 2010/2011 było dziewięć klas maturalnych (I Liceum Ogólnokształcące, im. Tadeusza Kościuszki w Wieluniu).

2.3. Analiza wyników przeprowadzonych badań

2.3.1. Metodyka badania oraz charakterystyka badanej grupy respondentów

Na potrzeby niniejszego opracowania autorka przeprowadziła badanie sondażowe, wykorzystując przy tym ankietę internetową opracowaną przez zespół badaczy pod kierunkiem Romualda Jończego. Kwestionariusz ten dotyczył m.in. zamiarów maturzystów po ukończeniu szkoły średniej, a także ich planów na przyszłość związanych z miejscem zamieszkania oraz miejscem pracy. Sformułowane pytania odnosiły się także do problemów, jakie występują na terenach pochodzenia ankietowanych, a także wartości, jakimi kierują się młode osoby. Wybór techniki CAWI podyktowany był możliwością zbadania dużej liczby osób w stosunkowo krótkim czasie. W niniejszym rozdziale zostaną zaprezentowane wybrane zagadnienia, które badała owa ankieta, a następnie uzyskane odpowiedzi zostaną porównane z odpowiedziami na identyczne lub podobne pytania zawarte w kwestionariuszu badań przeprowadzonych w 2011 r. przez ówczesną studentkę Politechniki Opolskiej – Magdalenę Wencel.

Ankieta została przeprowadzona w marcu 2024 r. Wzięło w niej udział 95 maturzystów z I Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Kościuszki w Wieluniu. Było to około 74% wszystkich uczniów klas maturalnych tej placówki. Jeśli chodzi o strukturę płci, to kobiety stanowiły 61,1% badanych, mężczyźni 36,8%, zaś pozostałe 2,1% respondentów nie utożsamiało się z żadną płcią. Taka struktura płci jest typowa dla liceów ogólnokształcących, gdyż to kobiety częściej niż mężczyźni decydują się na podjęcie nauki w tego rodzaju placówkach (Dolińska i in., 2020). Potwierdza to wskaźnik skolaryzacji netto dla liceów, który w roku szkolnym 2022/2023 wyniósł dla kobiet 56,3%, natomiast dla mężczyzn 33% (GUS, 2023).

Każdy z ankietowanych zadeklarował, iż ma obywatelstwo polskie. Co do miejsca zamieszkania zaobserwować można duże zróżnicowanie odpowiedzi. Najwięcej respondentów, bo aż 65,3%, zadeklarowało, iż mieszka na obszarze powiatu wieluńskiego, pozostali respondenci jako miejsce zamieszkania wskazali powiaty: wierszowski (20,0%), pajęczański (9,5%), oleski (4,2%) i kłobucki (1,1%). Przedstawione dane wskazują na to, iż do I Liceum Ogólnokształcącego w Wieluniu uczęszczali uczniowie zarówno z województwa łódzkiego, jak i opolskiego oraz śląskiego. 69,5% ankietowanych wskazało również, iż musi dojechać/dotrzeć do szkoły z innej miejscowości, zaś pozostałe 30,5% respondentów zadeklarowało, iż mieszka wraz z rodziną w Wieluniu. Żaden z respondentów nie wskazał bursy jako miejsca swojego zamieszkania, choć znajduje się ona na terenie Wielunia.

Porównując odpowiedzi respondentów z wynikami ankiety z 2011 r., należy zaznaczyć, że wówczas ankieta przeprowadzona była techniką PAPI. Wzięło w niej

udział 150 ankietowanych, czyli około 60% ogółu maturzystów. Byli to maturzyści z siedmiu klas maturalnych. Struktura płci ankietowanych była nieco inna od udziału płci wśród respondentów w 2024 r., gdyż 51,3% stanowili wówczas mężczyźni, pozostałe 48,7% kobiety. 72,0% respondentów zadeklarowało, iż mieszka w Wieluniu, zaś 28,0%, że pochodzi z pobliskich wsi. Warto również podkreślić, iż 10,7% wszystkich respondentów wskazało, że pochodzi z powiatów wieruszowskiego, pączęńskiego, sieradzkiego oraz bełchatowskiego – wszystkie te powiaty należą jednak do województwa łódzkiego (Wencel, 2011).

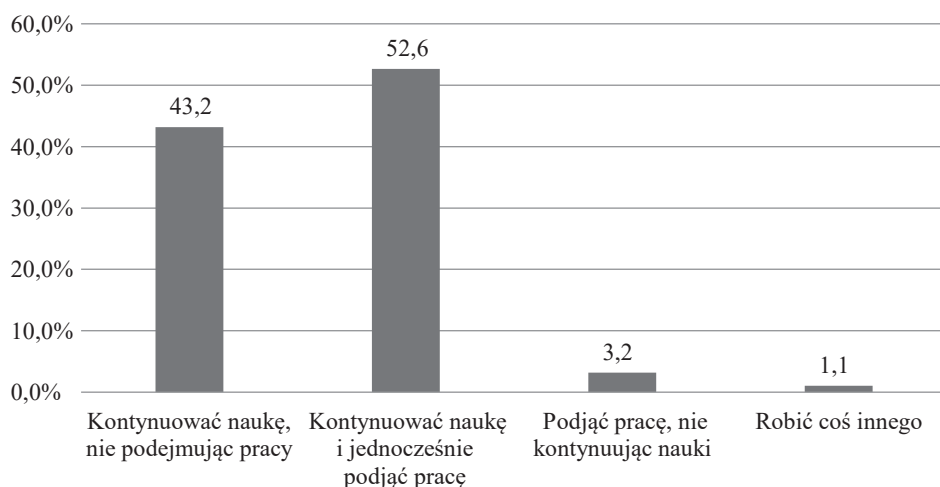
Przedstawione dane sugerują, że w ciągu kilku lat zmienił się prawdopodobnie udział maturzystów (uczęszczających do tej placówki) pochodzących z powiatów graniczących z powiatem wieluńskim. W 2011 r. 89,3% ankietowanych maturzystów pochodziło z powiatu wieluńskiego, zaś pozostałe 10,7% respondentów z powiatów graniczących z powiatem wieluńskim, z tym że były to powiaty z województwa łódzkiego. Natomiast w 2024 r. udział badanych maturzystów pochodzących z powiatu wieluńskiego zmniejszył się do 65,3%, zwiększył się natomiast odsetek osób zamieszkujących powiaty graniczące z powiatem wieluńskim – do 34,7%, w tym 5,3% respondentów pochodziło również z województw innych niż województwo łódzkie. Trzeba jednak mieć na uwadze, że dane te nie są precyzyjne, gdyż badaniem nie objęto całej populacji maturzystów.

2.3.2. Preferencje dotyczące czasu po szkole średniej

Jedno z analizowanych zagadnień dotyczyło zamiarów badanych po ukończeniu szkoły średniej (rys. 2.6). Wyniki badania wskazują, iż 95,8% respondentów zamierza kontynuować naukę, w tym 52,6% chce przy tym również podjąć pracę. Zaledwie 3,2% ankietowanych zamierza podjąć pracę, nie kontynuując nauki. Warto zwrócić uwagę również na odpowiedź „robić coś innego” udzieloną przez jednego z respondentów. Ankietowany wskazał, iż „wszystko zależy od tego, czy dostanie się na studia, jeśli się dostanie, to skupi się na nauce, jeśli nie, to od razu chce iść do pracy”.

Z tego wynika, iż prawie wszyscy badani zamierzają kontynuować naukę. Tylko trzy osoby zadeklarowały, iż chcą podjąć pracę, nie kontynuując nauki, w tym dwie osoby zamierzają pracować za granicą, zaś trzecia z osób nie ma sprecyzowanych planów.

W porównaniu z danymi z 2011 r. preferencje dotyczące zamiarów ankietowanych bezpośrednio po ukończeniu szkoły średniej nie wykazują istotnych różnicowań. W badanej wówczas grupie maturzystów również dominowały osoby zamierzające kontynuować naukę (ich odsetek wynosił 91,0% ankietowanych). Pozostali po ukończeniu szkoły średniej zamierzali pójść do pracy (7,0% respondentów) bądź założyć rodzinę lub opuścić kraj (2,0% osób) (Wencel, 2011). Taka struktura odpowiedzi w obu ankietach nie jest zaskakująca, gdyż uczniowie kończący liceum nie mają wyuczonego zawodu, dlatego też wybierając taką szkołę średnią, prawie każdy z nich wiąże swoją przyszłość z dalszą edukacją (Rokitowska, 2017). Również jeśli

Rys. 2.6. Zamiary badanych maturzystów po ukończeniu szkoły średniej

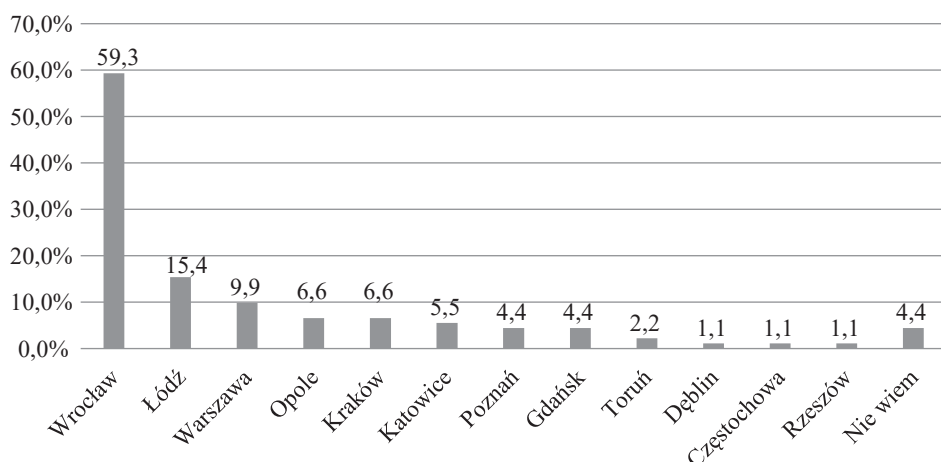
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

chodzi o wyjazd za granicę bezpośrednio po ukończeniu szkoły średniej, w żadnej z dwóch porównywanych grup badanych nie była to częsta odpowiedź, jednak zarówno w 2024 r., jak i wcześniej znalazły się osoby, które rozważały taką możliwość. Porównując wyniki obu ankiet, trzeba mieć jednak na uwadze, iż w ankiecie z 2011 r. respondenci nie mieli możliwości wyboru odpowiedzi wskazującej, iż zamierzają kontynuować naukę i jednocześnie podjąć pracę – dlatego nie jest możliwe porównanie tej kwestii.

2.3.3. Preferencje dotyczące planowanych miejsc studiów

Kolejne pytanie, które zostało zadane maturzystom, dotyczyło wyboru miejsca studiów i było skierowane tylko do osób, które zamierzają kontynuować naukę, nie podejmując pracy (43,2% badanych), bądź zamierzają kontynuować naukę, podejmując przy tym pracę (52,6% respondentów). W przypadku tego pytania 82,4% respondentów wskazało tylko jedno miejsce planowanych studiów, 13,2% ankietowanych wahało się jeszcze pomiędzy kilkoma różnymi miastami lub założyło, że będzie składać dokumenty do kilku miast. Takie podejście uczniów potwierdza dużą dostępność i egalitarność studiów. Pozostałe 4,4% badanych nie było jeszcze w stanie wskazać miasta, do którego zamierza udać się na studia.

Miastem najczęściej wskazywanym przez respondentów był Wrocław (59,3%). Na drugim miejscu znalazła się Łódź (15,4%), a na kolejnym Warszawa (9,9%) (rys. 2.7).

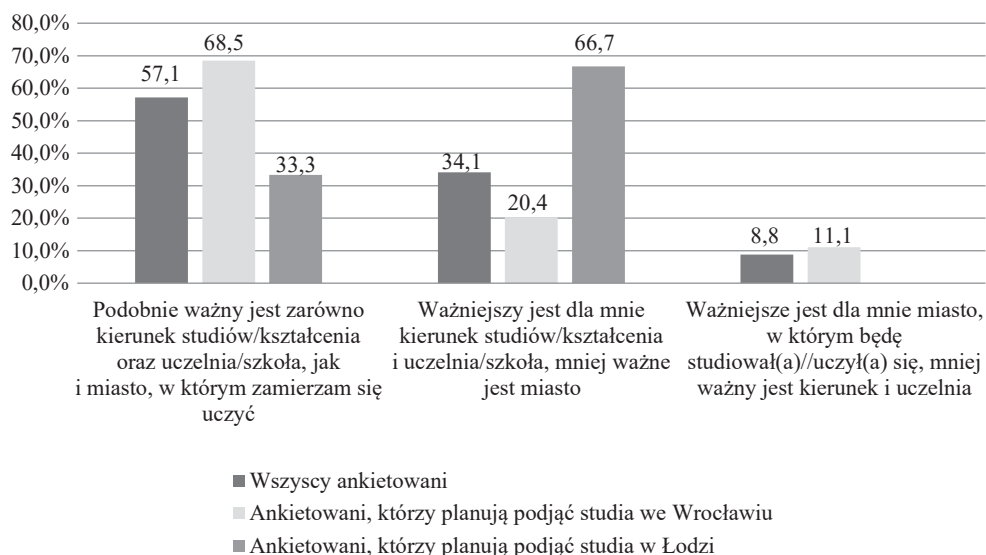
Rys. 2.7. Struktura odpowiedzi maturzystów odnośnie do miejsca zamierzonych studiów/nauki

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Wskazywanie Wrocławia jest zastanawiające ze względu na to, że nie jest to macierzysty ośrodek regionalny (którym jest Łódź). Przyczyn tak dużej siły dominacji ośrodka wrocławskiego może być wiele – m.in. może to być związane z atrakcyjnością nie tyle uczelni, ile samego miasta. W związku z tym jedno z pytań postawionych badanym maturzystom dotyczyło tego, czy ważniejszy jest dla nich kierunek studiów/kształcenia i uczelnia/szkoła, czy miasto, w którym zamierzają studiować, uczyć się, a może podobnie ważny jest dla nich zarówno kierunek studiów/kształcenia oraz uczelnia/szkoła, jak i miasto, w którym zamierzają się uczyć (rys. 2.8).

Okazało się, iż największa grupa ankietowanych (57,1%) wskazała odpowiedź, że podobnie ważny jest dla nich zarówno kierunek studiów/kształcenia oraz uczelnia/szkoła, jak i miasto, w którym zamierzają się uczyć. Ponad 34% badanych wskazało, iż to kierunek studiów/kształcenia i uczelnia/szkoła są ważniejsze niż miasto, natomiast pozostałe 8,8% respondentów, że to jednak miasto jest istotniejsze. Wyniki te pokazują, jak wielu maturzystów objętych badaniem przy wyborze studiów kieruje się również (lub czasem przede wszystkim) atrakcyjnością miasta.

Biorąc pod uwagę tylko osoby, które zamierzają kontynuować naukę we Wrocławiu (bądź jest to ośrodek, który znajduje się w obrębie ich zainteresowania), stwierdzono, że aż 68,5% badanych wskazało, iż podobnie ważny jest dla nich zarówno kierunek studiów/kształcenia oraz uczelnia/szkoła, jak i miasto, w którym zamierzają się uczyć. Tylko 20,4% respondentów odpowiedziało, że ważniejsze są dla nich kierunek studiów/kształcenia i uczelnia/szkoła, natomiast mniej ważne jest miasto. Pozostałe 11,1% maturzystów objętych badaniem wskazało, że istotniejsze jest dla nich miasto, w którym będą studiować/uczyć się, zaś mniej ważny jest kierunek i uczelnia.

Rys. 2.8. Struktura odpowiedzi na pytanie, co jest ważniejsze dla ankietowanych: kierunek studiów/kształcenia oraz uczelnia/szkoła czy miasto

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Z kolei w przypadku osób, które zamierzają kontynuować naukę w Łodzi (bądź Łódź jest jedną z opcji, którą biorą pod uwagę), zauważalna jest znacząca różnica w strukturze odpowiedzi. Aż 66,7% respondentów wskazało, że ważniejsze są dla nich kierunek studiów/kształcenia i uczelnia/szkoła, mniej istotne jest miasto, pozostałe 33,3% ankietowanych zadeklarowało, że podobnie ważne są dla nich zarówno kierunek studiów/kształcenia oraz uczelnia/szkoła, jak i miasto. Żaden z tych ankietowanych nie wskazał, że to miasto jest ważniejsze.

Wyniki te pokazują, iż Wrocław przyciąga absolwentów szkół średnich nie tylko swoją ofertą edukacyjną na poziomie wyższym, ale również jako miasto. Można sądzić, iż na obszarze wieluńskim panuje „moda” na wyjazdy na studia do Wrocławia, który jest kojarzony przez wielu nie tylko jako miasto, które oferuje szkoły wyższe z wysokim poziomem nauczania, ale również jako miejsce, które „tętni życiem”. Jeśli chodzi natomiast o studentów, którzy chcą podjąć naukę w Łodzi, są to głównie osoby, które kierują się ofertą edukacyjną, jaką przedstawia im ten ośrodek akademicki. Można zatem uznać, iż Łódź nie jest postrzegana jako miasto atrakcyjne dla studentów.

Również w badaniach z 2011 r. maturzyści najczęściej wskazywali, iż chcieliby podjąć studia we Wrocławiu (64,7%). Na drugim miejscu najczęściej wskazywanych miast była Warszawa (16,9%), a na trzecim Łódź (9,6%). Pozostałe osoby planowały wówczas iść na studia do Krakowa (8,1%) bądź Poznania (0,7%). Autorka tamtych badań w swojej pracy podkreśliła, iż żaden z ankietowanych maturzystów

nie wskazał Opola jako miejsca, w którym chciałby kontynuować naukę. Pokusiła się również o stwierdzenie, iż Opole stanowi alternatywę dla osób, które nie dostaną się na studia w mieście będącym ich pierwszym wyborem (Wencel, 2011).

Zaprezentowane dane sugerują, iż Wrocław jest i był najbardziej atrakcyjnym miastem dla maturzystów z badanego liceum. Co więcej, zarówno w 2011 r., jak i w 2024 r. poza Wrocławiem najchętniej wybieranymi miastami do podjęcia studiów były i nadal pozostają Łódź oraz Warszawa. Z tym, że w badaniu w 2011 r. miastem zamierzonych studiów częściej wskazywanym przez maturzystów niż Łódź była Warszawa, zaś w badaniu z 2024 r. to Łódź była częściej wybierana niż Warszawa.

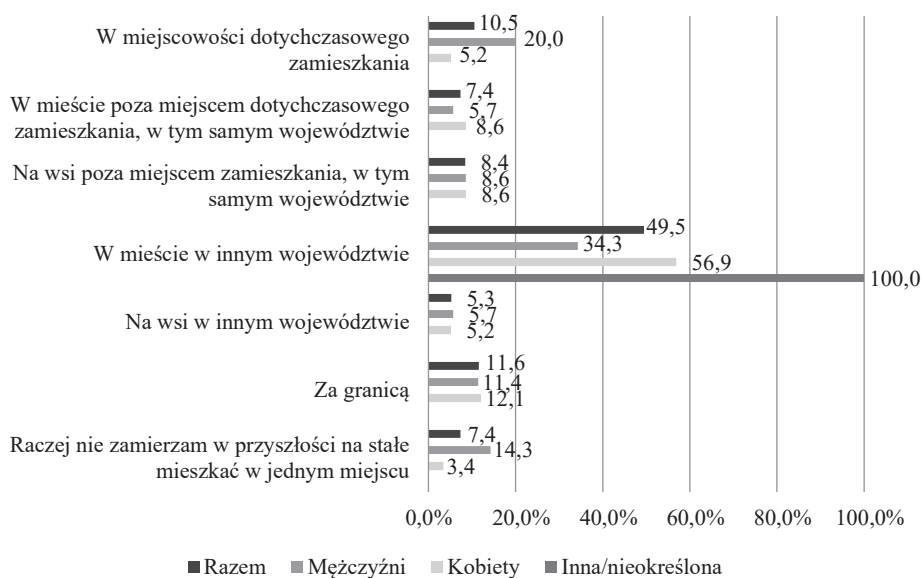
Warto zwrócić również uwagę, iż obecni maturzyści mieli większy dylemat, wybierając potencjalne miasto studiów, niż maturzyści objęci badaniem w 2011 r. Co ciekawe, jako miasto swoich potencjalnych studiów wskazywali również Opole. Mogłoby się wydawać, iż jest to spowodowane tym, że część ankietowanych maturzystów pochodzi z województwa opolskiego i to determinuje ich decyzje. Niemniej jednak po przeanalizowaniu odpowiedzi respondentów okazało się, iż to nie osoby z województwa opolskiego chcą kontynuować naukę w tym ośrodku, co może wskazywać na to, iż Opole stało się obecnie atrakcyjniejszym miejscem do studiowania dla osób z badanego obszaru niż przed laty.

Warto również zwrócić uwagę, iż maturzyści, którzy zostali objęci badaniem w 2011 r., wskazywali tylko pięć głównych miast, w których chcieliby podjąć dalszą naukę. Cztery z nich, tzn. Warszawa, Wrocław, Kraków oraz Poznań, wchodziły w skład tzw. wielkiej piątki, czyli grupy aglomeracji, które są najbardziej atrakcyjne pod względem pracy oraz kariery (Dolińska i in., 2020). Natomiast obecni maturzyści wymieniali znacznie więcej miejscowości niż tylko te, które tworzą tzw. wielką piątkę. To może sugerować, iż obecnie także inne lokalizacje stają się atrakcyjne dla maturzystów z badanego liceum. Zauważalne jest również to, że aktualnie zamierzone migracje edukacyjne maturzystów odbywają się na większe odległości niż w przeszłości, co może być spowodowane wzrostem zamożności społeczeństwa, który sprawia, że przemieszczanie na większe odległości nie jest istotnym problemem. Innym powodem może być również prawdopodobnie to, że dzięki rozwojowi nauki zdalnej niektórzy z badanych biorą pod uwagę możliwość realizacji studiów, przynajmniej częściowo, bez opuszczania dotychczasowego miejsca zamieszkania.

2.3.4. Preferencje dotyczące docelowego miejsca zamieszkania

Kolejna z kwestii, o jaką zostali zapytani maturzyści, dotyczyła ich docelowego miejsca zamieszkania w przyszłości (rys. 2.9).

Aż 89,5% respondentów planuje, iż po ukończeniu edukacji zamieszka poza miejscem dotychczasowego zamieszkania. Niemal połowa respondentów wskazała, iż zamierza w przyszłości zamieszkać w mieście w innym województwie. Drugim najczęściej wskazywanym przez badanych wariantem – z tym że deklarowanym już

Rys. 2.9. Zamiary dotyczące miejsca zamieszkania ankietowanych po ukończeniu edukacji z podziałem na płeć

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

przez znacznie mniej osób (11,6%) – był zamiar zamieszkania za granicą. W miejscowości swojego dotychczasowego zamieszkania planuje pozostać tylko 10,5% respondentów.

Biorąc pod uwagę, że tak wiele objętych badaniem maturzystów zamierza w przyszłości zamieszkać poza miejscowością swojego obecnego miejsca zamieszkania oraz to, że objęci badaniem maturzyści to pokolenie niżu demograficznego, można przypuszczać, że obszary pochodzenia badanych będą się wyludniać (Dolińska i in., 2020).

Jeśli chodzi o kolejną strukturę odpowiedzi udzielonych przez ankietowanych maturzystów w 2011 r. – 80,7% z nich planowało, że po ukończeniu edukacji zamieszka poza miejscem swojego dotychczasowego zamieszkania. Respondenci najczęściej wskazywali, iż zamierzają w przyszłości osiedlić się w mieście poza województwem zamieszkiwanym dotychczas (49,3%). Drugą najczęściej wskazywaną przez ankietowanych odpowiedzią był zamiar osiedlenia się w miejscowości dotychczasowego zamieszkania (19,3%). Pozostałe odpowiedzi prezentowały się następująco: 10,7% respondentów planowało wyjechać za granicę, 8,0% badanych miało zamiar mieszkać w mieście poza miejscem dotychczasowego zamieszkania, ale w tym samym województwie, również 8,0% ankietowanych planowało mieszkać na wsi w innym województwie, pozostałe 4,7% respondentów planowało mieszkać na wsi poza miejscem zamieszkania, ale w tym samym województwie (Wencel,

2011). Warto podkreślić, iż respondenci w 2011 r. nie mieli możliwości zaznaczenia w ankiecie opcji: „raczej nie zamierzam w przyszłości na stałe mieszkać w jednym miejscu”.

Okazuje się, że zarówno maturzyści, którzy zostali objęci badaniem w 2024 r., jak i ci badani w 2011 r., najczęściej wskazywali, iż w przyszłości zamierzają zamieszkać w mieście w innym województwie. Warto zwrócić uwagę, że to maturzyści objęci badaniem w 2011 r. znacznie częściej niż respondenci w 2024 r. wskazywali, iż planują w przyszłości zamieszkać w miejscu swojego obecnego zamieszkania. Powodów, przez które tak wielu badanych nie chce w przyszłości mieszkać w swojej rodzinnej miejscowości, jest wiele, m.in. decyduje o tym brak możliwości znalezienia tam dobrej pracy i możliwości dalszego rozwoju czy słaba komunikacja autobusowa.

Ze względu na duże zróżnicowanie odpowiedzi udzielanych przez kobiety oraz mężczyzn zaprezentowano je z uwzględnieniem płci respondentów (rys. 2.9).

Wyniki uwzględniające płeć badanych pokazują, że perspektywy demograficzne są jeszcze gorsze. Aż 94,8% pytanых kobiet po zakończeniu edukacji zamierza zamieszkać poza miejscem swojego dotychczasowego pobytu. Z tego 17,2% respondentek planuje, że będzie to miejscowość położona na terenie województwa, które obecnie zamieszkuje (wieś – 8,6%, miasto – 8,6%), 62,1% badanych kobiet planuje, że będzie to miejscowość położona na terenie Polski, ale w innym województwie niż dotychczas (wieś – 5,2%, miasto – 56,9%), zaś 12,1% zamierza zamieszkać za granicą. 3,5% ankietowanych kobiet wskazało na brak zamiaru stałego zamieszkania w przyszłości w jednym miejscu. Tylko 5,2% kobiet objętych badaniem planuje po zakończeniu edukacji zamieszkać w miejscowości swojego dotychczasowego zamieszkania.

Jeśli chodzi o ankietowanych mężczyzn, struktura odpowiedzi prezentuje się nieco inaczej niż w przypadku wskazań respondentek – 80,0% badanych zamierza w przyszłości zamieszkać poza miejscowością swojego dotychczasowego zamieszkania. W tym 14,3% respondentów planuje, że będzie to miejscowość położona w województwie zamieszkiwanym obecnie (wieś – 8,6%, miasto – 5,7%), zaś 40,0% ankietowanych mężczyzn planuje, że będzie to miejscowość poza tym województwem (wieś – 5,7%, miasto – 34,29%). 11,4% mężczyzn objętych badaniem zamierza w przyszłości osiedlić się za granicą. Znaczna część ankietowanych mężczyzn – 14,3% – wskazała również, że raczej nie zamierza w przyszłości na stałe mieszkać w jednym miejscu. W miejscowości swojego dotychczasowego zamieszkania planuje pozostać 20,0% mężczyzn – udział ten jest pięciokrotnie wyższy niż wśród kobiet.

Jeśli chodzi o osoby, które nie identyfikują się z żadną płcią, planują one w przyszłości zamieszkać w mieście w innym województwie.

Wyniki te wskazują na ogromny zamierzony odpływ – zarówno kobiet, jak i mężczyzn – z obszarów pochodzenia. Z tym że to kobiety częściej wskazywały, iż zamierzają opuścić miejscowość dotychczasowego zamieszkania, co wpływa negatywnie na możliwości reprodukcyjne na obszarze pochodzenia objętych bada-

niem maturzystów. Warto zwrócić uwagę, iż większa skala zamierzonych migracji kobiet niż mężczyzn dotyczy migracji poza region, czyli poza województwo zamieszkiwane obecnie. W przypadku udziału osób zamierzających wyjechać za granicę bądź zamieszkać na obszarze województwa zamieszkiwanego obecnie udział kobiet i mężczyzn był podobny, z niewielką przewagą kobiet. Mężczyźni natomiast znacznie częściej niż kobiety wskazywali, iż nie zamierzają w przyszłości mieszkać w jednym mieście.

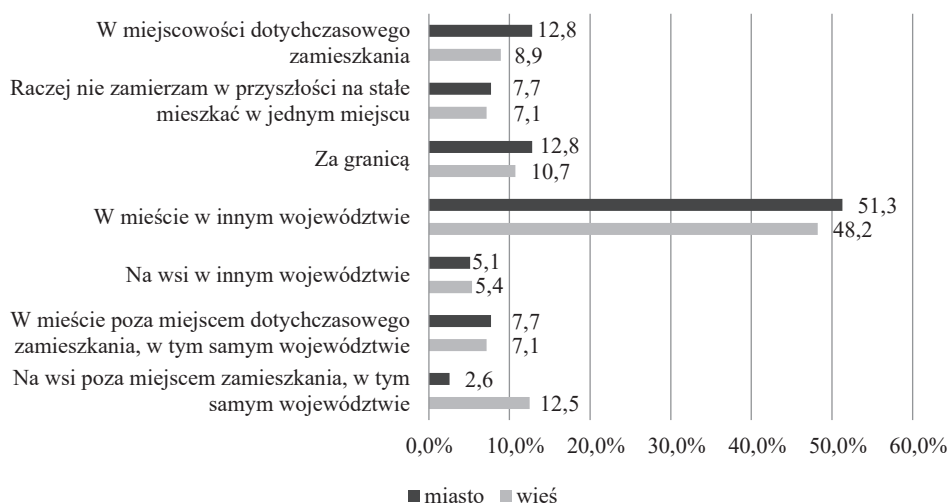
Jeżeli chodzi natomiast o wyniki ankiety z 2011 r., aż 90,4% respondentek wskazało, że po zakończeniu edukacji zamierza osiedlić się poza miejscem swojego dotychczasowego zamieszkania, z czego 63,0% kobiet deklaroowało, iż ma zamiar mieszkać w mieście poza województwem zamieszkiwanym obecnie. 12,3% kobiet planowało wyjechać za granicę. Zaledwie 9,6% kobiet planowało wówczas zamieszkać w mieście swojego dotychczasowego pobytu (Wencel, 2011).

W przypadku mężczyzn 71,4% wskazało, iż po zakończeniu kształcenia zamierza zamieszkać poza miejscowością swojego dotychczasowego zamieszkania. Również najczęściej udzielaną odpowiedzią była ta dotycząca zamiaru osiedlenia się w mieście poza województwem zamieszkiwanym obecnie, zadeklarowało to wówczas 36,4%. 9,6% planowało wyjechać za granicę. Nieco więcej mężczyzn (28,6%) planowało wrócić w swoje rodzinne strony (Wencel, 2011).

Pozostałe 15,1% kobiet oraz 25,5% mężczyzn planowało zamieszkać w mieście poza miejscem dotychczasowego pobytu, ale w tym samym województwie, lub na wsi poza miejscem zamieszkania, ale w tym samym województwie, lub na wsi w innym województwie. Nie da się rozgraniczyć tych destynacji ze względu na nieprecyzyjne dane.

W porównaniu z danymi z 2011 r. obserwowana jest zmiana struktury odpowiedzi udzielanych przez objęte badaniem kobiety oraz mężczyzn. Zarówno kiedyś, jak i obecnie najwięcej ankietowanych deklaroowało, iż w przyszłości zamierza osiedlić się w mieście poza województwem swojego dotychczasowego zamieszkania. W porównaniu z sytuacją sprzed 13 lat coraz mniej osób deklaruje zamiar zamieszkania w przyszłości w miejscowości zamieszkiwanej dotychczas. Jednak zarówno teraz, jak i kiedyś to mężczyźni wybierali częściej taką odpowiedź niż kobiety, co może wynikać m.in. z większego niedostatku miejsc pracy dla kobiet, ale również z niedostatków infrastrukturalnych i chęci zmiany stylu życia. Obecna sytuacja na rynku pracy w powiecie wieluńskim jest lepsza niż kilka lat temu, stopa bezrobocia rejestrowanego w ciągu kilku ostatnich lat obniżyła się, choć w 2023 r. była nieco wyższa niż średnia dla województwa czy kraju. Mimo że poziom życia ludności się podniósł, coraz mniej maturzystów badanej placówki rozważył powrót w przyszłości do miejscowości swojego dotychczasowego zamieszkania. Jest to bardzo negatywne zjawisko dla obszaru pochodzenia, gdyż przyczynia się do ograniczenia możliwości odtwarzania się populacji na danym obszarze (Dolińska i in., 2020).

W celu uzupełnienia analizy odpowiedzi ankietowanych, którzy zostali objęci badaniem w 2024 r., zestawiono również w podziale na ich miejsce zamieszkania: miasto i wieś (rys. 2.10).

Rys. 2.10. Zamiary dotyczące miejsca zamieszkania ankietowanych po ukończeniu edukacji z podziałem na obecne miejsce zamieszkania (miasto i wieś)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Odpowiedzi udzielane przez ankietowanych zamieszkujących wsie oraz miasta (do 50 tys. osób) nie różniły się znacząco. Jeżeli chodzi o osoby zamieszkujące obszary wiejskie, to 91,1% badanych planuje w przyszłości zamieszkać poza miejscem swojego dotychczasowego zamieszkania. Najczęściej ci respondenci (48,1%) wskazywali, iż planują osiedlić się w mieście w innym województwie. 12,5% ankietowanych wskazało, iż w przyszłości chce zamieszkać na wsi poza miejscem zamieszkania, ale w tym samym województwie – była to druga najczęściej wskazywana odpowiedź. Tylko 8,9% badanych zamierza w przyszłości osiedlić się w miejscowościach swojego obecnego zamieszkiwania.

W przypadku osób zamieszkujących miasta 87,2% objętych badaniem planuje zamieszkać poza miejscowością dotychczasowego pobytu. Ponad połowa tych respondentów (51,3%) rozważa wybór miasta w innym województwie. 12,8% planuje osiedlić się w miejscowości swojego aktualnego miejsca zamieszkania. Tyle samo badanych (12,8%) planuje po zakończeniu edukacji wyjechać za granicę. Najrzadziej wskazywaną odpowiedzią był zamiar zamieszkania w przyszłości na wsi poza miejscem zamieszkania, ale w tym samym województwie. Jest to ciekawe zjawisko, dlatego że ta odpowiedź była drugą najczęściej wskazywaną przez respondentów pochodzących z obszarów wiejskich (12,5%).

Porównując odpowiedzi udzielone przez osoby zamieszkujące wsie oraz przez osoby zamieszkujące miasta, można zauważyć, iż to osoby z miasta częściej wykazywały chęć zamieszkania w dotychczasowej miejscowości po ukończeniu edukacji. Co do osób z obszarów wiejskich to częściej niż osoby z miasta wskazywały one chęć zamieszkania na wsi poza miejscem zamieszkania, ale w tym samym wo-

jewództwie. Osoby te udzieliły odpowiedzi, że są przywiązane do tego obszaru i go znają, dlatego w przyszłości chcą się tam osiedlić. Można przypuszczać, że osoby te biorą pod uwagę wsie sąsiadujące z wsiami, które obecnie zamieszkują, ale które są atrakcyjniejsze i lepiej wyposażone w infrastrukturę, np. takie, w których znajduje się sklep czy ośrodek zdrowia.

2.4. Podsumowanie

Celem opracowania było określenie zmian w preferencjach migracyjnych młodzieży na przestrzeni lat. W przyjętych hipotezach badawczych założono, iż z jednej strony skala zamierzonych migracji definitywnych będzie mniejsza w związku z poprawą sytuacji na rynku pracy i podniesieniem się poziomu życia, a z drugiej zamierzone migracje edukacyjne będą się odbywać na większe odległości w związku z łatwiejszym dostępem do studiów w dużych ośrodkach miejskich. Wyniki badania pokazały, iż tylko jedna hipoteza się potwierdziła.

Migracje edukacyjne odbywają się obecnie na większe odległości niż kilkanaście lat temu. Jednym z powodów tego może być łatwiejszy (przez mniejszą liczebność roczników i niższe wskaźniki skolaryzacji) dostęp do studiów w dużych ośrodkach, a także wzrost zamożności społeczeństwa (poprawa sytuacji finansowej społeczeństwa w stosunku do 2011 r. pozwala absolwentom szkół średnich na podjęcie nauki w miastach znacznie oddalonych od ich obecnego miejsca zamieszkania). Niestety, mimo lepszej niż przed laty sytuacji na rynku pracy oraz wyższego poziomu życia ludności, skala zamierzonych migracji definitywnych się zwiększa.

Porównując wyniki badań przeprowadzonych w 2011 r. oraz w 2024 r., stwierdzono również, iż:

1. Obecnie nieco więcej maturzystów ma zamiar kontynuować edukację, co może być spowodowane m.in. poprawą sytuacji materialnej wielu rodzin.
2. Zarówno teraz, jak i w przeszłości najczęściej wybieranym kierunkiem migracji edukacyjnych jest Wrocław. Obecnie dla wielu maturzystów objętych badaniem istotny jest nie tylko kierunek, ale również miasto, w którym będą kontynuować naukę, dlatego można sądzić, iż Wrocław jest dla nich atrakcyjniejszym miastem niż inne miejscowości. Łódź, mimo że jest macierzystym ośrodkiem regionalnym, przyciąga znacznie mniej abiturientów niż Wrocław. W przypadku wyboru studiów we Wrocławiu większą siłę przyciągania ma miasto niż kierunek czy uczelnia potencjalnych studiów.
3. Obecnie maturzyści wybierają różne miasta z całej Polski, w których chcieliby kontynuować naukę. Dla wielu z nich odległość nie jest przeszkodą, natomiast w 2011 r. maturzyści wybierali jako miasta swoich studiów: Wrocław, Warszawę, Łódź, Kraków oraz Poznań.

4. W przypadku obu grup badawczych w pytaniu dotyczącym docelowego miejsca zamieszkania po zakończeniu kształcenia najczęściej ankietowani wskazywali, że planują osiedlić się w mieście w innym województwie.
5. Aż 47,4% ankietowanych kobiet, które zamierzają kontynuować naukę, planuje po zakończeniu edukacji zostać w mieście, do którego „migruje na studia”; dla porównania – takie plany ma „tylko” 28,1% ankietowanych mężczyzn.
6. Coraz mniej osób po zakończeniu kształcenia ma zamiar pozostać na stałe w miejscu dotychczasowego zamieszkania. Częściej taką chęć wykazują mężczyźni.
7. Coraz większy odpływ osób – głównie kobiet – z obszarów pochodzenia będzie skutkował ograniczeniem możliwości odtwarzania się populacji na danym obszarze.
8. Wyniki badania ankietowego z 2024 r. pokazały, iż to mieszkańcy miast częściej od mieszkańców wsi wskazywali, że po ukończeniu edukacji planują osiedlić się w dotychczasowym miejscu zamieszkania. Z kolei mieszkańcy obszarów wiejskich częściej wskazywali, iż planują w przyszłości zamieszkać na wsi poza miejscem zamieszkania, ale w tym samym województwie.

Wyniki przeprowadzonej analizy wskazują, iż na przestrzeni lat niektóre kwestie uległy zmianie oraz pogłębiły się istniejące już wówczas problemy. W kontekście przyszłych badań warto zwrócić uwagę na przyczyny migracji definitywnych młodzieży. Ważne jest również opracowanie rozwiązań, które będą zapobiegać takim migracjom, a także będą zachęcać do powrotu w rodzinne strony.

Wykaz literatury

- Bank Danych Lokalnych [BDL]. (b.d.). <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start>
- Dolińska, A., Jończy, R. i Śleszyński, P. (2020). *Migracje pomaturalne w województwie dolnośląskim wobec depopulacji regionu i wymogów zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Główny Urząd Statystyczny [GUS]. (czerwiec 2023). *Edukacja w roku szkolnym 2022/2023 (wyniki wstępne)*. Pobrano z https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5488/21/1/1/edukacja_w_roku_szkolnym_2022-2023-wyniki_wstepne.pdf
- I Liceum Ogólnokształcące, im. Tadeusza Kościuszki w Wieluniu. (b.d). *Rok szkolny 2010/2011*. <https://lowielun.edupage.org/forms/?eqa=d2lkPWZvcmlzXlBhZ2luYXRvcml8xJm9mZnNldF9mb3Jtc19QYWdpbmF0b3JfMT04>
- Jończy, R. (2019). *Migracje a sytuacja demograficzna Polski*. Rządowa Rada Ludnościowa.
- Jończy, R. (2022). *Migracje edukacyjne „na studia”. Skala, kierunki, trwałość i konsekwencje dla rozwoju ekonomiczno-społecznego Polski*. Komitet Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk.
- Jończy, R., Rokita-Poskart, D. i Tanas, M. (2013). *Exodus absolwentów szkół średnich województwa opolskiego do dużych ośrodków regionalnych kraju oraz za granicę: w kontekście problemu depopulacji województwa oraz wyzwań dla szkolnictwa wyższego i regionalnego rynku pracy*. Wydawnictwo Instytut Śląski.

- Kiniorska, I. i Brambert, P. (red.). (2021). *Migracje pomaturalne na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego*. Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju.
- Perspektywy. (b.d.). *Ranking Liceów Ogólnokształcących 2024*. <https://2024.licea.perspektywy.pl/2024/rankings/ranking-glowny-liceow>
- Powiatowy Urząd Pracy w Wieluniu. (marzec 2022). *Informacja o stanie i strukturze bezrobocia w powiecie wieluńskim według stanu 31.12.2022 r.* Pobrano 10 marca 2024 r. z <https://bip-pup.powiat.wielun.pl/res/serwisy/pliki/31941267?version=1.0>
- Raport o stanie powiatu wieluńskiego za rok 2021. (2022). Pobrano 10 marca 2024 r. z https://powiat.wielun.pl/files/37878/RAPORT_O_STANIE_POWIATU_WIELUNSKIEGO_ZA_ROK_2021.pdf
- Rokita-Poskart, D. (2021). *Ekonomiczne skutki migracji edukacyjnych do ośrodka akademickiego. Studium przypadku Opola*. Uniwersytet Ekonomiczny.
- Rokitowska, J. (2017). Skłonność do migracji młodych ludzi na przykładzie gminy Oborniki Śląskie – Potencjalne implikacje dla rozwoju lokalnego. *Ekonomia XXI Wieku*, 1(3), 119-132. DOI: 10.15611/e21.2017.1.08
- Szukalski, P. (2019). Depopulacja w Polsce. *Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny*, (10), 1-5.
- Wencel, M. (2011). *Zamiany absolwentów liceum dotyczące dalszego kształcenia, preferowanego zawodu, zatrudnienia i miejsca zamieszkania (na przykładzie I Liceum Ogólnokształcącego w Wieluniu)*. Praca licencjacka.

3. Determinanty migracji oraz preferencje zawodowe i migracyjne studentów kierunku lekarskiego w średnim mieście akademickim (na przykładzie Opola)

Aleksandra Gruszka

Uniwersytet Opolski

e-mail: 131719@student.uni.opole.pl

Cytuj jako: Gruszka, A. (2024). Determinanty migracji oraz preferencje zawodowe i migracyjne studentów kierunku lekarskiego w średnim mieście akademickim (na przykładzie Opola). W: R. Jończy, J. Rokitowska-Malcher (red.), *Współczesne migracje osób młodych – wybrane zagadnienia* (s. 49-64). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

DOI: 10.15611/2024.78.9.03

3.1. Wprowadzenie

Od czasu akcesji Polski do Unii Europejskiej zarówno cały kraj, jak i jego poszczególne regiony rozwijają się w podobny sposób jak państwa UE, mając zbieżne zadania i priorytety. Mimo to problemy społeczne i rozwojowe w poszczególnych krajach i regionach różnią się – w Polsce m.in. ciągłym i narastającym kłopotem jest dostęp do świadczeń zdrowotnych. Wynika on między innymi z emigracji, a także z przesiedlenia się lekarzy z niektórych peryferyjnych obszarów do dużych ośrodków metropolitalnych oraz za granicę. Braki kadrowe wśród medyków powodują, że pogarsza się dostępność do świadczeń, kolejki do lekarzy i czas oczekiwania na wizytę są coraz dłuższe, a pomocy należy szukać w innych miejscowościach. Obecnie, wraz z poszerzaniem możliwości uzyskania wyższego wykształcenia czy też silnym rozwojem dużych ośrodków regionalnych w Polsce, istotne utrudnienie stanowi drenaż edukacyjny i definitywny młodzieży z obszarów peryferyjnych do dużych aglomeracji miejskich czy też za granicę (Jończy, 2022). Jest to problem szczególnie dotkliwy w małych regionach z niewielkimi stolicami (jak zwłaszcza Kielce, Opole, Zielona Góra), skąd dokonuje się odpływ młodzieży zarówno z pe-

ryferii, jak i z ośrodków regionalnych (Jończy, 2022). Stanowi to poważny problem rozwojowy dla tych ośrodków, zważywszy na to, że od aktywności i jakości działań, które są podejmowane przez młodzież, będzie zależeć poziom życia w lokalnych społecznościach (Jończy i Nahajowska, 2013). Jedną z regulacji państwa (wychodzącą naprzeciw inicjatywom akademickim) mającą poprawić sytuację jest uruchamianie kierunków lekarskich w kilku mniejszych ośrodkach kształcenia i zwiększenie naborów. Doprowadziło to do nowego typu migracji na studia dokonującej się z dużych ośrodków do małych, a dotyczącej młodzieży o dobrych wynikach w nauce. W Polsce w 2012 roku studia medyczne oferowały edukację 2946 studentom na 13 uczelniach. W roku 2022 na jednolitych studiach magisterskich w formie studiów stacjonarnych podjęło naukę 5688 studentów na 23 uczelniach (prawo.pl, b.d.). W rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 7 lipca 2023 r., opublikowanym w Dzienniku Ustaw pod pozycją 1322, określono limity przyjęć na studia na kierunkach lekarskim i lekarsko-dentystycznym na rok akademicki 2023/2024, które wynosiły 9182 miejsca (studia lekarskie – 8962, studia lekarsko-dentystyczne – 1220) (Rozporządzenie...). Dla porównania w projekcie rozporządzenia opracowanym przez Ministerstwo Zdrowia oraz Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego na rok akademicki 2024/2025 ustalono limit przyjęć na studia medyczne oraz stomatologiczne w wysokości 9882 miejsc.

Badania dowodzą, iż osoby studiujące w mniejszych ośrodkach akademickich nie zatrzymują się w nich trwale po uzyskaniu dyplomów (Jończy i in., 2013; Rokita-Poskart, 2022; Jończy i in., 2024). Ponieważ współczesne analizy nie dotyczą na ogół migracji „na studia” (Jończy, 2022; Rokita-Poskart, 2022), a coraz częściej zajmują się migracjami edukacyjnymi (Herbst i Sobotka, 2014), w tym migracjami studentów kierunków związanych z medycyną (Kowalewska, 2023), zdecydowano o przeprowadzaniu badania ankietowego, którego celem było ustalenie przyczyn podjęcia studiów w województwie opolskim oraz rozpoznanie zamiarów studentów II roku kierunku lekarskiego na Uniwersytecie Opolskim dotyczących okresu po ukończeniu studiów. Założono, że badania obejmą nietypową formę migracji – dokonującą się do względnie niedużego ośrodka akademickiego. Podjęte prace badawcze miały na celu określenie skali i kierunków dokonującego się napływu studentów oraz zamiarów późniejszego ich odpływu. Dotyczyły także warunków pozostania na terenie województwa opolskiego.

Sformułowano następujące pytania badawcze:

PB1: Jakie są główne motywy wyboru studiów medycznych w mniejszym ośrodku akademickim, takim jak Uniwersytet Opolski?

PB2: Jakie są zamiary studentów medycyny Uniwersytetu Opolskiego dotyczące miejsca pracy i zamieszkania po ukończeniu studiów?

Dane zebrane dzięki przeprowadzonemu badaniu umożliwiły poznanie motywów, którymi kierowali się studenci podczas podejmowania ważnych decyzji związanych z wyborem studiów w Opolu oraz przyszłą selekcją miejsca pracy i zamieszkania. Możliwe, że po ukończeniu edukacji dzięki działalności samorządów

lokalnych studentów medycyny zechcą w przyszłości pozostać w mieście lub powrócić do Opola, a tym samym zmniejszyć skłonność do wyjazdów poza województwo opolskie.

W niniejszym rozdziale przedstawione zostaną wyniki badań ankietowych dotyczących migracji edukacyjnej studentów medycyny do województwa opolskiego oraz ich zamiarów po ukończeniu studiów. Rozdział rozpocznie się od opisu metodyki badania, w tym szczegółów dotyczących kwestionariusza ankiety i analizy danych. Następnie zostaną zaprezentowane główne motywy, jakimi kierowali się studenci przy wyborze studiów w Opolu, oraz ich plany na przyszłość związane z miejscem pracy i zamieszkania. Na zakończenie przedstawiona zostanie analiza warunków, które mogą wpłynąć na decyzję studentów o pozostaniu w regionie po ukończeniu studiów, w tym roli samorządów lokalnych i inicjatyw mających na celu zatrzymanie absolwentów w województwie opolskim.

3.2. Metodyka badań

Prezentowanie w niniejszym rozdziale badanie zostało przeprowadzone w semestrze letnim – w kwietniu 2023 roku – wśród studentów II roku trybu stacjonarnego i nie-stacjonarnego Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Opolskiego. W badaniu wzięło udział 127 ze 145 studentów, co stanowi 87,6% ogółu populacji.

Narzędziem badawczym, które posłużyło do zbierania danych, był kwestionariusz ankiety. Został on udostępniony w formie papierowej na Wydziale Lekarskim w Opolu. Forma rozprzodzenia ankiety została przyjęta w związku z pewnością uzyskania wysokiego poziomu zwrotności. Forma elektroniczna byłaby dużo wygodniejsza, jednak frekwencja byłaby znacznie mniejsza. Ankieta była elementem badań realizowanych przez autorkę pod kierunkiem Romualda Jończego w Instytucie Ekonomii i Finansów Uniwersytetu Opolskiego. Kwestionariusz składał się z 19 pytań, wśród których znalazły się pytania otwarte, zamknięte oraz metryczka. Spośród uzyskanych odpowiedzi w niniejszym opracowaniu wykorzystano jedynie te dotyczące kilku wybranych zagadnień:

- przyczyn podjęcia studiów w Opolu na kierunku lekarskim oraz znaczenia poszczególnych czynników decydujących o tym wyborze,
- zamiarów dotyczących rodzaju i miejsca docelowej pracy,
- preferencji dotyczących miejsca docelowego zamieszkania,
- oceny szans na znalezienie pracy w zawodzie,
- sugestii działań pod adresem instytucjonalno-samorządowym sprzyjających pozostawaniu w miejscu studiów,
- sugestii zmian dydaktycznych na studiowanym kierunku.

Uwzględniono również niektóre cechy metrykalne badanych – m.in. płeć, wiek i miejsce pochodzenia.

3.3. Prezentacja i analiza wyników badań

3.3.1. Charakterystyka badanej grupy respondentów

Na II roku studiów na kierunku lekarskim studiowało 145 studentów, wśród których 68,3% (99 osób) stanowiły kobiety, a 31,7% (46 osób) mężczyźni. Z grupy tej uzyskano odpowiedzi 127 studentów: 85 kobiet, co stanowiło 66,9% wszystkich ankietowanych, oraz 42 mężczyzn, co stanowiło 33,1% badanych.

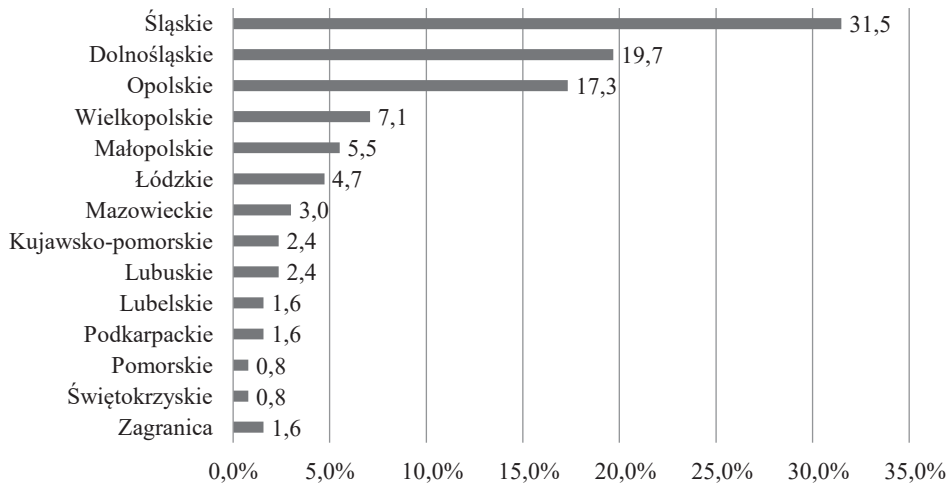
Badanie wskazało, że znaczna część badanych była nieco starsza, niż wynikałoby to z rocznika studiów, co związane jest m.in. z powtarzaniem przez znaczną część z nich egzaminów maturalnych w celu uzyskania odpowiednich wyników umożliwiających przyjęcie na studia lekarskie. Warto wspomnieć, że w 2022 roku na kierunku lekarskim o 120 miejsc rywalizowało 2229 kandydatów, co oznacza, że o jedno miejsce walczyło ponad 18 osób. Najczęściej badani pochodzili z rocznika 2002 (37,8%), podobny był udział osób o rok starszych (33,9%), znaczna część badanych była jeszcze starsza.

Spośród ankietowanych 4 osoby zadeklarowały posiadanie podwójnego obywatelstwa, to jest polskiego i niemieckiego. Pozostali respondenci mieli tylko obywatelstwo polskie. Charakterystyczne jest to, iż większość badanych (82,7%) była spoza województwa opolskiego. Wśród respondentów największa grupa studentów, tj. 31,5%, zamieszkiwała województwo śląskie, na drugim miejscu plasowało się województwo dolnośląskie – mieszkało tam 19,7% ankietowanych, a dopiero na trzecim miejscu znajdowało się województwo opolskie, które wskazało tylko 17,3% respondentów.

Dokładny rozkład osób ze względu na województwo zamieszkania lub zagranicę przedstawia rys. 3.1.

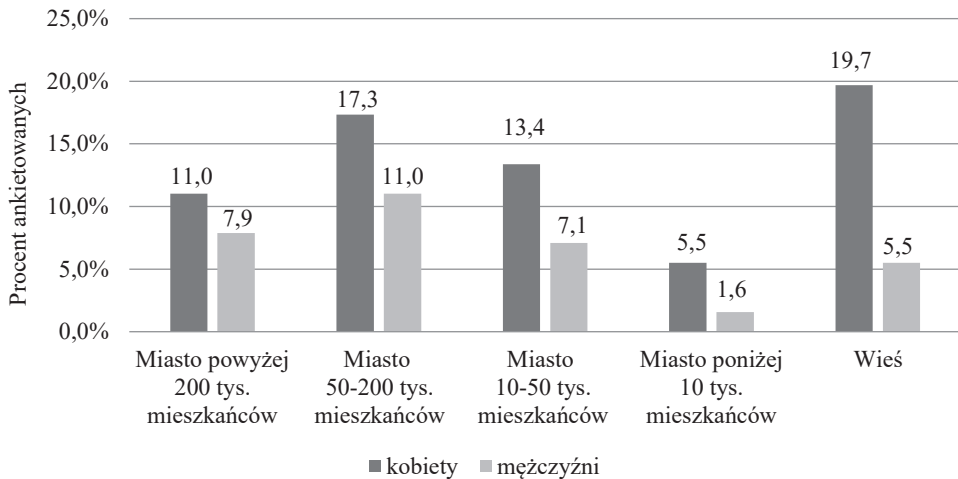
Ustalono również wielkość miejscowości pochodzenia badanych. Grupa była zróżnicowana, a badani pochodzili zarówno z obszarów wiejskich, jak i miast różnej wielkości. Najwięcej respondentów pochodziło z miast o wielkości 50-200 tys. ludności – ta grupa stanowiła 28,3%, niewiele mniej było mieszkańców wsi, ponieważ 25,2%. 20,5% badanych pochodziło z miast liczących 10-50 tys. mieszkańców a 19,9% z miast największych (powyżej 200 tys. mieszkańców). Najmniej studentów zamieszkiwało miasta poniżej 10 tys. mieszkańców, gdyż było ich 7,1%.

Analizując wykres dotyczący rodzaju miejscowości pochodzenia z podziałem na płeć (rys. 3.2), można zauważyć, że w przypadku wsi zdecydowaną większość stanowili przedstawiciele płci żeńskiej, ponieważ na 19,7% kobiet przypadało 5,5% mężczyzn. Może to mieć związek z feminizacją migracji z peryferii ze względu na ograniczoną tam ofertę pracy dla kobiet (Dolińska i in., 2020). Na obszarach wiejskich i w małych miastach „kobiece” miejsca pracy dostępne są głównie w edukacji, usługach, opiece medycznej czy też administracji, a ich liczba jest nieproporcjonalnie mniejsza, co wpływa na dominację emigrujących dziewcząt. Również kurcząca się infrastruktura społeczna w postaci przedszkoli, żłobków czy szkół powoduje,

Rys. 3.1. Udziały badanych osób mieszkających w danym województwie bądź za granicą

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Rys. 3.2. Udziały badanych pochodzących z miejscowości różnej wielkości z uwzględnieniem ich płci

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

że kobiety częściej niż mężczyźni opuszczają małe miejscowości (Jończy, 2022). Jednak w przypadku kierunku lekarskiego skłonność do migracji spowodowana jest prawdopodobnie bardziej chęcią studiowania określonego kierunku.

Kwestionariusz zawierał także pytanie dotyczące rodzaju ukończonej szkoły średniej – w zdecydowanej większości studenci kierunku lekarskiego ukończyli li-

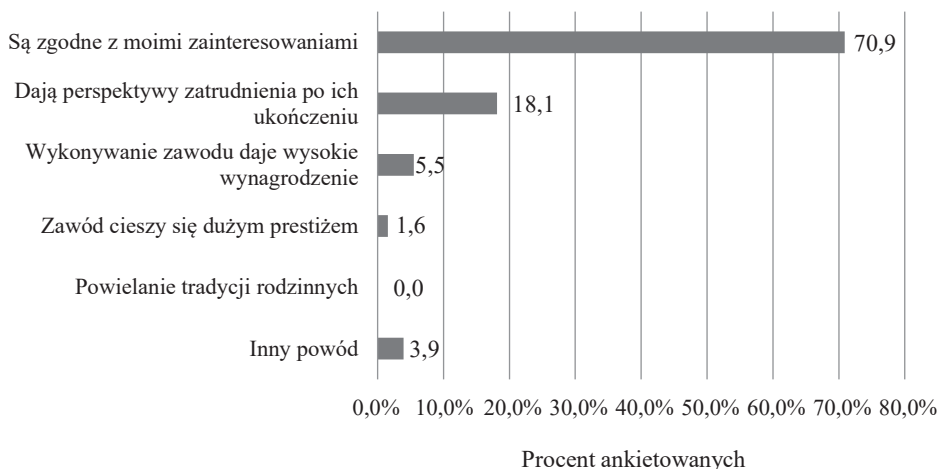
ceum bądź technikum o profilu biologiczno-chemicznym czy lekarskim, stanowili oni aż 94,5% respondentów. Tylko 0,8% (1 osoba) ukończyło technikum o innym profilu i 4,7% (6 osób) liceum o innym profilu. W pewnym sensie prowadzi to do wniosku, że studiowanie kierunku lekarskiego wiąże się z uprzednim pobieraniem nauki w określonym profilu szkoły średniej.

3.3.2. Powody wyboru kierunku i miasta studiów

W badaniu próbowano zidentyfikować główne powody wyboru kierunku lekarskiego i miasta studiów. 70,9% ankietowanych odpowiedziało, że ich wybór jest zgodny z zainteresowaniami, 18,1% uznało, że podjęte studia dają perspektywy zatrudnienia po ich ukończeniu. 5,5% studentów za główny powód uznało wykonywanie zawodu, który daje wysokie wynagrodzenie, natomiast 1,6% uważa, że zawód cieszy się dużym prestiżem. Zaskakujące może być to, iż 15,8% studentów ma rodziców mających wykształcenie wyższe o profilu lekarskim, a żaden z nich nie zaznaczył odpowiedzi odnoszącej się do powielania rodzinnych tradycji. Nieliczni, bo tylko 3,9% ankietowanych, jako główny powód podawali:

- „chęć pomocy innym”,
- „pragmatyzm – lekarze zawsze są potrzebni”,
- „zakład”,
- „brak pomysłu na siebie”,
- „ambicje”.

Szerzej ilustruje to rys. 3.3.

Rys. 3.3. Główny powód studiowania na kierunku lekarskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Do pytania o główny powód studiowania na kierunku lekarskim zostało wprowadzone pytanie rozszerzające. Respondenci przyporządkowywali poszczególnym odpowiedziom wagi, które miały następujące znaczenie:

- waga 0 – brak znaczenia,
- waga 1 – niewielkie znaczenie,
- waga 2 – istotne znaczenie,
- waga 3 – decydujące znaczenie.

Rys. 3.4. Przeciętna wartość dotycząca powodu wybierania studiów na kierunku lekarskim

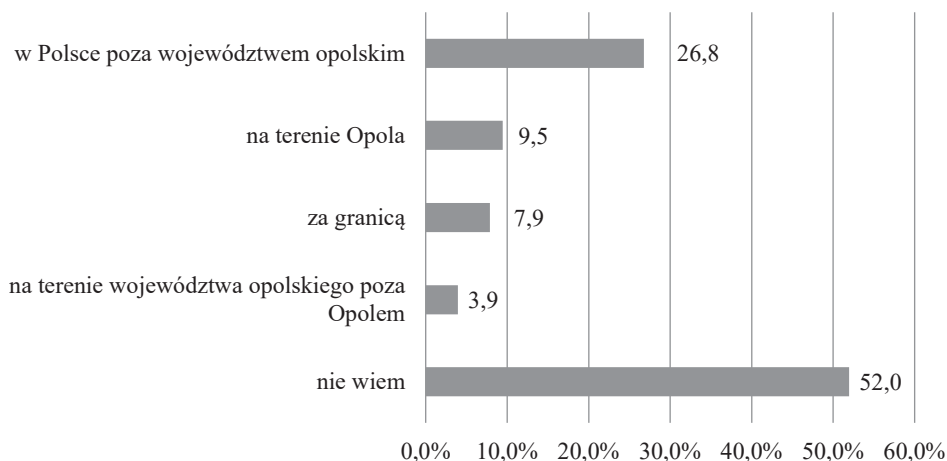
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Obliczenie wartości przeciętnych w stosunku do wyszczególnionych czynników wskazało, że największy wpływ na wybór uczelni w Opolu miała chęć studiowania określonego kierunku, gdyż przeciętna wartość wynosiła 2,69. Jako drugi czynnik wpływający na decyzję studentów dotyczącą podjęcia studiów z wartością przeciętną 1,59 uplasowała się niewielka odległość od miejsca zamieszkania i dobre skomunikowanie. Istotne znaczenie miała też atrakcyjność miasta Opola jako miejsca podjęcia studiów, chęć studiowania poza obszarem zamieszkania oraz nieprzyjęcie na inne uczelnie. Pozostałe czynniki miały mniejsze znaczenie. Wskazania badanych przedstawia rys. 3.4.

3.3.3. Zamiary dotyczące zatrudnienia i zamieszkania po studiach

Badanie aspiracji zawodowych studentów po zakończeniu edukacji wyższej wskazuje na niemal jednoznaczną prawidłowość – prawie wszyscy badani zamierzają pracować w zawodzie lekarza. Jedynie dwie osoby (1,6%) wybrały odpowiedź „trudno powiedzieć”, jedna osoba (0,7%) odpowiedziała, iż nie zamierza pracować w zawodzie, pozostałe 97,7% ma zamiar pracować w zawodzie. Osoba, która nie chce pracować jako lekarz, jest respondentem, który wybrał kierunek lekarski ze względu na zakład z rówieśnikami.

W badaniu próbowano poznać zamierzone docelowe miejsce pracy studentów po ukończeniu studiów (rys. 3.5). Co istotne, większość, bo aż 52,0% respondentów, nie ma sprecyzowanych planów odnośnie do miejsca przyszłej pracy. 26,8% chce pracować w Polsce, ale poza województwem opolskim. W przeważającej mierze są to mieszkańcy nie pochodzący z województwa opolskiego, mający zamiar wrócić do swoich województw lub też zamieszkać w dużym mieście. Wśród ankietowanych 9,4% osób w przyszłości planuje pozostać na terenie Opola, w większości są to osoby z województwa opolskiego. Na terenie tego województwa, ale poza Opolem, zamierza pozostać tylko 3,9% respondentów (wszystkie te osoby pochodzą z województwa opolskiego). Część osób – 7,9% badanych – w przyszłości zamierza wyjechać za granicę. W większości wybierają oni kraje skandynawskie, głównie Finlandię, Norwegię i Szwecję, ale również kraje Europy Zachodniej, takie jak: Niemcy, Szwajcaria, Austria, Wielka Brytania, a nawet Włochy.

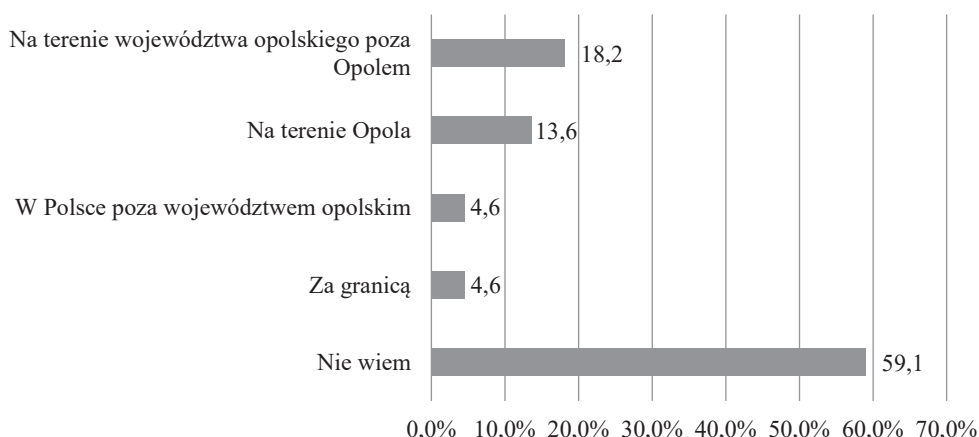
Rys. 3.5. Udziały badanych określających swoje miejsce pracy w przyszłości

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Jak już wspomniano, 4 osoby zadeklarowały posiadanie podwójnego obywatelstwa, to jest polskiego i niemieckiego. Wśród tej grupy 50,0% zamierza pracować

w większych ośrodkach, gdyż jako docelowe miejsce pracy wskazali Wrocław oraz województwo wielkopolskie, natomiast pozostałych dwoje nie przewiduje jeszcze, gdzie chciałoby pracować.

Również w przypadku osób z województwa opolskiego (rys. 3.6) większość nie jest jeszcze zdecydowana, gdzie zamierza pracować w przyszłości. 18,2% osób przewiduje pozostać na terenie województwa opolskiego, lecz rozpocząć pracę poza Opolem. Ankietowani jako miejsce przyszłej pracy wybierali Krapkowice oraz Nysę. Wśród studentów z Opolszczyzny 13,6% planuje pozostać na terenie Opola. Tylko 4,6% studentów chce wyjechać do Norwegii oraz 4,6% zamierza pracować poza województwem opolskim.

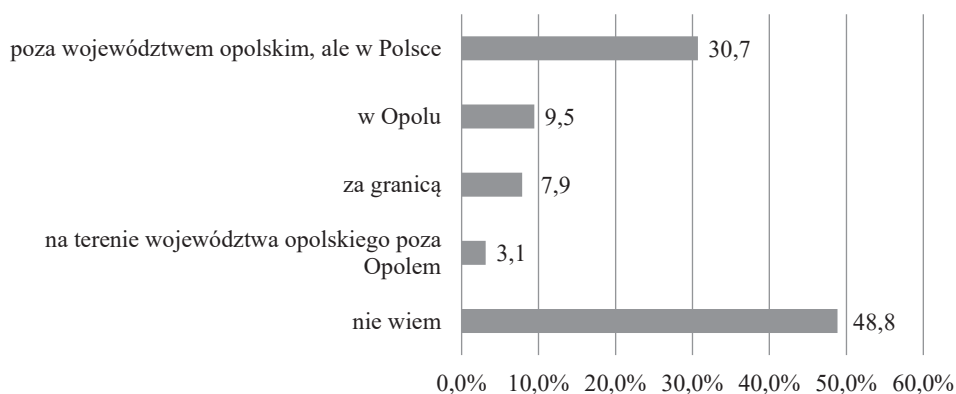
Rys. 3.6. Udziały badanych określających swoje miejsce pracy w przyszłości wśród studentów pochodzących z województwa opolskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Interesujące jest również to, że dwie osoby pochodzące z Niemiec chcą zamieszkać na terenie województwa opolskiego, a jedna z nich w przyszłości chce pracować na terenie Opola.

Również analiza zamiarów badanych dotyczących zamierzonego miejsca zamieszkania wskazuje na duże niezdecydowanie badanych – rys. 3.7. Prawie połowa nie potrafi określić docelowego miejsca zamieszkania, nieco ponad 30% przewiduje mieszkać w Polsce poza województwem opolskim, zaś niespełna 8% preferuje zagranicę. W województwie opolskim zamierza pozostać 12,6% badanych, czyli co czwarty spośród konkretyzujących swoje zamiary.

Nieco dokładniej przyjrano się zamiarom badanych pochodzących z województwa opolskiego. Okazuje się, że najmniej zdecydowane są osoby pochodzące z miast poniżej 10 tys. mieszkańców, gdyż nie przewidują jeszcze, gdzie chciałyby zamieszkać w przyszłości, i ta grupa stanowi 13,6% (3 osoby). Najwięcej osób

Rys. 3.7. Udziały badanych określających swoje miejsce zamieszkania w przyszłości

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

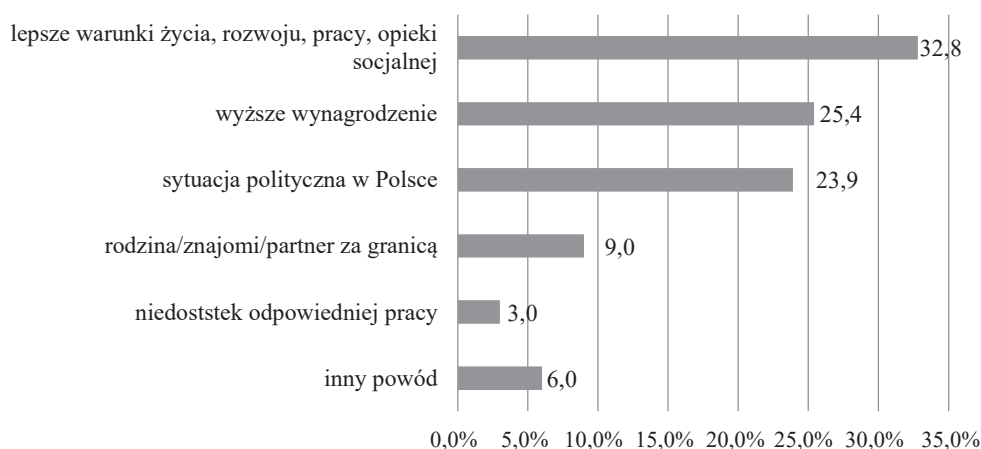
z województwa opolskiego pochodzi z miast o liczbie ludności 50-200 tys. (8 osób) i są oni najbardziej zróżnicowani pod względem zamierzonego miejsca zamieszkania. 2 osoby chciałyby pozostać na terenie Opola, jedna na terenie województwa opolskiego, jednak poza terenem tego województwa, a jedna za granicą. 3 osoby jeszcze nie przewidują, gdzie chciałyby mieszkać. Respondenci z miast wielkości 10-50 tys. mieszkańców w większości są niezdecydowani, natomiast 2 osoby planują pozostać na terenie Opola. Studenci ze wsi również nie są zdecydowani, ale jedna osoba zamierza pozostać na terenie Opola i jedna na terenie województwa opolskiego. Podane statystyki zostały przedstawione w tab. 3.1.

Tabela 3.1. Studenci pochodzący z województwa opolskiego i ich zamiary dotyczące miejsca zamieszkania w przyszłości

Zamiary studentów pochodzących z województwa opolskiego dotyczące miejsca zamieszkania				
Rodzaj miejscowości	Miasto 50-200 tys. 36,4% (8 osób)	Miasto 10-50 tys. 27,3% (6 osób)	Miasto poniżej 10 tys. 13,6% (3 osoby)	Wieś 22,7% (6 osób)
Na terenie Opola	2 osoby	2 osoby	–	1 osoba
Na terenie województwa opolskiego poza Opolem	1 osoba	–	–	1 osoba
W Polsce poza województwem opolskim	1 osoba	–	–	–
Za granicą	1 osoba	–	–	–
Nie wiem	3 osoby	4 osoby	3 osoby	–

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Zadano także pytanie o przyczyny, jakie zdaniem respondentów prowadzą lub mogą prowadzić do opuszczania Polski (rys. 3.8). W tym pytaniu odpowiadały zarówno osoby chcące opuścić Polskę, jak i te, które nie zamierzają emigrować. Analizując zamiary wyjazdu za granicę, aż 32,8% osób stwierdziło, że poza granicami kraju są lepsze warunki życia, rozwoju, pracy oraz opieki socjalnej. 25,4% osób uważa, że są dużo wyższe zarobki, a 23,9% podało, że mogłoby opuścić Polskę przez sytuację polityczną w kraju. Tylko 3,0% osób uważa, że w Polsce jest niedostatek miejsc pracy, 6,0% wyjechałoby z innych powodów, a 9,0% – przez rodzinę, znajomych czy też partnera za granicą.

Rys. 3.8. Przyczyny migracji za granicę w opinii badanych

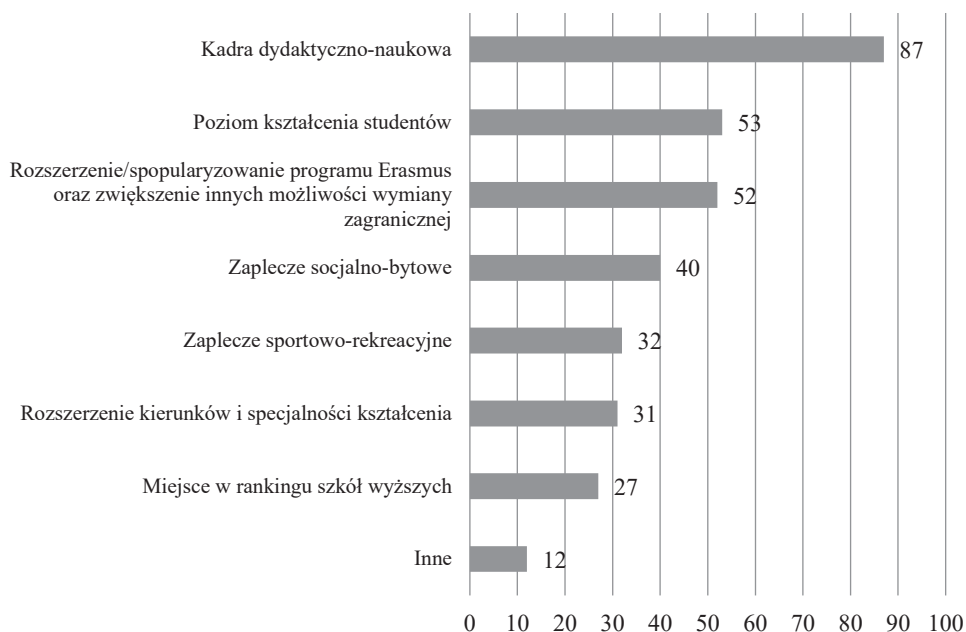
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Analizując plany osób, które podały zamiar wyjazdu poza granicę państwa, można zauważyć, że również na pierwszym miejscu uplasowały się lepsze warunki życia, rozwoju, pracy i opieki socjalnej – tę odpowiedź wybrało 90% osób z puli. Kolejnym z głównych powodów opuszczenia Polski jest sytuacja polityczna i tutaj respondenci są zgodni w 80%. Natomiast 60% ankietowanych uważa, że za granicą są wyższe wynagrodzenia, a 40% wyjechałoby z powodu rodziny, znajomych czy też partnera przebywających za granicą. Jako inne powody ankietowani (zamierzający wyjechać za granicę) wymienili:

- „łatwiejsze zdobycie wymarzonej specjalizacji”,
- „mentalność narodu polskiego”,
- „dobre jedzenie, ładne widoki, ładni mężczyźni”.

3.3.4. Opinie badanych na temat studiów i postulaty zmian pod adresem uczelni, samorządów i instytucji wspierających

W badaniu próbowano również poznać opinie studentów dotyczące szans znalezienia pracy w Polsce w swoim zawodzie. W tym przypadku odpowiedzi były dość jednoznaczne. 75,6% ankietowanych uważa, iż znalezienie pracy jest pewne lub prawie pewne, 23,6% twierdzi, że szanse są bardzo duże, tylko jedna osoba, czyli 0,8%, uważa, że możliwości znalezienia pracy są znikome. Osoba ta również nie zamierza w przyszłości pracować w zawodzie.

Rys. 3.9. Sfery działań uczelni i samorządów przyciągające studentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Jeżeli chodzi o postulowane działania, które mogłyby przyczynić się do poprawy jakości kształcenia na opolskich uczelniach wyższych, a tym samym wpłynąć na zwiększenie atrakcyjności tych uczelni wśród przyszłych kandydatów na studia, 87 respondentów stwierdziło, że należy udoskonalić kadre dydaktyczno-naukową, a 53 osoby zaproponowały podniesienie poziomu kształcenia. Aż 52 osoby wskazują na konieczność rozszerzenia programu Erasmus oraz innych form wymiany zagranicznej. Wyniki ankiety dowodzą, że studenci kładą bardzo duży nacisk na rozwój osobisty oraz chcą również kształcić się za granicą. Jako inne powody ankietowani podawali następujące odpowiedzi:

- „zmiana zakresu materiału edukacyjnego, wybieranie ważnych i potrzebnych zagadnień, bez zbędnych najmniejszych szczegółów, poprawa kadry dydaktycznej, która powinna zachęcać do nauki i motywować, a nie zniechęcać”,
- „stały plan zajęć”, „plan zajęć obejmujący cały semestr” – na kierunku lekarskim na UO plan nie jest stały i dość często się zmienia, podawany jest z miesięcznym wyprzedzeniem – termin ten jednak często nie jest dotrzymywany,
- „większy rozwój kół naukowych”,
- „pomoc psychologa dla studentów”,
- „kontrola władz uczelni”,
- „podejście do studenta”, „lepsze traktowanie studentów”, „przyjazność dla studentów”, „atmosfera”,
- „budowa większej liczby budynków dydaktycznych/remont starych, aby zwiększyć ilość miejsc dla studentów”,
- „usunąć biochemię”, „zmienić biochemię” – jest to przedmiot, który jest zmorą studentów kierunku lekarskiego,
- „lepsz organizacja”.

Pozostałe elementy przedstawiono na rys. 3.9.

W badaniu ankietowym zostało również zadane pytanie, które miało na celu sprawdzenie, jakie działania w regionie opolskim podjęte przez samorządy i inne instytucje mogłyby wpłynąć na to, by młodzież decydowała się studiować w regionie opolskim oraz wybrała go jako docelowe miejsce zamieszkania. Na pytanie otwarte odpowiedziało 70,1% respondentów. W odpowiedzi na pytania dotyczące działań, które mogłyby zachęcić młodzież do studiowania i osiedlania się w regionie opolskim, studenci wskazali:

1. Infrastrukturę i usługi miejskie:

- otwarcie kawiarni i restauracji typowo dla studentów,
- miejsca do spędzania czasu z rówieśnikami oraz spokojne miejsca do nauki,
- organizowanie większej liczby wydarzeń kulturalnych i rozrywkowych,
- inwestycje w remonty szpitali oraz placówek medycznych,
- poprawa komunikacji miejskiej oraz transportu między uczelniami a szpitalami.

2. Wsparcie finansowe i materialne:

- płatne praktyki studenckie,
- stypendia i dofinansowania,
- dofinansowanie wynajmu mieszkań oraz zniżki studenckie,
- darmowe MZK dla studentów,
- zwrot kosztów za dojazdy,
- zwiększenie dostępności mieszkań oraz liczby akademików.

3. Kadre i jakość nauczania:

- udoskonalenie kompetencji kadry dydaktycznej,
- udostępnianie planu zajęć z półrocznym wyprzedzeniem,
- zmiany w katedrze biochemii i anatomii na kierunku lekarskim,
- zadbanie o profesjonalizm i przyjazne podejście do studentów,

- zmiana systemu nauczania, większy nacisk na ważne i przydatne zagadnienia, likwidacja niepotrzebnych.

4. Działalność naukową i rozwój osobisty:

- większe możliwości działalności naukowej (ośrodki naukowe),
- angażowanie studentów w pracę naukową, łatwiejsza ścieżka otrzymania tytułu doktora,
- organizowanie konferencji dla studentów kierunku lekarskiego,
- atrakcyjne projekty oraz dni otwarte.

5. Promocję regionu:

- reklama Opola jako miasta perspektyw i silnie się rozwijającego,
- większa promocja kierunku lekarskiego w Opolu.

6. Warunki życia i studiów:

- opieka psychologiczna,
- unowocześnienie i remont miasta,
- stołówki studenckie,
- otwarcie większej liczby uczelni medycznych w województwie opolskim,
- zwiększenie liczby miejsc pracy dla studentów.

Podsumowując, należy stwierdzić, że studenci postulują o szerokie zmiany zarówno w infrastrukturze i usługach miejskich, jak i w samych uczelniach. Chcą większego wsparcia finansowego, poprawy jakości nauczania i lepszych warunków życia oraz studiowania w regionie opolskim.

3.4. Podsumowanie

Celem niniejszego opracowania było ustalenie przyczyn podjęcia studiów w województwie opolskim, zamiarów studentów dotyczących okresu po studiach oraz warunków pozostania na terenie województwa opolskiego. Przeprowadzone badania pozwoliły na sformułowanie istotnych wniosków.

1. Po pierwsze, w badanej grupie przeważały kobiety, które stanowiły 66,9% respondentów, oraz osoby pochodzące spoza województwa opolskiego. Najliczniejszą grupę stanowili mieszkańcy województwa śląskiego (31,5%), na drugim miejscu plasowali się studenci z województwa dolnośląskiego (19,7%), a dopiero na trzecim miejscu, z wynikiem 17,3%, byli studenci z województwa opolskiego.
2. Głównymi przyczynami podjęcia studiów lekarskich były zainteresowania respondentów (70,9%), a ponadto dobre perspektywy zatrudnieniowe po zakończeniu studiów (18,1%) czy też wykonywanie zawodu, który daje wysokie wynagrodzenie (5,5%).
3. Kluczowym powodem studiowania na kierunku lekarskim w Opolu była chęć studiowania medycyny, o czym świadczy przeciętna wartość tego czynnika na poziomie 2,69 (przy skali 0-3). Drugim najistotniejszym powodem wskazanym

przez badanych była niewielka odległość od miejsca zamieszkania, którego przeciętna wartość wyniosła 1,59. Wysoki wskaźnik osiągnęła również odpowiedź „możliwość studiowania w małym mieście i przyjaznej atmosferze” – wskaźnik ten osiągnął poziom 1,46.

4. Wśród warunków pozostania na terenie województwa opolskiego respondenci wymienili zwiększoną liczbę mieszkań oraz dofinansowania do lokali, a także lepsze połączenia między Opolem a innymi miastami.
5. Badanie zamiarów studentów dotyczące przyszłości dowiodło, że ponad połowa nie ma jeszcze sprecyzowanych planów odnoszących się do docelowego miejsca zamieszkania. Tylko niewielka część, bo zaledwie 9,4%, pozostanie na terenie Opola, a 3,9% na terenie województwa opolskiego, ale poza stolicą województwa. 26,8% zamierza opuścić województwo opolskie i wybrać inny region w Polsce, a 7,9% planuje wyjechać za granicę.
6. Badani sformułowali również sugestie dotyczące poprawy działalności opolskich uczelni, aby zwiększyły one swoją atrakcyjność wśród przyszłych kandydatów na studia. Najważniejsze z nich dotyczyły udoskonalenia kadry dydaktyczno-naukowej i tego zdania było aż 87 osób. Kolejnym polem do poprawy jest poziom kształcenia studentów (wskazanie 53 osób) oraz rozszerzenie programu wymiany zagranicznej (52 osoby). Ankietowani uważają również, że obszarami, które wymagają zmian, są innowacje warunków nauczania, kompetentne i przyjazne nastawienie do studenta, zmiana systemu nauczania z większym nakładem na ważne i przydatne zagadnienia, a także organizowanie konferencji dla studentów kierunku lekarskiego.
7. Ocena przez studentów szans znalezienia pracy w swoim zawodzie w Polsce jest bardzo pozytywna – prawie wszyscy ocenili je jako pewne lub prawie pewne, a zdecydowana większość jako duże. Taka ocena wiąże się prawdopodobnie z obecnym niedoborem lekarzy na polskim rynku pracy.

Opole nie jest dużym miastem, a studia lekarskie na tamtejszej uczelni są kierunkiem stosunkowo nowym, dlatego też można jeszcze wiele zrobić, aby zatrzymać studentów medycyny w regionie. Studenci kierunku lekarskiego są bardzo specyficzną grupą społeczną, ponieważ są to osoby ambitne, bardzo ukierunkowane zawodowo i mające duży potencjał. Do Opola przyciąga ich w głównej mierze chęć studiowania określonego kierunku, a nie opinie czy też odległość od miejsca zamieszkania.

Okazuje się, że podjęcie kształcenia w Opolu jest przeważnie wyborem drugorzędnym, niezwiązanym z chęcią pozostania w ośrodku studiów. Jednocześnie ogromna część badanych jest niezdecydowana co do przyszłego miejsca pracy i zamieszkania, w związku z czym będzie też podatna na różne czynniki zatrzymujące w miejscu studiów, wypychające z niego, a także przyciągające gdzie indziej.

W wyniku badania ankietowego udało się znaleźć odpowiedzi na wiele kluczowych kwestii związanych z migracjami na studia do Opola. Okazało się, że studenci medycyny są wyjątkową grupą ludzi, którzy kierunek studiów ściśle wiązą z przyszłą

pracą. Z jednym tylko wyjątkiem wszyscy chcą pracować w wyuczonym zawodzie, który dla większości z nich jest wyborem w pełni świadomym i zgodnym z ich zainteresowaniami. Nie wykluczają oni ponadto wyjazdu poza region czy kraj, ale też oczekują zdecydowanych działań władz Opola w kwestiach dotyczących m.in. sytuacji mieszkaniowej, kulturowej czy też dobrej płatnej pracy po ukończeniu studiów.

Wykaz literatury

- Herbst, M. i Sobotka, A. (2014). *Mobilność społeczna i przestrzenna w kontekście wyborów edukacyjnych*. Instytut Badań Ekonomicznych.
- Jończy, R. (2021). *Migracje a rozwój demograficzny Polski*. Rządowa Rada Ludnościowa.
- Jończy, R. (2022). *Migracje edukacyjne „na studia”. Skala, kierunki, trwałość i konsekwencje dla rozwoju ekonomiczno-społecznego Polski*, ekspertyza przygotowana na zamówienie Polskiej Akademii Nauk, Warszawa–Wrocław.
- Jończy, R. i Nahajowska, A. (2013). *Wpływ sytuacji na lokalnych rynkach pracy na preferencje młodzieży dotyczące miejsca edukacji, zatrudnienia i zamieszkania na przykładzie wybranych ośrodków województwa dolnośląskiego*. Uniwersytet Ekonomiczny.
- Jończy, R., Rokita-Poskart, D. i Śleszyński, P. (2024). *Depopulacja i rozwój Nysy oraz powiatu nyskiego wobec akademickości miasta. Wybrane zagadnienia ekonomiczne i demograficzne*. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu.
- Jończy, R., Rokita-Poskart, D. i Tanas, M. (2013). *Exodus maturzystów z województwa opolskiego*. Wojewódzki Urząd Pracy.
- Kowalewska, G. (2023). *Uwarunkowania migracji studentów pielęgniarstwa* (praca doktorska). Uniwersytet Warmińsko-Mazurski.
- Prawo.pl. (b.d.). *Zmiany w kształceniu lekarzy*. <https://www.prawo.pl/zdrowie/zmiany-w-ksztalceniu-lekarzy,511056.html>.
- Rokita-Poskart, D. (2022). *Ekonomiczne skutki migracji edukacyjnych do ośrodka akademickiego. Studium przypadku Opola*. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 lipca 2023 r. w sprawie limitu przyjęć na studia na kierunkach lekarskim i lekarsko-dentystycznym. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU-20230001322/O/D20231322.pdf>

4. Aspiracje zawodowe jako czynnik wpływający na podjęcie decyzji o emigracji zagranicznej. Przykład studentów pielęgniarstwa z głównych ośrodków akademickich Polski Wschodniej

Grażyna Kowalewska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

e-mail: grazyna.kowalewska@uwm.edu.pl

ORCID: 0000-0003-4003-761X

Cytuj jako: Kowalewska, G. (2024). Aspiracje zawodowe jako czynnik wpływający na podjęcie decyzji o emigracji zagranicznej. Przykład studentów pielęgniarstwa z głównych ośrodków akademickich Polski Wschodniej. W: R. Jończy, J. Rokitowska-Malcher (red.), *Współczesne migracje osób młodych – wybrane zagadnienia* (s. 65-75). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

DOI: 10.15611/2024.78.9.04

4.1. Wprowadzenie

Skutkiem rejestrowanego w Polsce starzenia demograficznego ludności¹ i ujemnego wskaźnika przyrostu naturalnego są braki obserwowane na branżowych rynkach pracy. Niedobory na rynku usług medycznych, w tym wśród zatrudnionych pielęgniarek, uwypukliła pandemia COVID-19. Niedopasowania w popycie i podaży pracy w wymienionych grupach są na tyle niepokojące, że liczba pielęgniarek w Polsce jest już jedną z najniższych w Europie². Problem ten pogłębiają: brak zastępowalności pokoleń oraz emigracja, spowodowana m.in. istotnymi różnicami w poziomie

¹ Prognozuje się, że Polska do 2050 roku będzie jednym z dziesięciu państw na świecie z największą liczbą ludności powyżej 60 r. z.

² Według Raportu NRPiP z 2017 roku (*Raport naczelnej rady pielęgniarek i położnych...*, 2017) i zawartych w nim danych *OECD Health Data 2016* dla Polski wskaźnik ten wyniósł 5,24, podczas gdy w tym samym okresie dla Szwajcarii osiągnął wartość 17,5, Danii – 15,5, Norwegii – 16,9, Niemiec – 13,1, Szwecji – 11,1, Wielkiej Brytanii – 7,9 i Czech – 8. Oznacza to, że w Polsce liczba pielęgniarek

wynagrodzeń występujących w Polsce i za granicą³. Obecnie zawód pielęgniarki w wielu województwach znalazł się na liście zawodów deficytowych, zwłaszcza jeśli chodzi o pielęgniarki ze specjalizacją (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 2019).

W związku z powyższym wyjazdy zagraniczne młodych pielęgniarek w celach zarobkowych są istotnym problemem, gdyż pogłębiają deficyt na krajowym rynku pracy. Do wyjazdu zachęcają zgłaszane przez kraje wysoko rozwinięte zapotrzebowanie na pracę specjalistów, m.in. z branży usług zdrowotnych, w tym także pielęgniarek, jak również zagwarantowany nieograniczony przepływ osób w ramach swobód wolnego rynku UE⁴ (Adamowicz i Siedlanowski, 2021). W związku z tym, planując emigrację, młode osoby nie muszą martwić się o paszport, wizę czy pozwolenie na pracę. Ułatwia im to podjęcie decyzji o wyjeździe z kraju, zwłaszcza do innych państw Unii Europejskiej. Dodatkowo migracje zagraniczne postrzegane są przez nie jako łatwy i szybki sposób poprawy swojej sytuacji życiowej (finansowej) i zawodowej (Kowalewska i Zabielska, 2023).

Interesujące wydaje się zatem zbadanie, czy na emigrację z terenów o stosunkowo dużym odpływie ludności wpływają czynniki pozaekonomiczne, takie jak aspiracje i chęć poprawy pozycji zawodowej. W związku z tym postawiono dwie hipotezy badawcze:

H1: Wysokie aspiracje zawodowe respondentów mają wpływ na podjęcie decyzji o emigracji zagranicznej.

H2: Głównym celem pozaekonomicznym migracji badanej grupy studentów jest dalsza edukacja i rozwój zawodowy.

Celem badań zawartych w tym rozdziale było zdiagnozowanie deklarowanych przez studentów pielęgniarstwa zamiarów wyjazdu po ukończeniu studiów. Dodatkowo zbadano, jak oceniają oni swoje szanse na znalezienie pracy w regionie oraz czy i w jakim celu planują wyjazdy zarobkowe za granicę po ukończeniu studiów. Badanie objęło najważniejsze ośrodki akademickie w pięciu województwach Polski wschodniej: warmińsko-mazurskim, podlaskim, podkarpackim, lubelskim i świętokrzyskim. Są to tereny charakteryzujące się dużym odpływem ludności.

W niniejszym rozdziale omówiony został wpływ czynników pozaekonomicznych, związanych z aspiracjami zawodowymi młodych pielęgniarek, na podjęcie

powinna dążyć do osiągnięcia średniego wskaźnika OECD (9,4), zwłaszcza że społeczeństwo polskie starzeje się i wkrótce zwiększy się zapotrzebowanie na usługi medyczne.

³ Średnia miesięczna płaca brutto w Polsce (w 2018 r.) wynosiła 1105 euro, w Irlandii 3760 euro, w Niemczech 3349 euro, w Wielkiej Brytanii 3258 euro, a w Holandii 3076 euro. Jeśli porówna się wynagrodzenie pielęgniarek pracujących w szpitalach (*remuneration of hospital nurses*), okazuje się, że wynosiło ono (w dol./rok): w Polsce – 19 619, np. zaś w Wielkiej Brytanii – 47 736, w Niemczech – 55 303, w Irlandii – 60 436, w Holandii – 65 889, w Norwegii – 70 985, a w Szwajcarii 76 053 (Eurostat, 2022; OECD.Stat, 2022).

⁴ Art. 56 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską oraz art. 26 pkt 2 i 63 wersji skonsolidowanej Traktatu o funkcjonowaniu UE.

decyzji migracyjnych. Rozdział został podzielony na kilka sekcji. W pierwszej kolejności dokonano przeglądu literatury dotyczącej emigracji, w tym osób młodych, z obszarów o dużym odpływie ludności, jak również tej dotyczącej emigracji pielęgniarek. Następnie opisano metodykę, przebieg badań oraz scharakteryzowano badaną grupę. W dalszej części rozdziału zaprezentowano rezultaty badań empirycznych. Rozdział zakończono wnioskami z badań empirycznych przeprowadzonych w grupie studentów pielęgniarstwa z Polski wschodniej.

4.2. Przegląd literatury

W Polsce obserwuje się duże zróżnicowanie regionalne, jeśli chodzi o odpływ ludności, zwłaszcza po roku 2004. W kilku województwach zanotowano wówczas dwucyfrowy odsetek emigrujących osób w wieku produkcyjnym. Należały do nich województwa: opolskie (ponad 15%), podlaskie (13%) i podkarpackie (prawie 12%) (*Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań...*, 2012, s. 102). Również z analizy danych Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 roku, dotyczących liczby emigrantów przypadających na 1000 mieszkańców w podziale na województwa, wynika, że największe czasowe migracje zagraniczne miały miejsce w województwach podkarpackim, podlaskim, opolskim i warmińsko-mazurskim (*Migracje zagraniczne na pobyt czasowy...*, 2024). Potwierdzają to badacze migracji, którzy wśród zidentyfikowanych regionów charakteryzujących się najwyższymi odpływami emigracyjnymi wymienili: Podlasie i Podkarpacie (Brzozowski i Kaczmarczyk, 2014) oraz region opolski (m.in. Jończy, 2015; Jończy i Rokitowska-Malcher, 2022).

Wspomniane regiony o dużym odpływie ludności (województwo opolskie i województwo Polski wschodniej) są interesującym obszarem badań. Szczególnie dobrze zbadany i opisany przez R. Jończego (i jego zespół) jest region opolski. W licznych publikacjach zostały przeanalizowane zarówno uwarunkowania (Jończy, 2010; Jończy i Rokitowska-Malcher, 2022), skutki (Jończy, 2015), jak i kierunki (Jończy i Rokita-Poskart, 2016) migracji zagranicznych mieszkańców tego regionu, z uwzględnieniem również osób młodych i uczących się (Dolińska i in., 2016; Jończy, 2006b; 2013; Jończy i Rokita-Poskart, 2016). W celu przedstawienia rzeczywistego obrazu migracji zagranicznych przeprowadzane są tzw. mikrospisy (Jończy, 2006a; 2010).

Znacznie mniej publikacji z tej tematyki obejmuje obszar Polski wschodniej, na przykład województw podkarpackiego (Piecuch i Piecuch, 2014), świętokrzyskiego (Witczak-Roszkowska i Okła, 2015) czy warmińsko-mazurskiego (Kowalewska, 2019; Kowalewska i in., 2018, 2019; Kowalewska i Zabielska, 2019; Organiściak-Krzykowska, 2013).

Na problem emigracji pielęgniarek i jego konsekwencje zwracano uwagę zwłaszcza po roku 2004 (Domagała, 2008; Haczyński i Buraczyńska, 2018; Kaczmarczyk, 2006; Kautsch, 2013; Leśniowska, 2005, 2008). Z przeanalizowanej literatury przedmiotu wynika, że bardziej skłonne do migracji są: pielęgniarki z wyższym wykształceniem (El-Jardali i in., 2009), a wiek pielęgniarek emigrujących z krajów

rozwiniętych jest niższy niż z krajów rozwijających się. Aż 60% z nich ma mniej niż 34 lata (Dywili i in., 2013; El-Jardali i in., 2009).

W badaniach nad migracjami studentów często analizowane są motywy podejmowania decyzji o emigracji (Kowalewska i in., 2018; Kowalewska i Zabielska, 2023; Stanimir, 2015; Szyszka, 2016), a także plany zawodowe i kierunki emigracji, analizy takie prowadzone są również wśród studentów pielęgniarstwa (Kowalewska, 2019; Smoleń i Kędra, 2018).

Ciekawe badanie zostało przeprowadzone na kierunku pielęgniarstwo Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego (Wyrozębska i Wyrozębski, 2014). Wyszczególniono w nim, że około 25% respondentów wybierało pielęgniarstwo jako kierunek studiów, gdyż uważało, że po jego ukończeniu będzie miało większą szansę na znalezienie pracy za granicą.

Ponadto przeprowadzone dotychczas analizy wskazują na to, że dane statystyczne nie obrazują rzeczywistej skali migracji poakcesyjnej, gdyż obejmują jedynie osoby, które się wymeldowały (Jończy, 2006; Śleszyński, 2005, 2016). Szacunkowe są również dane dotyczące ewidencji wyjeżdżających w celach zarobkowych pielęgniarek. Ministerstwo Zdrowia szacuje skalę migracji pielęgniarek na podstawie różnych danych, m.in. liczby zaświadczeń potwierdzających kwalifikacje zawodowe wydawane przez samorząd zawodowy oraz udostępnianych przez Komisję Europejską informacji o uznanych kwalifikacjach zawodowych. Izba Pielęgniarek i Położnych w raportach podaje, że w latach 2004-2020 wydano w Polsce 21 653 zaświadczenia na potrzeby uznawania kwalifikacji zawodowych. Dane te świadczą o dużym zainteresowaniu emigracją zarobkową. Nie oddają one jednak faktycznej skali tego zjawiska, gdyż wiele pielęgniarek emigruje bez pobierania zaświadczenia, poza terytorium UE, gdzie nie jest ono honorowane (Wyrozębska i Wyrozębski, 2014). Ponadto nie wszystkie osoby, które odebrały takie zaświadczenie, podjęły pracę w zawodzie w krajach UE. Niektóre zrezygnowały z wyjazdu albo podjęły pracę za granicą w innych zawodach (Pielęgniarki.Info.pl, b.d.; Naczelna Izba Pielęgniarek i Położnych, b.d.).

4.3. Metodyka badań

Głównym celem badania było ustalenie skali i rodzaju planowanej emigracji oraz wpływu aspiracji zawodowych na podejmowanie decyzji o wyjeździe z kraju. Dodatkowo zbadano, jak studenci pielęgniarstwa z badanych uczelni Polski wschodniej postrzegają możliwość znalezienia pracy w regionie i czy wpływa to na ich decyzje migracyjne.

Zdecydowano, że badania obejmą osoby młode (studenci pielęgniarstwa z głównych ośrodków akademickich) z województw/regionów charakteryzujących się najwyższymi odpływami ludności. Do badań ankietowych zakwalifikowano region Polski wschodniej. Dodatkowo ograniczono się do zbadania tylko migracji zagranicznych.

Badanie ankietowe zostało przeprowadzone na kierunku pielęgniarstwo w głównych uczelniach państwowych (uniwersytetach medycznych lub uniwersytetach) mających dwa stopnie kształcenia i akredytację ministerstwa. Na potrzeby badania stworzono została autorska ankietą. Założono zbadać całą populację, dlatego badanie zostało przeprowadzone osobiście przez autora na wykładach i ćwiczeniach. Zostawiono również ankiety dla starostów i opiekunów poszczególnych roczników, aby także osoby nieuczestniczące w zajęciach mogły je wypełnić. Badanie nie było obligatoryjne.

Okolo 1% ankiet zostało wyeliminowanych (ze względu na brak odpowiedzi na większość kluczowych pytań). Do obliczeń zakwalifikowano 745 ankiet, z czego 44 z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 143 z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, 135 z Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku, 260 z Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz 163 z Medycznego Uniwersytetu Lubelskiego. Biorąc pod uwagę wszystkie poziomy maksymalnego błędu estymacji, stwierdzono, że liczba respondentów była większa od minimalnej liczebności próby. Wynik ten reprezentuje ponad 34% populacji.

W celu weryfikacji postawionych hipotez badawczych przeanalizowano odpowiedzi na następujące pytania: „Czy po skończonych studiach planuje Pan/Pani wyjechać z kraju?”, „Czy chciałby/chciałaby Pan/Pani po ukończeniu studiów pracować w zawodzie?”, „Jak ocenia Pan/Pani szanse na znalezienie pracy w zawodzie?”, „Czy według Pana/i aspiracje zawodowe mogą być przyczyną podjęcia decyzji o wyjeździe z kraju?” i „Jaki byłby cel Pana/i wyjazdu?”.

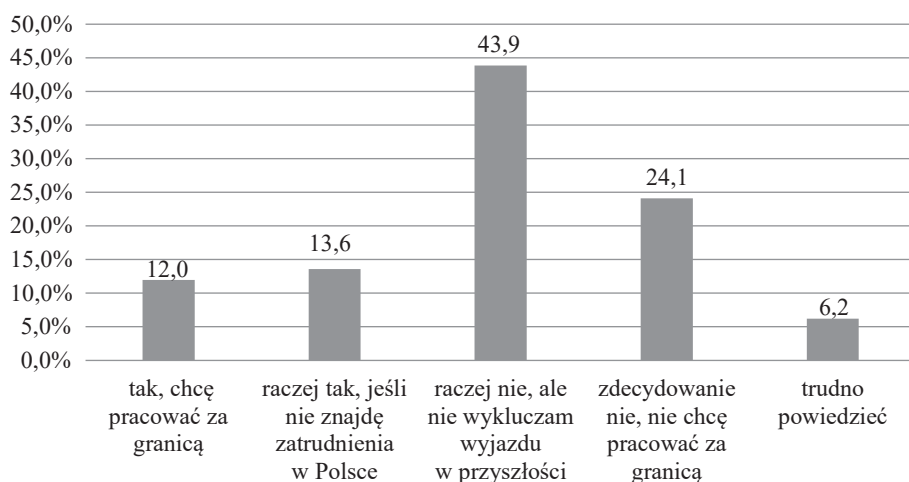
4.4. Wyniki badań

Podstawę analiz badań empirycznych stanowiła próba badawcza, która objęła 745 studentów uczelni państwowych (kierunku pielęgniarstwo) pierwszego i drugiego stopnia studiów. Pielęgniarstwo jest zawodem silnie sfeminizowanym. Z 745 ankietowanych osób 96% stanowiły kobiety, a zaledwie 4% mężczyźni. Okazuje się, że 49% ogółu respondentów pochodziło z obszarów miejskich, a 51% z wiejskich. Średnia wieku respondentów wyniosła 25 lat. Większość ankietowanych nie posiadała dzieci (85%) i współmałżonka (75%).

Z badań wynika również, że ponad 3/4 studentów łączyło naukę z pracą (absolwenci studiów pierwszego stopnia, studenci zaoczeni, osoby podwyższające kwalifikacje), z czego 24% pracowało w więcej niż dwóch miejscach. W przypadku 89% ankietowanych pożądaną formą zatrudnienia była umowa o pracę. 81% respondentów było zadowolonych z wyboru kierunku studiów.

Skalę planowanych wyjazdów po ukończeniu studiów na kierunku pielęgniarstwo przedstawia rys. 4.1. Okazuje się, że 12% badanych chce pracować po studiach za granicą, a dodatkowe 14% zdecyduje się na emigrację, jeśli nie znajdzie pracy.

Wprawdzie aż 44% respondentów nie było zainteresowanych wyjazdem, ale nie wykluczało go w przyszłości. Prawie 24% badanych osób zdecydowanie nie chciało pracować za granicą, a 6% nie podjęło jeszcze ostatecznej decyzji.

Rys. 4.1. Deklarowana przez respondentów chęć emigracji po ukończeniu studiów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

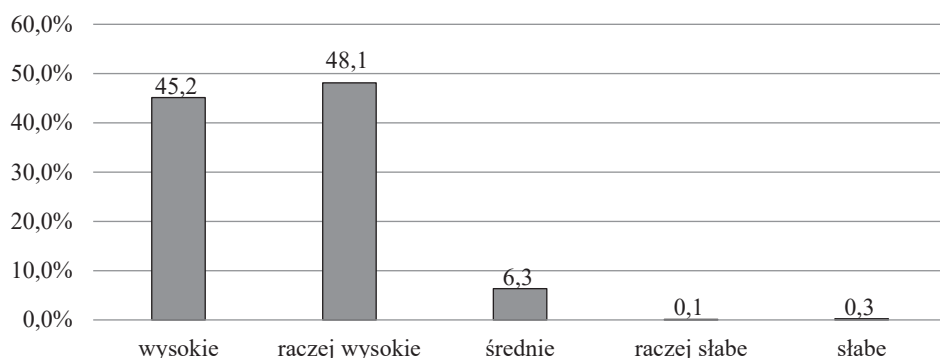
W dalszej kolejności zidentyfikowano, czy badani studenci pielęgniarstwa z wytypowanych uczelni Polski wschodniej chcieliby pracować w zawodzie po ukończeniu studiów i jak oceniają oni swoje szanse na znalezienie pracy po skończeniu studiów. Z badań wynika, że 89% z nich zadeklarowało chęć podjęcia pracy w zawodzie pielęgniarki/pielęgniara (tab. 4.1).

Tabela 4.1. Deklaracja respondentów dotycząca pracy w zawodzie

	Czy chciałby/-aby Pan/Pani pracować w zawodzie po ukończeniu studiów?
tak	89%
nie	1%
nie wiem	9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Tylko 1% respondentów nie było zainteresowanych pracą w wyuczonym zawodzie po zakończeniu nauki, a 9% ankietowanych odkładało swoją decyzję do chwili jej ukończenia. W wyniku analizy danych ankietowych ustalono, jak respondenci postrzegają swoje możliwości znalezienia pracy w zawodzie pielęgniarki/pielęgniara po ukończeniu studiów. Jest to subiektywna ocena szans badanych, jednak przekonanie o braku pracy na rynku lokalnym może wpływać na podjęcie decyzji o szukaniu jej za granicą (emigracji). Wyniki badań w formie graficznej zostały przedstawione na rys. 4.2.

Rys. 4.2. Ocena przez respondentów szansy na znalezienie pracy w Polsce po skończeniu studiów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Z zaprezentowanych danych wynika, że prawie 93% respondentów oceniało swoje szanse na znalezienie pracy jako wysokie (45% – „wysokie”, 48% – „raczej wysokie”). Jedyne 0,4% ankietowanych oceniło je jako słabe (suma odpowiedzi: „raczej słabe” i „słabe”). Zaprezentowane wyniki badań wskazują na to, że bezrobocie nie stanowi problemu na rynku pracy pielęgniarek, zatem to nie ono jest przyczyną emigracji. Czy w związku z tym mogą to być aspiracje zawodowe młodych osób? Odpowiedzi respondentów przedstawiono w tab. 4.2.

Tabela 4.2. Wpływ aspiracji zawodowych na podjęcie decyzji o emigracji

	Czy według Pana/Pani aspiracje zawodowe mogą być przyczyną podjęcia decyzji o wyjeździe z kraju?
tak	24%
raczej tak	42%
nie mam zdania	17%
raczej nie	14%
nie	3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Okazuje się, że 66% badanych studentów pielęgniarstwa potwierdza, że to właśnie aspiracje zawodowe mogą być przyczyną planowanych migracji (24% odpowiedzi – „tak” i 42% odpowiedzi – „raczej tak”). Tylko dla 3% badanych aspiracje zawodowe nie były czynnikiem, który mógłby ich zmotywować do podjęcia decyzji o wyjeździe z kraju.

Uzupełnieniem powyższego pytania było wskazanie przez ankietowanych celu migracji. Nie wszyscy badani studenci kierunku pielęgniarstwo udzielili odpowiedzi na to pytanie. Wyniki znajdujące się w tab. 4.3 ukazują cel emigracji wskazany przez respondentów.

Tabela 4.3. Główne cele migracji wskazane przez respondentów

Jaki byłby cel Pana/Pani wyjazdu?			
podjęcie pracy	podjęcie nauki/ kontynuacja nauki	łączenie członków rodzin	inne
509	53	29	25

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Przy tym pytaniu badanym dano możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi. Najczęściej (509 odpowiedzi) jako cel wyjazdu wskazywano podjęcie pracy, następnie podjęcie/kontynuowanie nauki (53 odpowiedzi) i łączenie rodzin (29 odpowiedzi). Osoby, które zaznaczały dwie odpowiedzi, najczęściej wybierały następujące opcje: „podjęcie pracy” i „podjęcie/kontynuowanie nauki”. Osoby, które deklarowały jako cel inne przyczyny (25), wymieniały zarobienie na: mieszkanie/dom, samochód, wesele, dalszą naukę.

4.5. Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonych badań i dokonanych analiz zweryfikowano postawione hipotezy.

Hipoteza pierwsza zakładająca, że aspiracje zawodowe są ważnym czynnikiem decydującymi o podjęciu decyzji o migracji zagranicznej, została potwierdzona. Okazuje się, że dla 66% badanych studentów pielęgniarstwa był to ważny czynnik. Świadczy to o wysokich aspiracjach osób studiujących na tym kierunku.

Również druga hipoteza, zakładająca, iż głównym celem pozaekonomicznym migracji badanej grupy studentów jest dalsza edukacja i rozwój zawodowy, została potwierdzona. Z badań wynika, że to nie bezrobocie w tej grupie zawodowej było czynnikiem wypychającym do emigracji zagranicznych, ale wysokie aspiracje, które powodowały, że głównym celem migracji był dalszy rozwój zawodowy poprzez pracę (509 osób) i/lub podjęcie/kontynuowanie nauki (53 odpowiedzi).

Badani studenci pielęgniarstwa z głównych ośrodków Polski wschodniej byli zadowoleni z wybranego kierunku studiów (81%), chcieli pracować w zawodzie (89%) oraz mieli świadomość, że nie będą mieli kłopotów ze znalezieniem pracy w Polsce (93%). Mimo to nie odrzucali myśli o emigracji. Wydaje się, że deklarowana przez 12% ankietowanych chęć emigracji nie stanowi zbyt wielkiej skali, jednak jeśli uwzględnimy 44% respondentów, którzy nie wykluczali jej w przyszłości, i 6% respondentów, którzy nie podjęli jeszcze ostatecznej decyzji, to odsetek ten wzrasta do 72%. To już wskazuje na relatywnie dużą skalę problemu. Prawie $\frac{3}{4}$ młodych pielęgniarek z badanej próby (która stanowiła 34% populacji) może wyjechać w przyszłości z Polski. Oczywiście są to plany, a nie zrealizowane decyzje migracyjne. Jednak nie zmienia to faktu, że wyjazdy zarobkowe (506 osób wskazało chęć podjęcia pracy) przynoszą korzyści (nie tylko zawodowe, ale i ekonomiczne),

zwłaszcza migrantom i ich rodzinom (a pośrednio również regionowi). Z badań wynika, że prawie 76% ankietowanych studentów jednocześnie pracowało w zawodzie pielęgniarki/pielęgniarsza i studiowało, z czego 24% w więcej niż dwóch miejscach zatrudnienia. Może to oznaczać, że praca w tylko jednym miejscu nie generowała satysfakcjonującego poziomu dochodów. Dużo wyższy poziom płac w wyuczonym zawodzie jest czynnikiem zachęcającym do wyjazdu zarobkowego.

W związku z powyższym emigracja zarobkowa stanowi perspektywę na rozwój zawodowy i możliwość osiągnięcia stabilizacji finansowej. Pozwala ona zgromadzić środki finansowe na zakup własnego mieszkania, domu (niektórzy ankietowani wskazali to jako cel migracji) lub na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Dodatkowo emigranci dzięki wyjazdom realizują własne aspiracje zawodowe, zyskują nowe umiejętności, poznają nowe techniki i metody pracy. Badani studenci pielęgniarstwa z Polski wschodniej to osoby pracowite i ambitne (mające wysokie aspiracje zawodowe), które pragną poszerzać swoją wiedzę i podnosić kwalifikacje zawodowe.

Mimo korzyści z migracji, należy zastanowić się, jak wpłynąć na osoby studiujące pielęgniarstwo, by nie migrowały. Jest to ważne, gdyż analizując rynek pracy pielęgniarek, można zauważyć, że emigracje zagraniczne wykształconych i młodych pielęgniarek nie tylko negatywnie wpływają na strukturę demograficzną obszaru odpływu (województwa), ale pogłębiają również niedobory specjalistów na lokalnym rynku pracy. Brak osób z odpowiednim wykształceniem i umiejętnościami z zakresu usług medycznych wpływa na spadek konkurencyjności regionu.

Wykaz literatury

- Adamowicz, M. i Siedlanowski, P. (2021). Migracja jako uwarunkowanie rynku pracy w Polsce. W: A. Siedlecka, D. Guzal-Dec (red.), *Rynek pracy wobec wyzwań przyszłości – ujęcie interdyscyplinarne* (24-47). Akademia Bialska im. Jana Pawła II.
- Brzozowski, J. i Kaczmarczyk, P. (2014). *Konsekwencje migracji poakcesyjnych z Polski dla kompetencji zawodowych i kulturowych polskiego społeczeństwa. Ekspertyza Komitetu Badań nad Migracjami PAN*. Warszawa.
- Dolińska, A., Jończy, R. i Śleszyński, P. (2020). *Migracje pomaturalne w województwie dolnośląskim wobec depopulacji regionu i wymogów zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Domagała, A. (2008). Kadry medyczne w ochronie zdrowia. Tendencje zmian w kraju i na świecie. *Polityka Społeczna*, (7), 5-11.
- Dywili, S., Bonner, A., O'Brien, L. (2013). Why Do Nurses Migrate? – A Review of Recent. *Journal of Nursing Management*, (21), 511-520.
- El-Jardali, F., Dimassi, H., Dumit, N., Jamal, D. i Mouro, G. (2009). *A National Cross-Sectional Study on Nurses Intent to Leave and Job Satisfaction in Lebanon: Implications for Policy and Practice*. BMC Nursing. DOI:10.1186/1472-6955-8-3
- Eurostat. (2022). *Structure of earnings survey: monthly earnings*. Pobrano 22 sierpnia 2022 z https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EARN_SES_MONTHLY/default/table?lang=en&category=labour.earn.earn_ses_main

- Haczyński, J. i Buraczyńska, M. (2018), Emigracja polskich pielęgniarek – rzeczywistość i konsekwencje. *European Management Studies*, 16(5), 78 (*Public and Private Sectors in Health Care*), 77-89. <https://doi.org/10.7172/1644-9584.78.6>. 2013
- Jończy, R. (2006a). Exodus zarobkowy opolskiej młodzieży. *Polityka Społeczna*, (10), 10-14 https://www.ipiss.com.pl/wp-content/uploads/downloads/2012/10/ps_10_2006_r_jonczy.pdf
- Jończy, R. (2006b). *Wpływ migracji zagranicznych na dysharmonię rozwoju województwa opolskiego ze szczególnym uwzględnieniem rynku pracy*. Wydawnictwo Instytut Śląski.
- Jończy, R. (2013). Regionalne skutki odpływu ludności Polski w okresie transformacji (wnioski z badań własnych w regionie opolskim). W: M. Lesińska, M. Okólski, Współczesne polskie migracje: strategie – skutki społeczne – reakcja państwa. Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego.
- Jończy, R. (2016). Migracja zarobkowa – uwagi definicyjne. W: A. Górny, P. Kaczmarczyk, M. Lesińska, Transformacje. Przewodnik po zmianach społeczno-ekonomicznych w Polsce (s. 120-125). Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Jończy, R. (red.). (2010). *Migracje zagraniczne z obszarów wiejskich województwa opolskiego po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Wybrane aspekty ekonomiczne i demograficzne*. Instytut Śląski.
- Jończy, R. (red.). (2015). *Ekonomiczno-społeczne skutki współczesnych migracji w wymiarze regionalnym na przykładzie województwa opolskiego*. Wydawnictwo Instytut Śląski.
- Jończy, R. i Rokita-Poskart, D. (2016). Zmiany głównych kierunków migracji zagranicznych w latach 2007-2014 (na przykładzie studentów opolskiego ośrodka akademickiego). *Studia Ekonomiczne*, 292, 80-88.
- Jończy, R. i Rokitowska-Malcher, J. (2022). Płacowe warunki powrotu migrantów zarobkowych do województwa opolskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Kaczmarczyk, P. (2006). Highly Skilled Migration from Poland and Other CEE Countries – Myths and Reality, Reports & Analyses, 17. Centrum Stosunków Międzynarodowych.
- Kautsch, M. (2013). Migracje personelu medycznego i ich skutki dla funkcjonowania systemu ochrony zdrowia w Polsce. *Zdrowie Publiczne i Zarządzanie*, 11(2), 169-179.
- Kowalewska, G. (2019). Economic Migration as an Outcome of Globalization and Integration Processes Affecting The Competitiveness of Regions. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie*, (139), 243-256.
- Kowalewska, G., Nieżurawska-Zajac, J. i Duarte, N. (2019). Causes and Directions of Student Migration Using Polish and Portuguese Students as an Example. *Olsztyn Economic Journal*, 14(3), 271-286.
- Kowalewska, G., Nieżurawska-Zajac, J. i Rzeczkowski, D. (2018). Skłonności społeczeństwa informacyjnego do migracji na przykładzie studentów reprezentujących pokolenie Y. *Wyniki badań empirycznych. Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych SGH*, (49), 527-545.
- Kowalewska, G. i Zabielska, I. (2023). Factors influencing the tendency of young people to Migrate Abroad – An Example from Northern Poland / Czynniki wpływające na skłonność do migracji zagranicznych osób młodych – przykład z Polski Północnej. *Economic and Regional Studies*, 16(4), 640-655. <https://doi.org/10.2478/ers-2023-0039>
- Leśniowska, J. (2005). Problem migracji polskiej kadry medycznej. *Polityka Społeczna*, 4, 18-22.
- Leśniowska, J. (2008). Migracje polskich pielęgniarek – wstępne informacje. *Polityka Społeczna*, 2, 19-21.
- Maciąg, A. (2012). Współczesne problemy migracji personelu medycznego w Polsce i w Europie. *Ekonomia i Prawo*, IX(2), 95-107.
- Makulec, A. (2011). Jak, dokąd i dlaczego migrują europejscy medycy? *Biuletyn Migracyjny*, 29, 2-3.
- Migracje zagraniczne na pobyt czasowy – wyniki NSP 2021*. (2024).
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. (2019). *Zawody deficytowe i nadwyżkowe w 2018 roku*. Pobrano 7 maja 2022 z <https://psz.praca.gov.pl/documents/10828/9187888/zawody%20de->

- ficytowe%20i%20nadwy%C5%BCkowe%20w%202018%20roku.pdf/ce6c2c7a-5f4a-469f-ad37-2c6a1d12afe2?t=1561732405048
- Naczelna Izba Pielęgniarek i Położnych. (b.d.). Pobrano 1 grudnia 2021 z <https://nipip.pl/liczba-za-swadczen-wydanych-na-potrzeby-uznawania-kwalifikacji-zawodowych/>
- Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań. Raport z wyników, marzec 2011. (2012). GUS. OECD.Stat.
- Organiściak-Krzykowska, A. (2013). Współczesne uwarunkowania i kierunki migracji w Polsce. W: A. Organiściak-Krzykowska (red.), *Powroty z migracji wobec sytuacji na rynku pracy w Polsce*. UWM.
- Organiściak-Krzykowska, A. i Kowalewska, G. (2021). Factors Determining Migration Decisions of Nursing Students from Eastern Poland. *Problemy Polityki Społecznej*, 52(1), 40-61 <https://doi.org/10.31971/16401808.52.1.2021.1>
- Piecuch, T. i Piecuch, M. (2014). Analiza sytuacji młodych ludzi na rynku pracy – rozważania teoretyczne i badania empiryczne. *Modern Management Review*, XIX/21(4), 175-186.
- Pielęgniarki.Info.pl. (b.d.). Pobrano 1 lutego 2018 r. z <https://www.pielengniarki.info.pl/article/view/id/7000>
- Raport Naczelnej Rady Pielęgniarek i Położnych. Zabezpieczenie społeczeństwa polskiego w świadczenia pielęgniarek i położnych. (2017). Naczelna Izba Pielęgniarek i Położnych. www.nipip.pl/wp-content/uploads/2017/03/Raport_druk_2017.pdf
- Smoleń, M. i Kędra, E. M. (2018). Plany zawodowe studentów kierunku Pielęgniarstwo Państwowej Medycznej Wyższej Szkoły Zawodowej w Opolu. *Pielęgniarstwo Polskie*, 3(69), 262-268 DOI: <http://dx.doi.org/10.20883/pielpol.2018.32>
- Stanimir, A. (2015). Skłonność do zagranicznej mobilności młodszych i starszych osób. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, (385), 257-266.
- Szyska, M. (2016). Zagraniczna migracja zarobkowa jedną ze strategii życiowych młodego pokolenia, *Roczniki Nauk Społecznych*, 8(44), 2-7. DOI: [http://dx.doi.org/10.18290/rns.2016.8\(44\).2-7](http://dx.doi.org/10.18290/rns.2016.8(44).2-7)
- Śleszyński, P. (2005). Różnice liczby ludności ujawnione w Narodowym Spisie Powszechnym 2002. *Przegląd Geograficzny*, 7(2), 193-212.
- Śleszyński, P. (2016). *Identyfikacja i ocena wybranych zjawisk demograficznych w Polsce (ze szczególnym uwzględnieniem wsi i relacji miasto wieś)*. Opracowanie wykonane dla Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
- Witezak-Roszkowska, D. i Okła, K. (2015). Skłonność studentów województwa świętokrzyskiego do zagranicznych emigracji zarobkowych. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 401, 555-565. <https://doi.org/10.15611/pn.2015.401.51>.
- Wyrozębska, A. i Wyrozębski, P. (2014). Problematyka emigracji średniego personelu medycznego w aspekcie zarządzania zasobami ludzkimi w polskim systemie ochrony zdrowia. W: M. Czerwonka (red.), *Wkład nauk ekonomicznych w rozwój gospodarki opartej na wiedzy*. Oficyna Wydawnicza SGH.

5. Migracja młodzieży z Ukrainy na studia w Polsce jako pierwszy krok ku migracji definitywnej

Nataliia Boichuk

Uniwersytet Opolski

e-mail: nataliia.boichuk@uni.opole.pl

ORCID: 0000-0002-0054-4847

Cytuj jako: Boichuk, N. (2024). Migracja młodzieży z Ukrainy na studia w Polsce jako pierwszy krok ku migracji definitywnej. W: R. Jończy, J. Rokitowska-Malcher (red.), *Współczesne migracje osób młodych – wybrane zagadnienia* (s. 76-89). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

DOI: 10.15611/2024.78.9.05

5.1. Wprowadzenie

Nierzadko młode osoby, stając w obliczu z jednej strony rosnących aspiracji edukacyjnych i zawodowych, chęci poznawania świata oraz innych kultur, a z drugiej – niskiego wynagrodzenia, bezrobocia (w tym także związanego z niedopasowaniami strukturalnymi na rynku pracy), utrzymującej się nierówności płci i innych problemów o charakterze społeczno-gospodarczym, są skłonne do ruchów migracyjnych. Szacowana liczba młodych migrantów w wieku 15-24 lata w 1990 r. oscylowała w obrębie 22,1 mln osób, zwiększając się w 2020 r. do 31,7 mln. Wówczas młodzież stanowiła 11% populacji migrantów na świecie, najwięcej zaś emigrujących pochodziło z Afryki, Oceanii, Ameryki Łacińskiej i Karaibów – z krajów o niskim i średnim poziomie rozwoju i dochodów (IOM, 2023).

Powody migracji młodzieży mogą być zróżnicowane ze względu zarówno na zamiar (np. początkowo celem migracji może być zatrudnienie za granicą), jak i na skutek (np. w trakcie migracji zarobkowej migrant może rozpocząć naukę na uczelni wyższej). W literaturze przedmiotu jednym z głównych czynników wyjaśniających migrację młodzieży za granicę są rosnące aspiracje edukacyjne. Przy tym migracja edukacyjna jest również dodatnio skorelowana z późniejszymi decyzjami migracyjnymi, szczególnie w poszukiwaniu lepszych możliwości zatrudnienia (Hall, 2022). W badaniach przeprowadzonych wśród młodych imigrantów w krajach Unii Europejskiej ustalono np., że 30% z nich przeprowadziło się ze względów zarobkowych,

29% ze względów edukacyjnych, 23% ze względów rodzinnych oraz 18% ze względu na ochronę humanitarną (Belmonte i in., 2020).

Interesującym zagadnieniem jest zmiana kierunków przepływu młodzieży, gdyż kraje niegdyś postrzegane jako kraje wysyłające stają się atrakcyjną destynacją. W takiej sytuacji znalazła się Polska, z której wcześniej ludność wyjeżdżała za granicę, tworząc luki na rynku pracy oraz edukacji. Natomiast obecnie jest to państwo przyciągające migrantów edukacyjnych (Boichuk, 2023) oraz migrantów zarobkowych z Ukrainy, Białorusi, Indii, Nigerii itd. Nadrzędnym celem tego rozdziału jest identyfikacja powodów przyjazdu na studia do Polski ukraińskiej młodzieży, której udział wśród innych młodych imigrantów w kraju jest najwyższy. Celem szczegółowym jest zarówno porównanie tych determinant wśród studentów z Ukrainy kształcących się w ośrodkach edukacyjnych we Wrocławiu oraz w Opolu, jak i poznanie zamiarów dotyczących ich miejsca zamieszkania po ukończeniu studiów. Nasuwają się zatem następujące pytania badawcze:

PB1: Jakie powody miały największe znaczenie w podjęciu decyzji o przyjeździe na studia do Polski ukraińskiej młodzieży?

PB2: Jaka jest skłonność studiującej w Polsce młodzieży z Ukrainy do osiedlenia się w kraju pobierania nauki na szczeblu wyższym po ukończeniu studiów?

PB3: Czy występują różnice (związane z powodami przyjazdu i zamiarami co do przyszłego miejsca zamieszkania) pomiędzy młodzieżą z Ukrainy kształcącą się w ośrodkach akademickich opolskim oraz wrocławskim?

W niniejszym rozdziale omówiono czynniki migracji młodzieży na studia poza granicami kraju ojczystego z punktu widzenia literatury przedmiotu. Kolejna część zawiera opis metodyki przeprowadzonych badań. Następnie zaprezentowano dane statystyczne dotyczące imigracji na studia w Polsce młodzieży z Ukrainy, po czym zilustrowano wyniki badań empirycznych zrealizowanych wśród studentów z Ukrainy kształcących się w opolskim i wrocławskim ośrodku edukacyjnym. Rozdział zakończono najważniejszymi wnioskami na temat migracji młodzieży, opierając się na przeprowadzonej analizie danych pierwotnych oraz wtórnych.

5.2. Czynniki migracji młodzieży na studia za granicę przedstawione w literaturze przedmiotu

Pod koniec XX wieku uważano, że migracja młodzieży na studia za granicę ma swoje korzenie w nadmiernym popycie na edukację na poziomie wyższym w krajach rozwijających się, w których liczba podmiotów szkolnictwa wyższego była niewystarczająca (Lee i Tan, 1984). Jednocześnie studia zagraniczne były dostępne głównie dla członków elitarnych środowisk, podczas gdy młodzież z bardziej rozwiniętych krajów miała szanse na migracje edukacyjne niezależnie od możliwości finansowych (Szelenyi, 2006). Edukacja zagraniczna w takich państwach, jak Wiel-

ka Brytania, Stany Zjednoczone, Kanada, Australia oraz Francja, była postrzegana jako lepsza jakościowo ze względu na wysokie standardy kształcenia oraz uznawane w większości państw zdobyte na studiach kwalifikacje (Gordon i Jallade, 1996; Van Bouwel i Veugelers, 2013). Dyplom ukończenia studiów na uczelni zagranicznej mógł być czynnikiem zwiększającym prawdopodobieństwo znalezienia zatrudnienia zarówno po powrocie, jak i w przypadku chęci osiedlenia się w kraju pobierania nauki na szczeblu wyższym czy wyjazdu do innego państwa. Z drugiej strony migracja edukacyjna mogła być postrzegana jedynie jako sposób wyjazdu z kraju, a realizacja celu edukacyjnego miała mniejsze znaczenie niż sam fakt przekroczenia granicy państwowej. Te przypuszczenia potwierdzają modele opracowane przez Rosenzweiga (2006), wyjaśniające mobilność młodzieży w celu podjęcia nauki na szczeblu wyższym za granicą w kontekście teorii kapitału ludzkiego. Model pierwszy zakładał nasilenie się wyjazdów na studia zagraniczne w związku z brakiem placówek edukacyjnych w kraju pochodzenia oraz chęcią czerpania korzyści z inwestycji w kapitał ludzki po powrocie. Niemniej zauważono, że często po uzyskaniu dyplomu studenci nie wracają do ojczyzny, osiedlając się w kraju przyjmującym bądź migrując dalej (Bratzberg, 1995; Krannich i Hunger, 2022). Dlatego też w drugim modelu Rosenzweiga migracja na studia była traktowana jako strategia przeprowadzki do obcego państwa w celu uniknięcia niskich zwrotów z edukacji w ojczyźnie. Nakłady na kształcenie odgrywają bowiem istotną rolę w kształtowaniu przyszłej stopy zwrotu w postaci uzyskiwanego wynagrodzenia (Kwiatkowski, 2012), jednakże w warunkach braku stabilności gospodarczej w kraju pochodzenia osiągnięcie pożądanego poziomu stopy zwrotu jest utrudnione.

W prowadzonych przez różnych naukowców badaniach empirycznych zauważalny był także wpływ rodziny na podjęcie decyzji o dalszym kształceniu poza krajem dotychczasowego zamieszkania (Gatfield i Chen, 2006; Pimpa, 2003). Odwołując się zatem do założeń Nowej Ekonomicznej Teorii Migracji (NELM), należy stwierdzić, że wyjazd za granicę młodych osób w celu podjęcia studiów może przyczyniać się do dywersyfikacji dochodu rodziny poprzez dostęp jej członka do zagranicznego rynku pracy, co stanowi mechanizm zabezpieczający przed niestabilnością w kraju ojczystym (Stark i Levhari, 1982).

Wymienione determinanty, pojawiające się w literaturze przedmiotu, w dużej mierze sprowadzają migracje na studia do przemieszczeń o charakterze ekonomicznym. W niniejszym rozdziale założono – biorąc pod uwagę Polskę jako analizowany kraj migracji – że według wyników poszczególnych badań empirycznych czynnikami skłaniającymi młodzież do imigracji na studia do Polski są na ogół względy ekonomiczne w postaci uznawalności dyplomu ukończenia studiów wyższych¹, dostępu do polskiego rynku pracy, chęci poprawy sytuacji materialnej, warunków życia własnych i/lub rodziny, uzyskania wyższych zarobków, lepszych perspektyw zatrudnienia i awansu,

¹ Uznawalność dyplomu jest rozpatrywana jako oczekiwana stopa zwrotu nakładów z kształcenia w momencie, gdy dany dokument przyczynia się do osiągnięcia pożądanego zatrudnienia.

jak również rozwoju zawodowego i osobistego (Brzozowski i Pędziwiatr, 2015; Gasińska, 2016; Michalska, 2018; Rębisz i Sikora, 2015; Rokicki, 2019). Co ciekawe, polska młodzież, zastanawiając się nad emigracją, również wskazuje te same lub podobne powody wyjazdu (Dolińska i in., 2020; Kowalewska i Zabielska, 2023). Sygnalizuje to występowanie ruchów migracyjnych zgodnych z teorią systemu światowego, według której ludzie przemieszczają się z krajów peryferyjnych do centrum, a jednocześnie pojawiają się przeszkody pośrednie w postaci odległości geograficznej, uwarunkowań kulturowych czy wysokich kosztów utrzymania się.

5.3. Metodyka badań

Początkowym etapem prowadzenia badań nad powodami migracji na studia ukraińskiej młodzieży do Polski była identyfikacja skali tego zjawiska w ujęciu statystycznym. Z Głównego Urzędu Statystycznego oraz Ministerstwa Edukacji i Nauki pozyskano dane na temat liczby studentów z Ukrainy kształcących się w Polsce oraz w opolskim i wrocławskim ośrodku edukacyjnym. Następnie w celu poznania powodów przyjazdu ukraińskiej młodzieży do Polski na studia przeprowadzono sondażowe badania diagnostyczne z wykorzystaniem anonimowego kwestionariusza ankiety. Rozdział ten zawiera omówienie jedynie części pytań ankietowych, które obejmowały szerszy zakres zagadnień związanych z migracjami edukacyjnymi.

Badania empiryczne zostały zrealizowane od stycznia do października 2022 r. wśród studentów z Ukrainy, kształcących się na uczelniach wyższych we Wrocławiu oraz w Opolu. W próbie badawczej znalazły się łącznie 494 osoby: 427 badanych (157 mężczyzn oraz 270 kobiet) studiujących we wrocławskim ośrodku akademickim oraz 67 osób (27 mężczyzn oraz 40 kobiet) z opolskiego ośrodka.

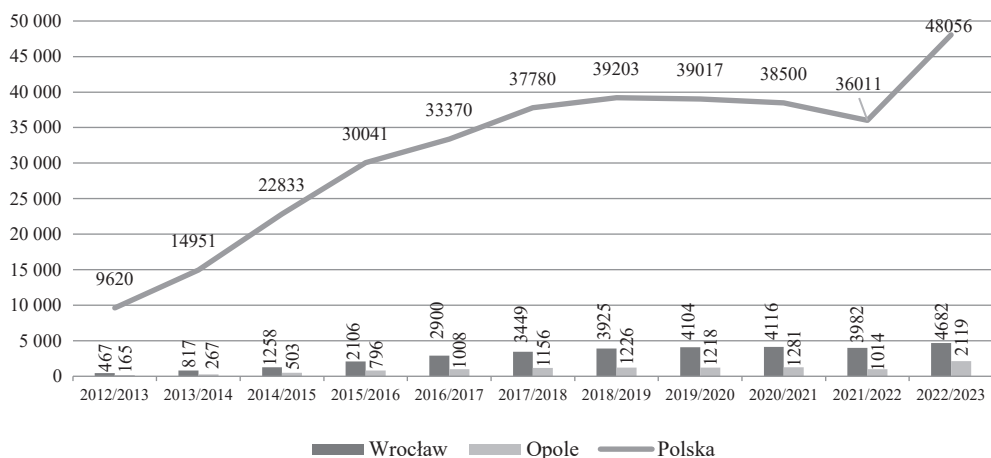
Respondentów poproszono o wskazanie znaczenia poszczególnych powodów przyjazdu do Polski, stosując skalę porządkową, gdzie 0 – nie miało to znaczenia, 1 – miało to nieznaczące znaczenie, 2 – miało to istotne znaczenie, 3 – miało to decydujące znaczenie. Natomiast aby zrozumieć dalsze plany dotyczące miejsca zamieszkania po ukończeniu studiów, badanych zapytano, czy zamierzają pozostać w Polsce, powrócić do Ukrainy lub wyjechać do innego kraju. Ankietowani wskazywali także miejscowość, w której przewidywali się osiedlić na dłuższy czas.

Wybrana metoda badań ma ograniczenia, które wpływają na konieczność ostrożnego formułowania wniosków oraz niemożność ekstrapolacji wyników na całą populację studiującej w Polsce młodzieży z Ukrainy. Jest to związane z tym, iż: 1) losowy dobór respondentów do badań nie był możliwy ze względu na ochronę danych osobowych, 2) przez hybrydową formę kształcenia dystrybucja ankiet odbywała się drogą elektroniczną oraz 3) część studentów ze względu na brak możliwości wyjazdu z Ukrainy przebywała na terytorium tego kraju.

Kwestionariusze ankiety zostały wysłane studentom za zgodą władz poszczególnych uczelni na podstawie kryterium posiadania obywatelstwa ukraińskiego. Część badań została przeprowadzona metodą kuli śnieżnej.

5.4. Migracje młodzieży z Ukrainy na studia do Polski w świetle danych statystycznych (ze szczególnym uwzględnieniem wrocławskiego oraz opolskiego ośrodka akademickiego)

Ruchy migracyjne ukraińskiej młodzieży na studia do Polski miały miejsce od momentu nawiązania współpracy pomiędzy rządami ukraińskim i polskim już w latach 90. XX wieku. Intensyfikacja napływu studentów z Ukrainy była związana z wprowadzeniem ustawy o Karcie Polaka. Zgodnie z jej zapisami osoby pochodzenia polskiego, które uzyskały Kartę Polaka, mogły kształcić się w Polsce na takich samych zasadach jak obywatele polscy. Wraz z pogarszającymi się warunkami gospodarczymi w Ukrainie liczba obywateli tego kraju chętnych do podjęcia studiów w Rzeczypospolitej Polskiej z roku na rok rosła, prawdopodobnie ze względu na szansę zwiększenia atrakcyjności na krajowym i zagranicznym rynku pracy dzięki uzyskaniu polskiego dyplomu ukończenia studiów. Na rysunku 5.1 przedstawiono dane dotyczące liczby studentów z Ukrainy w Polsce, we Wrocławiu oraz w Opolu w latach 2012-2022.

Rys. 5.1. Liczba studentów z Ukrainy w Polsce, we Wrocławiu oraz w Opolu w latach 2012-2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Edukacji i Nauki oraz raportu Głównego Urzędu Statystycznego „Szkolnictwo wyższe i jego finanse” (2012-2022).

W roku akademickim 2012/2013 w Polsce kształciło się ponad 9,6 tys. obywateli Ukrainy; do roku akademickiego 2018/2019 był notowany wzrost liczby ukraińskich studentów w Polsce – do 39,2 tys. osób. W roku akademickim 2019/2020 nastąpiło zahamowanie trendu wzrostowego, co prawdopodobnie było skutkiem zwiększenia dostępu do edukacji w innych krajach Unii Europejskiej dzięki wprowadzeniu ru-

chu bezwizowego, jak również w wyniku spadku diety w Ukrainie na początku pierwszej dekady XXI wieku. Ponadto w latach akademickich 2020/2021 oraz 2021/2022 wpływ na zmniejszenie liczby ukraińskich studentów w Polsce miała pandemia koronawirusa i związane z nią utrudnione przekraczanie granic państwowych. W roku akademickim 2022/2023 zaobserwowano wzrost liczby studiujących z Ukrainy o 1/3 w stosunku do roku poprzedniego, co było związane z uchodźstwem wojennym oraz osiedleniem się młodzieży ukraińskiej w Polsce, a także rozpoczęciem bądź kontynuacją studiów na polskich uczelniach.

Studenci z Ukrainy koncentrowali się na podjęciu studiów w województwach mazowieckim, małopolskim, łódzkim, podkarpackim oraz dolnośląskim. Wraz z wybuchem wojny nastąpiło większe rozproszenie ukraińskiej młodzieży do innych części Polski, co może pozytywnie oddziaływać na mniejsze ośrodki edukacyjne, borykające się z rosnącym deficytem studentów rodzimych. Dotyczy to również rynku pracy, gdyż w sektorach związanych z obsługą klienta zatrudniane są głównie osoby uczące się, zmniejszenie liczby których powodowałoby wzrost kosztów dla tych działalności.

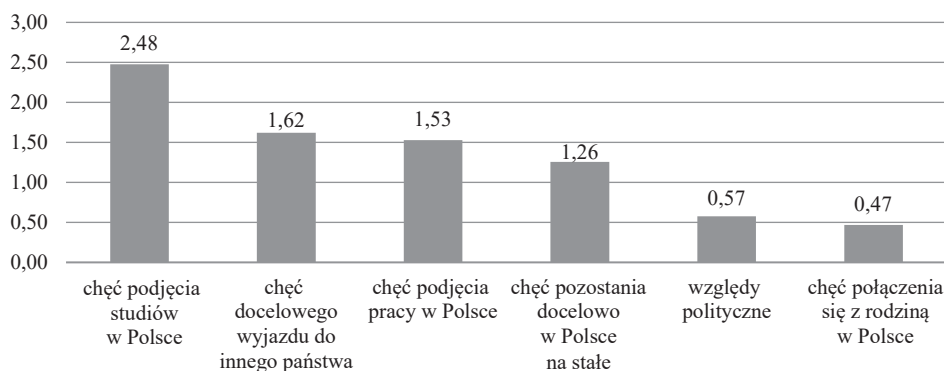
Rozpatrując szczegółowo wrocławski oraz opolski ośrodek akademicki, można stwierdzić, że nie przyciągały one – w porównaniu z Warszawą, Krakowem, Łodzią oraz Rzeszowem – dużej liczby obywateli Ukrainy, co może wynikać ze względnie dużej odległości tych miast od ukraińskiej granicy. Jednakże we Wrocławiu w analizowanym okresie odnotowano ponad dwukrotny wzrost udziału ukraińskich studentów – z 4,9% (467 osób) w 2012 r. do 11,1% (3982 osób) w 2021 r., co wskazuje na skok zainteresowania ofertą zlokalizowanych tam uczelni wyższych bądź też samym miastem. Natomiast w Opolu udział kształcących się z Ukrainy także wzrósł z 1,7% (165 osób) w 2012 r. do 2,8% (1014 osób) w 2021 r. Wojna w Ukrainie przyczyniła się do większego rozproszenia ukraińskiej młodzieży na zachodnich terytoriach Polski, podczas gdy wcześniej młodzi Ukraińcy osiedlali się głównie we wschodniej i centralnej części Rzeczypospolitej Polskiej. Warte uwagi jest też to, że w roku akademickim 2022/2023 liczba studentów z Ukrainy w Polsce wzrosła o 33,4% (tj. o 12 045 osób) w stosunku do roku poprzedniego; we Wrocławiu jedynie o 17,5% (tj. o 700 osób), podczas gdy w Opolu o 108,9% (tj. o 1105 osób).

Mniejsze wielkościami mogło przyciągnąć rodziny uchodźców z Ukrainy w związku z większą dostępnością mieszkań. Kontynuując swój pobyt w Polsce, młodzież prawdopodobnie decydowała się na pozostanie na studia w miejscowości, która stała się jednym z pierwszych przystanków.

Statystyki przedstawiają jedynie twarde dane na temat liczby studentów z Ukrainy w poszczególnych ośrodkach. Natomiast kluczowe jest zbadanie, czy występują różnice w powodach przyjazdu młodzieży na studia do tych różnych wielkościami miast, zlokalizowanych w dużej odległości od granicy państwowej z Ukrainą. Jest to możliwe dzięki analizie danych pierwotnych pozyskanych w wyniku badań empirycznych.

5.5. Wyniki badań własnych

Zrealizowane badania dostarczyły wiedzy na temat powodów migracji ukraińskiej młodzieży do Polski. Na rysunku 5.2 przedstawiono wartość przeciętną znaczenia poszczególnych determinant w podjęciu decyzji o przyjeździe na studia do Rzeczypospolitej Polskiej badanych studentów z wrocławskiego oraz opolskiego ośrodka akademickiego. Kluczowe znaczenie miała chęć podjęcia studiów, co wskazuje na główny motyw związany z celem edukacyjnym i pragnieniem rozwoju kapitału ludzkiego. Chęć docelowego wyjazdu do innego państwa również była istotnym powodem emigracji. Może to sugerować znaczące oddziaływanie czynników wypychających z Ukrainy (np. w postaci pogarszającej się sytuacji gospodarczej, napięć politycznych oraz obniżenia poziomu życia). Jednocześnie zauważalne jest to, że istotną wagę miał czynnik związany z możliwością znalezienia zatrudnienia w Polsce, a także zamieszkaniem na stałe. Względy polityczne były mało istotnym powodem przyjazdu badanych na studia do Polski. Wskazuje to na niewielkie występowanie obaw np. co do poboru młodych mężczyzn do obowiązkowej służby wojskowej. Chęć połączenia się z rodziną przebywającą w Polsce nie odgrywała znaczącej roli, co sugeruje ograniczone występowanie rodzinnych sieci migracyjnych.

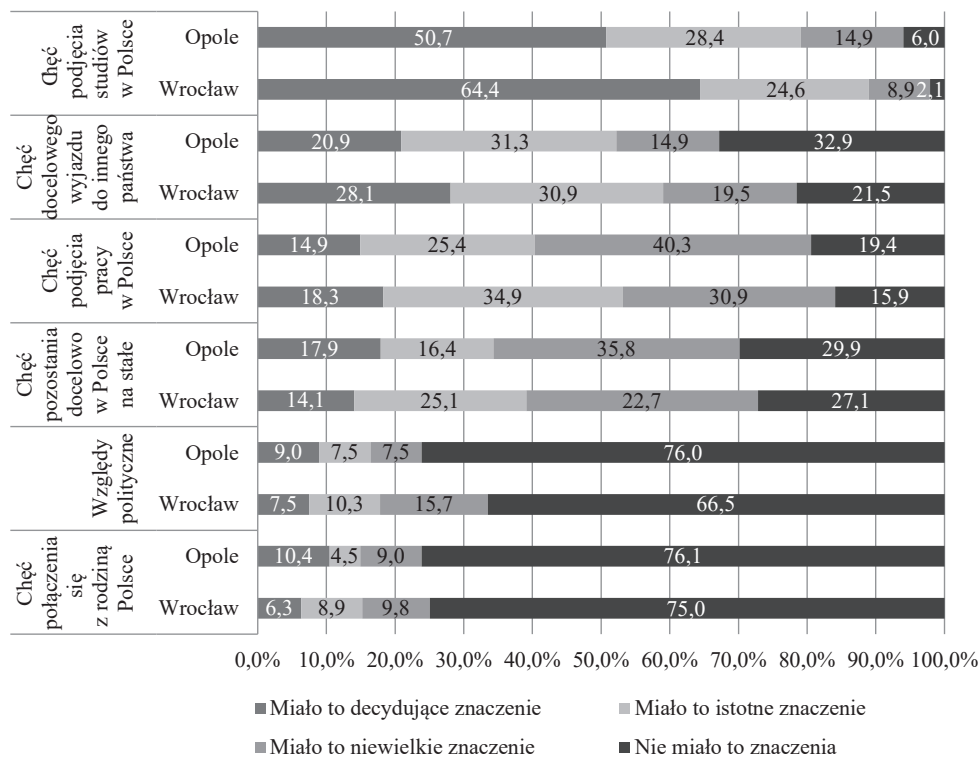

Rys. 5.2. Przeciętna wartość znaczenia powodów przyjazdu na studia do Polski młodzieży ukraińskiej studiującej w opolskim oraz wrocławskim ośrodku akademickim

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Biorąc jednak pod uwagę wrocławski oraz opolski ośrodek akademicki (rys. 5.3), wyraźnie można zauważyć, że nadrzędnym celem emigracji niemal 2/3 badanych studentów z Wrocławia były zamiary edukacyjne. W przypadku opolskich respondentów tylko połowa ankietowanych określiła podjęcie studiów jako decydujący powód przyjazdu do Polski. Niemalże 1/3 wrocławskich studentów traktowała wyjazd do Polski jako możliwość tranzytu do innego państwa, a Polskę jako swoistą trampolinę, podczas gdy badani z Opola zwracali nieco mniejszą

uwagę na ten czynnik. Chęć podjęcia pracy w Polsce w porównywalnym stopniu była ważna zarówno dla opolskich, jak i dla wrocławskich studentów. Należy jednak wspomnieć, że dostępność miejsc pracy dla osób w trakcie nauki jest większa we Wrocławiu, co osoby chcące jednocześnie pracować i studiować może skłaniać do wyboru tego miasta. Studenci z opolskich uczelni, bardziej niż badani z Wrocławia, zwracali uwagę przy wyjeździe na możliwość pozostania w Polsce na stałe, co również koreluje z ich większą chęcią połączenia się z rodziną w Polsce. Jednocześnie dla 9,0% badanych z Opola oraz 7,5% ankietowanych z Wrocławia decydujące znaczenie w podjęciu decyzji o przyjeździe do Polski miały względy polityczne.

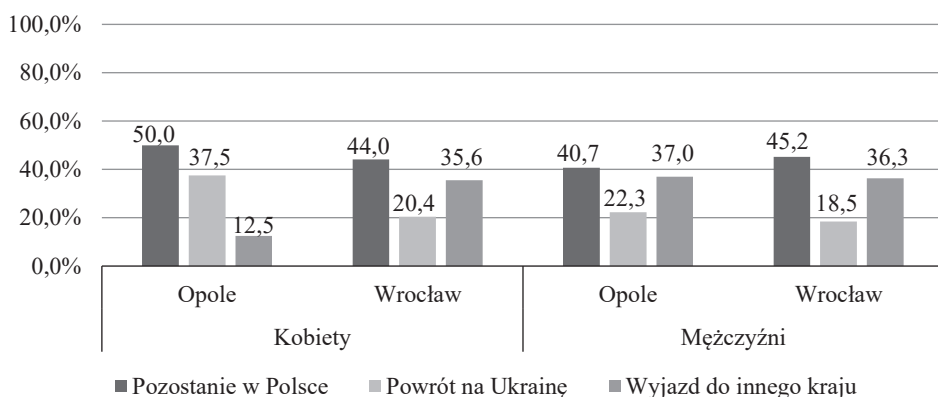
Rys. 5.3. Znaczenie powodów przyjazdu do Polski ukraińskiej młodzieży w podziale na opolski oraz wrocławski ośrodek akademicki

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Uwzględniając to, że wśród badanych chęć osiedlenia się w Polsce była jednym z kluczowych czynników branych pod uwagę podczas podjęcia decyzji o kształceniu się w tym kraju, dokonano analizy odpowiedzi na pytanie o docelowe miejsce zamieszkania po ukończeniu studiów wyższych. Badani preferowali pozostanie w Polsce, co wskazało łącznie 44,7% studentów. Oznacza to, że w przypadku mło-

dzieży z Ukrainy migracje edukacyjne mogą mieć tendencje do przekształcania się w migracje trwałe. Kolejne 34,0% respondentów planowało wyjechać do innego kraju, co potwierdza występowanie migracji definitywnych. Natomiast tylko 21,3% ukraińskiej młodzieży studiującej w Polsce zamierzało powrócić do Ukrainy. Taki rozkład odpowiedzi sygnalizuje powstawanie drenażu mózgów z Ukrainy i utratę kapitału ludzkiego, który mógłby przyczynić się do rozwoju gospodarki oraz poprawy relatywnie trudnej sytuacji demograficznej w związku z brakiem zastępowalności pokoleń i starzeniem się społeczeństwa.

W celu poznania różnic pomiędzy studentami z Ukrainy kształcącymi się we Wrocławiu oraz w Opolu dokonano także analizy wyników w podziale na opolski i wrocławski ośrodek kształcenia oraz płeć respondentów (rys. 5.4). Porównując dalsze plany ankietowanych dotyczące przyszłego miejsca zamieszkania, można zauważyć, że połowa badanych studentek z Ukrainy kształczących się w Opolu planowała pozostać w Polsce, co jest zgodne z początkowymi deklaracjami co do celu przyjazdu do Polski w postaci osiedlenia się tutaj na dłuższy okres. Kobiety uczące się we Wrocławiu wyrażały nieco mniejsze zainteresowanie kontynuowaniem pobytu w Polsce. Udział kobiet chcących powrócić do Ukrainy był niemal dwukrotnie wyższy w przypadku respondentek uczących się w Opolu (37,5%) niż we Wrocławiu (20,4%). Natomiast co trzecia badana studiująca we Wrocławiu deklarowała chęć wyjazdu do innego państwa, co także jest zgodne z tym, czym sugerowały się, podejmując decyzję o przyjeździe na studia do Polski.

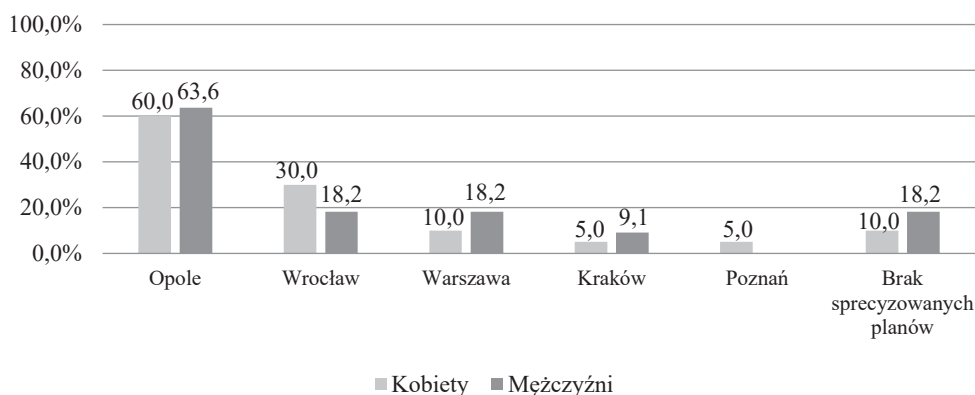
Rys. 5.4. Deklaracje ukraińskiej młodzieży co do miejsca docelowego zamieszkania po ukończeniu studiów wyższych w Polsce w podziale na opolski i wrocławski ośrodek akademicki oraz płeć

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

W przypadku mężczyzn większy odsetek (45,2%) kształczących się we Wrocławiu planował pozostać w Polsce. Przyczyna takiego rozkładu odpowiedzi może tkwić zarówno w poziomie zarobków na opolskim oraz wrocławskim rynku pracy,

jak i w dostępności miejsc pracy w wybranych branżach. W Opolu i regionie – pomimo rynku ukierunkowanego na pracownika – występuje silna konkurencja o miejsca pracy na stanowiskach „białych kołnierzyków”. Natomiast rynek pracy we Wrocławiu jest bardziej chłonny i atrakcyjny pod względem zarobków. Udział mężczyzn chcących wyjechać do innego kraju był porównywalny. Z kolei powrót na Ukrainę nieco częściej planowali respondenci kształcący się w Opolu.

Interesującym zagadnieniem jest porównanie planów ankietowanych co do miejscowości zamieszkania w Polsce, gdyż przypuszcza się, że miasto podjęcia edukacji często pozostaje miejscem trwałego osiedlenia się. Wśród tych badanych z Opolu, którzy zadeklarowali zamiar pozostania w Polsce na stałe, 61,3% planowało osiąść w miejscu podjęcia studiów, tj. w Opolu (rys. 5.5). Co czwarty respondent zamierzał przeprowadzić się do Wrocławia, w tym to kobiety częściej zgłaszały chęć wyjazdu do sąsiadującego miasta. Mężczyźni częściej rozważali zmianę miejsca zamieszkania po ukończeniu studiów na rzecz Warszawy oraz Krakowa. Co piąty badany student oraz co dziesiąta studentka w chwili prowadzenia badań nie mieli sprecyzowanych planów co do przyszłego miejsca zamieszkania.

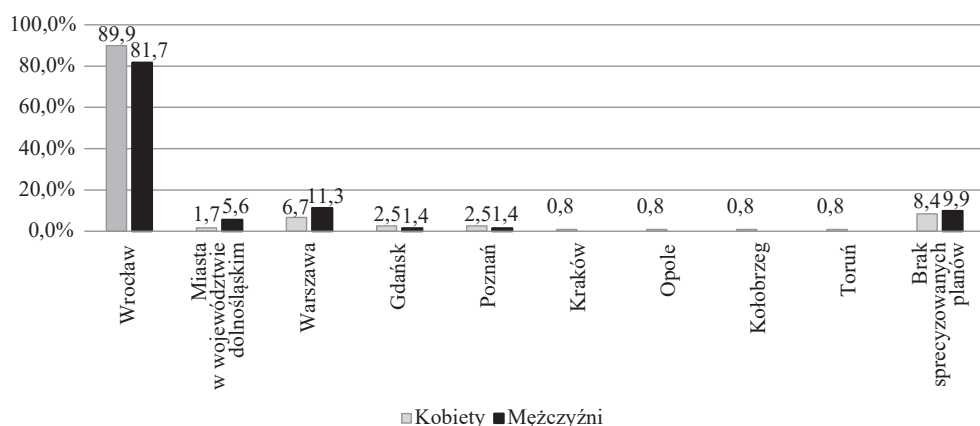
* Udziały nie sumują się do 100%, ponieważ badani mogli wskazać więcej niż jeden wariantów odpowiedzi

Rys. 5.5. Deklaracje ukraińskiej młodzieży z ośrodka opolskiego co do miejscowości docelowego zamieszkania w Polsce po ukończeniu studiów wyższych w podziale na płeć

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Sytuacja związana z planami studentów z Ukrainy we Wrocławiu dotyczącymi przyszłego miejsca zamieszkania w Polsce kształtowała się nieco inaczej (rys. 5.6). Ogółem 86,8% z nich zamierzało pozostać w miejscu podjęcia studiów wyższych lub jego okolicach. Przy tym to kobiety w większym stopniu (89,9%) rozważały osiedlenie się we Wrocławiu. Wskazuje to na atrakcyjność Wrocławia jako ośrodka miejskiego, mającego siłę zatrzymania młodzieży po ukończeniu przez nią studiów wyższych. Kolejne 3,2% respondentów planowało zamieszkanie w mniejszych mia-

stach województwa dolnośląskiego (1,1% w Strzegomiu, 1,1% w Wałbrzychu, 0,5% w Bolesławcu oraz 0,5% w Świdnicy), przy czym to mężczyźni częściej deklarowali przeprowadzkę do tych miejscowości, co mogło być spowodowane lokalizacją dużych zakładów przemysłowych związanych z ich kierunkami kształcenia się. Część badanych (8,4%) wyrażała chęć do osiedlenia się w Warszawie, w tym mężczyźni (11,3%) wykazywali większą skłonność do opuszczania dotychczasowego miejsca zamieszkania na rzecz stolicy kraju. Wrocławscy studenci zastanawiali się także nad przeprowadzką do dużych miast zlokalizowanych w dużej odległości od miasta studiów, takich jak Gdańsk, Poznań, Kraków. Również pojedyncze studentki rozważały wyjazd do miast o mniejszej liczbie ludności, takich jak Opole, Toruń oraz Kołobrzeg. Podobnie jak w przypadku opolskiej młodzieży z Ukrainy co dziesiąty ankietowany oraz co dwunasta respondentka nie mieli sprecyzowanych planów co do miejsca zamieszkania po ukończeniu studiów.

Rys. 5.6. Deklaracje ukraińskiej młodzieży z ośrodka wrocławskiego co do miejscowości docelowego zamieszkania w Polsce po ukończeniu studiów wyższych w podziale na płeć

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Należy podkreślić, że przedstawione dane na temat przyszłego miejsca zamieszkania badanych są jedynie zamiarami, które mogą się nie ziścić w zależności od różnorodnych czynników. Aczkolwiek taki rozkład odpowiedzi powinien sugerować władzom państwowym oraz miejskim konieczność refleksji nad zachowaniami i potrzebami młodzieży.

5.6. Podsumowanie

W ostatnich latach młodzież z Ukrainy często decyduje się na studia za granicą, a głównym krajem przyjmującym migrantów edukacyjnych jest Polska. Należy także uwzględnić, że w momencie inwazji Rosji na Ukrainę w 2022 r. to przede wszyst-

kim w Polsce ukraińscy uchodźcy znaleźli schronienie. Rzeczpospolita Polska jest krajem bezpośrednio sąsiadującym z Ukrainą, o zbliżonej kulturze i języku, co mogło skłonić uchodźców do podjęcia decyzji o pozostaniu tutaj na dłuższy okres, który był zbieżny z etapem podjęcia studiów. W związku z tym liczba studentów z Ukrainy w Polsce zwiększyła się o ponad 1/3 w stosunku do roku poprzedniego. Prawdopodobnie część osób z Ukrainy zrekrutowanych na studia wyższe w roku akademickim 2022/2023 nie zamierzała realizować celu edukacyjnego – była to strategia uzyskania przepustki do wyjazdu z Ukrainy przez młodych mężczyzn, którzy posiadali status studenta. Świadczy o tym zwiększenie udziału mężczyzn w populacji studentów z Ukrainy w Polsce z 42,9% w roku akademickim 2021/2022 do 53,6% w 2022/2023. Kolejnym czynnikiem mającym wpływ na wzrost zainteresowania obywateli Ukrainy studiami wyższymi w Polsce mogło być zwolnienie z opłat za studia w ciągu 18 miesięcy, co wynikało z zapisów ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

Wśród korzyści dotyczących zwiększenia liczby studentów zagranicznych z Ukrainy można wymienić to, że w krótkim okresie polska gospodarka prawdopodobnie odnotuje wzrost popytu spowodowany wydatkami migrantów edukacyjnych na dobra konsumpcyjne. Natomiast w przypadku zatrzymania studentów z Ukrainy na dłuższy czas będą możliwe do osiągnięcia zarówno zyski demograficzne w postaci zwiększenia liczby młodzieży, która się osiedli i założy rodzinę, jak i zyski ekonomiczne w postaci pozyskania wysoko wykwalifikowanego kapitału ludzkiego potrzebnego na rynku pracy.

Badania empiryczne przeprowadzone w opolskim oraz wrocławskim ośrodku edukacyjnym ujawniły, że głównym powodem przyjazdu ukraińskiej młodzieży do Polski na studia (przed wybuchem wojny w Ukrainie) była realizacja celu edukacyjnego w połączeniu z chęcią dostępu do zachodniego rynku pracy oraz zamiarami migracji definitywnej. Istotne różnice pomiędzy opolskimi oraz wrocławskimi studentami z Ukrainy nie były zauważalne, co świadczy o ich względnej homogeniczności.

Kluczowym wnioskiem jest to, że 4/5 badanych studentów z Ukrainy nie miało zamiaru wracać do kraju ojczystego. Z kolei w Polsce – kraju będącym recypientem ukraińskiej młodzieży na studia wyższe – występuje wysokie prawdopodobieństwo zatrzymania niemal połowy z nich, co może pokryć straty własnego kapitału ludzkiego, migrującego do krajów zachodnich. W przypadku wrocławskiego ośrodka więcej badanych było skłonnych do wyjazdu do innego państwa, podczas gdy w opolskim ośrodku akademickim ankietowani częściej zgłaszali chęć powrotu do kraju wysyłającego.

W przypadku deklaracji pozostania w Polsce wśród badanych z Opola oraz Wrocławia zauważalne były istotne różnice w wyborze docelowej miejscowości zamieszkania. Wrocławscy studenci z Ukrainy w głównej mierze planowali zamieszkać na stałe w mieście podjęcia studiów. Tylko nieliczne jednostki zastanawiały się nad przeprowadzką po ukończeniu studiów wyższych zarówno do miast położonych w obrębie województwa dolnośląskiego, jak i do dużych aglomeracji miejskich w innych regionach Polski. Natomiast badani z Opola wykazywali skłon-

ność do migracji zarówno do pobliskiego Wrocławia, jak i do innych dużych miast zlokalizowanych w dalszych odległościach. Można zatem sądzić, że wielkość oraz atrakcyjność ośrodka miejskiego (pod względem rynku pracy, dostępu do mieszkań, rozrywki) jest dodatnio skorelowana z siłą ośrodka do zatrzymania młodzieży po ukończeniu studiów.

Podsumowując, należy stwierdzić, że wyjazd młodzieży z dotychczasowego miejsca zamieszkania zarówno do dużych ośrodków miejskich, jak i za granicę prowadzi do poważnych skutków ekonomicznych, demograficznych oraz społecznych dla regionu odpływu, gdyż migracje z zamiaru edukacyjne mają tendencję do przekształcania się w migracje trwałe. W związku z tym kreuje się zjawisko drenażu mózgów. Wskazuje to możliwość występowania zagrożenia wyludnieniem dla poszczególnych miejscowości/krajów, m.in. ze względu na nieatrakcyjne warunki edukacji, pracy, życia oraz planowania rodziny. Analiza przyczynowo-skutkowa wskazuje także na problemy związane z brakiem zastępowalności pokoleń, a więc nasileniem się koncentracji starzejącego się społeczeństwa na poszczególnych obszarach, większego obciążenia demograficznego osób w wieku produkcyjnym, a nawet konieczności wydłużenia wieku emerytalnego i zmian strukturalnych na rynku pracy.

Wykaz literatury

- Belmonte, M., Conte, A., Ghio, D., Kalantaryan, S. i McMahon, S. (2020). *Youth and Migration: An Overview*. JRC Technical Reports.
- Boichuk, N. (2023). Educational Migration Trends Review in Poland (with Particular Emphasis on the Immigration of Ukrainian Youth). *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 1(187), 141-162.
- Bratzberg, B. (1995). The Incidence of Non-Return Among Foreign Students in the United States. *Economics of Educational Review*, 14(4), 373-384.
- Brzozowski, J. i Pędziwiatr, K. (2015). Student Immigration and Internationalization of Polish Universities the Case of Ukrainians at the Cracow University of Economics. W: M. Kędzierski, A. Surdej (red.), *Economic Challenges in Higher Education in Central and Eastern Europe* (s. 215-240). Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Dolińska, A., Jończy, R. i Śleszyński, P. (2020). *Migracje pomaturalne w województwie dolnośląskim wobec depopulacji regionu i wymogów zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Gasińska, M. (2016). Studenci z Ukrainy w Polsce. Uwarunkowania, oczekiwania i opinie w świetle badania ewaluacyjnego w AFiB Vistula. *Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula*, 47(2), 127-147.
- Garfield, T. i Chen, C. H. (2006). Measuring Student Choice Criteria Using the Theory of Planned Behaviour: The Case of Taiwan, Australia, UK, and USA. *Journal of Marketing for Higher Education*, 16(1), 77-95.
- Główny Urząd Statystyczny. (2012-2022). *Szkolnictwo wyższe i jego finanse*.
- Gordon, J. i Jallade, J.-P. (1996). "Spontaneous" Student Mobility in the European Union: A Statistical Survey. *European Journal of Education*, 31(2), 133-151.
- Hall, S. (2022). Youth, Migration and Development: a New Lens for Critical Times. *Knomad Paper*, (41).
- IOM. (2023). *Child and Young Migrants*. <https://www.migrationdataportal.org/themes/child-and-young-migrants>

- Kowalewska, G. i Zabielska, I. I. (2023). Czynniki wpływające na skłonność do migracji zagranicznych osób młodych – przykład z Polski Północnej. *Studia Ekonomiczne i Regionalne*, 16(4), 640-655.
- Krannich, S. i Hunger, U. (2022). Should They Stay or Should They Go? A Case Study on International Student in Germany. *Comparative Migration Studies*, 10(1).
- Kwiatkowski, E. (2012). Wykształcenie a pozycja na rynku pracy – hipotezy teoretyczne i ich wstępna weryfikacja na przykładzie polskiego rynku pracy. W: U. Zagóra-Jonszta, A. Skórska (red.), *Problemy współczesnej ekonomii* (s. 29-42). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.
- Lee, K. H. i Tan, J. P. (1984). The International Flow of Third Level Lesser Developed Country Students to Developed Countries: Determinants and Implications. *Higher Education*, 13(6), 687-707.
- Michalska, D. (2018). Ukraińscy studenci i absolwenci – liczby, charakterystyka, plany. W: A. Łada (red.), *Ukraińscy studenci w Polsce. Motywacje, korzyści, wyzwania* (s. 23-39). Instytut Spraw Publicznych.
- Pimpa, N. (2003). The Influence of Family on Thai Students' Choices of International Education. *International Journal of Educational Management*, 17(5), 211-219.
- Rębisz, S., Sikora, I. (2015). The Main Motivations of Ukrainian Students Who Choose to Study in Poland. *Practice and Theory in Systems of Education*, 10(4), 385-396.
- Rokicki, J. (2019). Migracja, studia i praca. Studenci z Ukrainy w Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego. *Intercultural Relations*, 3(1(5)), 57-94.
- Rosenzweig, M. R. (2006). Global Wage Differences and International Student Flows. *Brookings Trade Forum*, 57-96.
- Stark, O. i Levhari, D. (1982). On Migration and Risk in LDCs. *Economic Development Cultural Change*, 31(1), 191-196.
- Szelényi, K. (2006). Migratory Decision-making among International Graduate Students in the U.S. *Knowledge, Technology, Policy*, 19(3), 64-86.
- Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz. U. z 2022 r., poz. 583 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka (Dz. U. z 2007 r. Nr 180, poz. 1280 z późn. zm.)
- Van Bouwel, L. i Veugelers, R. (2013). The Determinants of Student Mobility in Europe: The Quality Dimension. *European Journal of Higher Education*, 3(2), 17.

6. Powrót do domu?

Analiza deklarowanych warunków wyjazdów i powrotów młodych zagranicznych migrantów zarobkowych z województwa opolskiego

Romuald Jończy

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Opolski

e-mail: romuald.jonczy@ue.wroc.pl; e-mail: romuald.jonczy@uni.opole.pl

ORCID: 0000-0003-4186-1117

Justyna Rokitowska-Malcher

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: justyna.rokitowska-malcher@ue.wroc.pl

ORCID: 0000-0001-5048-7214

Cytuj jako: Jończy, R. i Rokitowska-Malcher, J. (2024). Powrót do domu? Analiza deklarowanych warunków wyjazdów i powrotów młodych zagranicznych migrantów zarobkowych z województwa opolskiego. W: R. Jończy, J. Rokitowska-Malcher (red.), *Współczesne migracje osób młodych – wybrane zagadnienia* (s. 90-109). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

DOI: 10.15611/2024.78.9.06

6.1. Wprowadzenie

W dobie globalizacji, kiedy granice między krajami stają się coraz bardziej płynne, rozwój transportu umożliwia szybsze i tańsze przemieszczanie się, a nowe technologie dostarczają ogromnego zasobu wiedzy o zagranicy, emigracja i remigracja stały się kluczowymi elementami życia wielu młodych osób na całym świecie. Szczególna swoboda różnych form mobilności cechuje Europę po rozszerzeniu Unii Europejskiej – oprócz możliwości przemieszczeń obywateli na terytorium poszczególnych państw szereg umów międzynarodowych umożliwia przepływy ludności poza granice UE. Migracje nie są już wyjątkiem, ale powszechną normą rzeczy-

wistości społeczno-gospodarczej, a ich skala i wpływ na społeczeństwa są coraz bardziej zauważalne. Dotyczy to nie tylko przemieszczeń o charakterze trwałym, ale również migracji zarobkowych (w tym typu wahadłowego), edukacyjnych i innych. Jednocześnie w obliczu postępującej depopulacji, z którą (w poszczególnych regionach – głównie peryferyjnych) zmagają się prawie cały kontynent europejski, wyjątkowe znaczenie zyskują – zwłaszcza w przypadku cechujących się ujemnymi saldami migracji zagranicznych państw Europy Wschodniej (częściowo też Środkowej i Południowej) – migracje powrotne, dotyczące osób, które w przeszłości opuściły poszczególne kraje i obszary.

W warunkach polskich na istotność problemu mobilności osób młodych mogą wskazywać nie tylko uwarunkowania gospodarcze i rynku pracy – wcześniej stosunkowo wysoki poziom bezrobocia, a współcześnie niedopasowania strukturalne w tej grupie wiekowej¹, ale sytuacja demograficzna i silna presja migracyjna wywołana dominacją w okresie po akcesji do Unii Europejskiej w strukturze ludności osób młodych (Okólski, 2018). Zgodnie z wynikami Narodowego Spisu Powszechnego liczba emigrantów przebywających za granicą w 2021 roku wyniosła 1 447 000 osób. Przy tym prawie 92% emigrantów stanowili emigranci długookresowi, którzy przebywali za granicą 12 miesięcy lub dłużej, a pozostałe 8% emigranci krótkookresowi, czyli osoby przebywające za granicą do 12 miesięcy (NSP, 2021). Należy przy tym sądzić, że rzeczywista skala emigracji z Polski pozostaje silnie niedoszacowana, dotyczy to zwłaszcza osób przebywających za granicą zarobkowo bądź edukacyjnie, czego nie rejestruje pomiar spisowy.

Ponadto w ciągu 20 lat od wejścia Polski do Unii Europejskiej zmieniła się też zasadniczo sytuacja w zakresie roczników w wieku wchodzenia na rynek pracy. O ile w momencie wejścia do Unii roczniki te pochodziły z wyżu początku lat osiemdziesiątych (ok. 700 tys. urodzeń rocznie w tym okresie), o tyle obecnie dotyczy to bardzo nielicznych roczników liczących ponad 300 tys. osób. Wywołało to drastyczną zmianę sytuacji na rynku pracy: z sytuacji wysokiego bezrobocia w momencie akcesji do Unii Europejskiej do obecnej sytuacji niedoborów na rynku pracy. W sumie powoduje to, że kwestia potencjalnej remigracji osób przebywających za granicą ma obecnie istotne – demograficzno-społeczne i ekonomiczne – znaczenie dla polskiego społeczeństwa i gospodarki. Z tego powodu ważne jest przeanalizowanie przesłanek decyzji dotyczących emigracji i powrotu, uwzględniając zarówno indywidualną perspektywę migrantów, makroekonomiczne warunki, jak i punkt widzenia społeczeństw oraz państw. Wspomniane wybory mogą być kształtowane przez wiele determinant, takich jak sytuacja ekonomiczna, możliwości edukacyjne, warunki życia, a także osobiste aspiracje i oczekiwania. Niemniej jednak, jak dowodzą prowadzone dotychczas prace badawcze, odmienne czynniki determinują wyjazdy i powroty.

¹ W 2022 r. w Polsce stopa bezrobocia wśród osób młodych do 29 lat wynosiła 6,8% i była 2-krotnie wyższa od stopy bezrobocia odnotowanej wśród populacji w wieku produkcyjnym.

Istotnym bodźcem emigracji są względy ekonomiczne sprowadzające się do różnicowań w poziomie życia, zwłaszcza w zakresie dochodów (w tym w szczególności wynagrodzeń) w różnych miejscach globu. Rolę tych determinant w procesach migracji z Polski potwierdzają od lat kolejne badania naukowe, w których ustalono, że decydujące znaczenie dla zmiany miejsca dotychczasowego zamieszkania mają czynniki płacowe i zarobkowe, podczas gdy mniejszą wagę ma ograniczona dostępność miejsc pracy w kraju pochodzenia (m.in. Górny i Kaczmarczyk, 2003; Jończy, 2003, 2010; Kozielska, 2014; Okólski i Salt, 2014).

O ile wyjazdy powodowane są głównie czynnikami ekonomicznymi, o tyle – jak dowodzą badania – ruchy w przeciwnym kierunku w dużej mierze implikowane są determinantami pozaekonomicznymi, takimi jak: względy rodzinne, społeczne, polityczne, kulturowe, związane z cyklem życia, a rzadziej edukacyjne (Brzozowski i in., 2015; Budyta-Budzyńska, 2017; Karolak, 2015; Małek, 2012; Rokitowska-Malcher, 2021; White, 2014; Winter, 2020). Zwraca się również uwagę, że powrót może być wynikiem przyjętej strategii migracyjnej (Iglicka, 2010; Karolak, 2015), a kalkulacja o zmianie dotychczasowego miejsca zamieszkania odbywa się często w ramach całego gospodarstwa domowego wyjeżdżających (Jończy, 2003).

W powyższym kontekście oraz w związku ze zidentyfikowaną luką w wiedzy istotnym problemem badawczym staje się rozpoznanie warunków emigracji i remigracji młodych Polaków. Za główny cel niniejszego opracowania przyjęto zidentyfikowanie czynników wpływających na decyzje migracyjne młodych dorosłych, którzy podejmują stałe zatrudnienie za granicą. Wyodrębniono w tym zakresie następujące pytania badawcze:

PB1: Jakie czynniki powodują migrację zagraniczną młodych dorosłych z Polski?

PB2: Jakie czynniki wpływają na wybór destynacji migracyjnej?

PB3: Jakie są potencjalne czynniki powrotu młodych osób do kraju pochodzenia?

Biorąc pod uwagę przyjęty cel, tekst rozdziału podzielono na sekcje. W pierwszej kolejności przedstawiono podstawowe teoretyczne aspekty związane z czynnikami emigracji i remigracji, stosując komplementarne podejście do teorii migracji. Następnie opisano metodę, technikę i przebieg badań, dokonano także charakterystyki badanej grupy. W końcowej części rozdziału zaprezentowano i zinterpretowano wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w grupie zagranicznych emigrantów zarobkowych z Polski pracujących stale za granicą, którzy w momencie przystąpienia do badania byli w wieku 18-35 lat.

W rezultacie niniejszy rozdział ma na celu przyczynić się do szerszego zrozumienia zjawiska migracji i remigracji wśród młodych osób i jego wpływu na społeczeństwo jako całość.

Zaznaczyć należy, że w opracowaniu nie dokonano analizy czynników płacowych warunkujących migrację zarobkową – wyjazdy i powroty. Zagadnieniu temu, będącemu również przedmiotem prac autorów, poświęcono odrębne obszernie opracowanie (Jończy i Rokitowska-Malcher, 2022).

6.2. Czynniki migracji i remigracji w literaturze przedmiotu

Migracje, w tym migracje młodych ludzi, są wielowymiarowym zjawiskiem implikowanym przez zestaw czynników o różnorodnym charakterze, które zgodnie z teorią *push-pull* mogą mieć swoje źródło bezpośrednio w państwie pochodzenia (w przypadku emigracji będą to czynniki wypychające, zaś w odniesieniu do remigracji czynniki przyciągające) lub w kraju przyjmującym (dla decyzji emigracyjnej istotne będą czynniki przyciągające, dla remigracyjnej – czynniki wypychające) (Lee, 1966)².

Wspomniane motywy, pomimo że wydają się uniwersalne dla potencjalnych migrantów z różnych pokoleń, mają specyficzne cechy w przypadku młodych ludzi, którzy są bardziej podatni na wpływ takich bodźców, jak np. możliwości edukacyjne, perspektywy zatrudnienia, a także aspekty społeczne i kulturowe związane z chęcią usamodzielnienia się, poszukiwaniem niezależności, ale również z rozrywką i nawiązywaniem nowych kontaktów, w tym poszukiwaniem partnerów życiowych. W różnych ujęciach teoretycznych podchodzi się odmiennie do tych procesów, akcentując odpowiednie perspektywy interpretacyjne. Niemniej jednak poszczególne koncepcje na ogół wzajemnie się uzupełniają i przenikają uwzględniając w ruchach migracyjnych rolę czynników (ekonomicznych i pozaekonomicznych): edukacyjno-rozwojowych, rodzinno-towarzyskich, ekonomiczno-zarobkowych oraz politycznych (tab. 6.1).

Tabela 6.1. Motywy migracji na poziomie indywidualnym migrujących w kontekście wybranych teorii migracyjnych i prawdopodobieństwa powrotu

Typ	Motywy migracji na poziomie indywidualnym		
	edukacyjno-rozwojowe	rodzinno-towarzyskie	ekonomiczno-zarobkowe
Przykładowe czynniki	akumulacja kapitału ludzkiego: chęć zdobycia wykształcenia i doświadczenia	łączenie rodzin, migracja całych rodzin, założenie rodziny, poszukiwanie partnerów, sieci migracyjne	związane bezpośrednio z rynkiem pracy (wyższe wynagrodzenie, brak miejsc pracy, dostępność miejsc pracy); strategia migracyjna, chęć osiągnięcia niezależności ekonomicznej, niska jakość życia, przyjęta strategia migracyjna
Prawdopodobieństwo powrotu	stosunkowo wysokie	niskie	zależne od przymusowości migracji, sytuacji na rynku pracy i ogólnoeconomicznej
Teoria migracji	teoria kapitału ludzkiego	teoria sieci migracyjnych	ekonomia neoklasyczna, NELM

Źródło: opracowanie własne.

² Niemniej jednak, aby przezwyciężona została naturalna dla każdego człowieka niechęć do zmiany miejsca zamieszkania, zaistnieć musi dostatecznie silny bodziec (Lee, 1966).

Pierwsza z tych grup czynników odnosi się do emigracji, która motywowana jest dostępem do kształcenia na poziomie wyższym, chęcią zdobycia wykształcenia, a także doświadczenia zawodowego i odwołuje się bezpośrednio do teorii akumulacji kapitału ludzkiego (Steinmann, 2019). Zgodnie z założeniami tej koncepcji powrót następuje tylko wówczas, gdy zdobyte za granicą umiejętności (także te nabyte podczas wykonywanej pracy) są lepiej nagradzane w kraju pochodzenia niż w kraju przyjmującym (Dustmann i Weiss, 2007). Dlatego też dla tego typu migrantów prawdopodobieństwo ewentualnego powrotu jest stosunkowo wysokie.

Kolejnym typem migracji są te powodowane czynnikami rodzinnymi i osobistymi, związanymi m.in. z łączeniem i migracją całych rodzin, poszukiwaniem partnerów życiowych, założeniem rodziny czy też sieciami migracyjnymi. Wśród tej grupy migrantów powrót jest mało prawdopodobny (de Jong i Fawcett, 1981), a migranci „rodzinni” często planują osiedlić się na stałe w państwie przyjmującym (Steinmann, 2019).

Najważniejszy z punktu widzenia niniejszego opracowania typ migracji to migracje zarobkowe, które zgodnie z założeniami ekonomii neoklasycznej (Borjas, 1989; Piore, 1979; Todaro, 1976) najczęściej implikowane są motywami zarobkowymi³ i związanymi z rynkiem pracy, takimi jak m.in. możliwości zatrudnienia (jakiegokolwiek, ale – przy niedopasowaniach strukturalnych – także zgodnego z posiadanym wykształceniem). Wysoki udział w społeczeństwie osób posiadających wykształcenie wyższe⁴ powoduje konkurencję na rynku pracy i brak odpowiednich (odpowiadających oczekiwaniom) miejsc zatrudnienia, zwłaszcza na obszarach peryferyjnych i w mniejszych ośrodkach. W związku z tym, z jednej strony, dochodzi do wypychania młodych osób, które nie mogą znaleźć zatrudnienia, zmuszone są do opuszczenia dotychczasowego miejsca zamieszkania. Z drugiej natomiast, chęć osiągnięcia niezależności ekonomicznej w stosunkowo krótkim czasie⁵ i spełnienia aspiracji zawodowych powoduje, że część tych osób jest przyciągana przez zagraniczne rynki pracy możliwością zdobycia wyższego wynagrodzenia. Ruchom wychodzącym młodzieży sprzyja także sytuacja na krajowym rynku pracy, w której długotrwale bezrobotni młodzi dorośli nie mają możliwości usamodzielnienia się.

Motywami ekonomicznymi mogą kierować się także młode osoby, które obrały założoną strategię migracyjną związaną z chęcią zabezpieczenia materialnego rodziny, ale także zabezpieczenia socjalnego, co bezpośrednio wynika z różnic ekonomicznych i gospodarczych między krajami przyjmującymi i wysyłającymi, a co za tym idzie – niższej (w stosunku do kraju przyjmującego) jakości życia w państwie

³ Migrację zarobkową można wyodrębnić ze względu na motyw lub skutek wyjazdów, sam zarobek zaś traktować w ujęciu węższym lub szerszym, zob. szerzej Jończy (2010).

⁴ W Polsce udział osób z wyższym wykształceniem w 2021 r. wynosił 23,1%, podczas gdy w 2011 r. oscylował w granicach 17% (NSP, 2021).

⁵ Jak podają charakterystyki, pokolenie Z (osoby urodzone po 1995 r.) cechuje m.in. niecierpliwość, chęć rozwoju, otwartość na nowe doświadczenia (Bencsik i in., 2016; Mazurek-Łopacińska, 2018; Wajnbrener i Werczyńska, 2022).

pochodzenia. Działania tej grupy migrantów wpisują się w założenia Nowej Ekonomicznej Teorii Migracji (NELM) (Massey i in., 1993; Stark, 1991).

Niemniej jednak, jak wskazują badania, prawdopodobieństwo powrotu w grupie emigrantów ekonomicznych – niezależnie od ich kategorii – jest relatywnie niskie (Toomistu i in., 2024), a sama decyzja o remigracji, zgodnie z założeniami teorii ekonomicznych, powodowana może być różnorodnymi czynnikami, takimi jak zmiana i weryfikacja warunków gospodarczych, lub też traktowana może być jako niepowodzenie. Przeprowadzone dotychczas analizy wskazują na to, że emigranci powracają ze względu na zmiany gospodarcze i ekonomiczne w państwach emigracyjnych, takie jak recesja, spowolnienie gospodarcze czy rosnący poziom bezrobocia, czy też ze względu na czynniki strukturalne, takie jak m.in. niekorzystne warunki lokalne (Jones, 1999). Większość badań wskazuje jednak na znaczenie w decyzjach remigracyjnych determinant pozaekonomicznych. Jak dowodzą autorzy (Castles, 1986; Cerase, 1970; Gmelch, 1980; King i in., 1985, 1986; Rokitowska-Malcher, 2021; Waldorf, 1994), to właśnie czynniki pozaekonomiczne mają decydujący wpływ na proces powrotu – wśród nich wymieniana się m.in. sieci społeczne, zmiany w zakresie sytuacji rodzinnej (np. chorobę członków rodziny pozostających w kraju pochodzenia), patriotyzm oraz poczucie przynależności do państwa/obszaru pochodzenia, jak również poczucie wyobcowania i brak asymilacji w państwie emigracyjnym. Kluczowe znaczenie zdają się mieć także czynniki polityczne: konflikty, zagrożenia życia, postrzeganie demokracji i możliwość kształtowania polityki rządu (Etling i in., 2020).

6.3. Metodyka badań⁶ i charakterystyka badanej grupy

Do zrealizowania celu badań oraz odpowiedzi na pytania badawcze zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. Metodykę badania oparto na doborze kwotowym, dążąc do tego, aby udział płci oraz stan cywilny ankietowanych był zbliżony do udziałów wynikających z wcześniej przeprowadzonego badania ilościowego ewidencjonującego migrantów zarobkowych w wybranych miejscowościach województwa opolskiego w formie mikrospisu (Jończy, 2017). Respondenci rekrutowani byli do badania przy wykorzystaniu metody kuli śnieżnej, opartej na krótkich łańcuchach wskazań dokonywanych przez kolejnych ankietowanych (Babbie, 2009). Do przeprowadzenia badań kwestionariuszowych wykorzystano technikę PAPI.

Narzędzie badań stanowił anonimowy kwestionariusz ankiety, który obok pytań o cechy społeczno-demograficzne zawierał także pytania otwarte i zamknięte (koniunktywne i dysjunktywne) dotyczące czynników wyjazdu i wyboru destynacji, państwa emigracji, warunków podejmowanego zatrudnienia w kraju emigracyjnym,

⁶ Badania dotyczące warunków powrotu zostały opublikowane w monografii (Jończy i Rokitowska-Malcher, 2022). W niniejszej publikacji zaprezentowane zostaną wyłącznie analizy dotyczące osób w wieku 18-35 lat.

jak również warunków powrotu – poruszając takie kwestie, jak: potencjalne czynniki powrotu czy akceptowalna odległość ewentualnych dojazdów do miejsca pracy w Polsce od miejsca zamieszkania. W ankiecie uwzględniono także pytania dotyczące warunków wynagrodzenia, jak również dalszych planów migracyjnych i zawodowych (przewidywany czas pobytu za granicą oraz zamiar założenia działalności gospodarczej po powrocie do Polski), które ze względu na nadrzędny cel rozdziału nie będą rozpatrywane.

Badaniu poddano 175 osób w wieku 18-35 lat, które w czasie prowadzenia prac badawczych przebywały stale za granicą, podejmując tam pracę zarobkową. Prace badawcze dotyczyły emigrantów wyodrębnionych ze względu na skutek, a nie na motyw migracji (Jończy, 2010), gdyż ustalenie celów migracji możliwe było do wykonania dopiero podczas badań kwestionariuszowych. W tabeli 6.2 przedstawiono charakterystykę socjodemograficzną badanej grupy uwzględniającą płeć, wiek, poziom wykształcenia oraz stan cywilny respondentów.

Tabela 6.2. Charakterystyka socjodemograficzna respondentów

Zmienna	Podgrupa		N	%
1	2	3	4	5
Płeć	kobieta [K]	–	78	44,6
	mężczyzna [M]	–	97	55,4
Wiek	18-25 lat	ogół	68	38,9
		K	35	44,9
		M	33	34,0
	26-35 lat	ogół	107	61,1
		K	43	55,1
		M	64	66,0
Wykształcenie	podstawowe	ogół	2	1,1
		K	1	1,3
		M	1	1,0
	zasadnicze zawodowe	ogół	20	11,4
		K	5	6,4
		M	15	15,5
	średnie	ogół	109	62,3
		K	46	59,0
		M	63	65,0
	wyższe	ogół	44	24,7
		K	26	33,3
		M	18	18,6

1	2	3	4	5
Stan cywilny	panna, kawaler	ogół	121	69,1
		K	54	69,2
		M	67	69,1
	mężatka, żonaty	ogół	48	27,4
		K	20	25,6
		M	28	28,9
	rozwidziona/y	ogół	5	2,8
		K	3	3,9
		M	2	2,1
	wdowa, wdowiec	-	1	0,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Ze względu na płeć w populacji dominowali mężczyźni, którzy stanowili 55,4% grupy. Niemal 2/3 respondentów było w wieku 26-35 lat, pozostałe osoby miały od 18 do 25 lat, przy czym grupa mężczyzn była nieco starsza niż kobiet.

Wśród ogółu respondentów ponad 60% zadeklarowało posiadanie wykształcenia średniego. Co czwarty ankietowany ukończył uczelnię wyższą, a co dziesiąty zasadniczą szkołę zawodową. W odniesieniu do płci dwukrotnie więcej mężczyzn niż kobiet miało wykształcenie zasadnicze zawodowe, podczas gdy kobiety charakteryzował wyższy udział osób z wykształceniem wyższym. Prawie 65% mężczyzn zakończyło edukację na poziomie szkoły średniej.

Ostatnia zidentyfikowana cecha badanych odnosiła się do stanu cywilnego. Decydujące znaczenie dla procesów utrwalania migracji zarobkowej może mieć to, że prawie 70% ankietowanych było stanu wolnego, a kolejne 27,4% stanowiły osoby w związku małżeńskim. Były też nieliczne osoby rozwiedzione i jedna owdowiała. W podziale na płeć nie zidentyfikowano istotnych różnicowań w stanie cywilnym respondentów.

Przedstawione charakterystyki socjodemograficzne potwierdzają tezę wynikającą z prowadzonych dotychczas analiz, że grupa młodych migrantów zarobkowych składa się z osób relatywnie wysoko wykształconych, których do migracji skłoniła sytuacja na lokalnym rynku pracy, związana z niedopasowaniami strukturalnymi wynikającymi z braku miejsc pracy dla osób o wysokich kwalifikacjach, jak również brak pracy odpowiednio płatnej (zwłaszcza na peryferiach) i zlokalizowanej w pobliżu miejsca zamieszkania.

W kontekście założeń rozdziału i powyższej tezy postanowiono dokładniej scharakteryzować badaną grupę, przedstawiając takie cechy, jak rodzaj wykonywanej za granicą pracy oraz zbieżność tej pracy z kwalifikacjami posiadanymi przez respondentów (tab. 6.3).

Tabela 6.3. Charakterystyka respondentów ze względu na rodzaj podejmowanej za granicą pracy

Zmienna	Podgrupa		<i>n</i>	%
Branża	budownictwo	ogół	29	16,6
		K	–	–
		M	29	29,9
	przemysł	ogół	42	24,0
		K	16	20,5
		M	26	26,8
	rolnictwo lub ogrodnictwo	ogół	25	14,3
		K	12	15,4
		M	13	13,4
	usługi	ogół	68	38,9
		K	44	56,4
		M	24	24,7
	inna	ogół	11	6,3
		K	6	7,7
		M	5	5,2
Zgodność podejmowanej pracy z wyuczonym zawodem	zgodnym z posiadanymi kwalifikacjami	ogół	50	28,6
		K	16	20,5
		M	34	35,1
	przeznaczonym dla osób o niższych kwalifikacjach	ogół	24	13,7
		K	12	15,4
		M	12	12,4
	niezwiązanym z posiadanymi kwalifikacjami	ogół	94	53,7
		K	48	61,5
		M	45	46,4
	odpowiadającym kwalifikacjom wyższym od posiadanych	ogół	8	4,6
		K	2	2,6
		M	6	6,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Niemal 40% respondentów podejmuje za granicą pracę w usługach, co prawdopodobnie spowodowane jest tym, że większość ankietowanych wyemigrowało do państw wysoko rozwiniętych (takich jak m.in. Niemcy, Holandia, Wielka Brytania, Norwegia, Irlandia, Belgia), w których ten sektor gospodarki dynamicznie się rozwija. Jak ustalono, biorąc pod uwagę kryterium płci, obserwuje się, że kobiety dwukrotnie częściej niż mężczyźni podejmują za granicą zatrudnienie w usługach.

Kolejną najliczniej reprezentowaną branżą wśród respondentów jest przemysł (24,0%). Na dalszych miejscach znajdują się budownictwo (16,6%) – które wskazał co trzeci pytany mężczyzna – oraz rolnictwo lub ogrodnictwo (14,3%), wymieniane głównie przez osoby zamieszkujące Holandię. Ponad 6% ankietowanych określiło branżę zatrudnienia jako inną niż wymienione w kafeterii.

W ramach podjętych prac badawczych postanowiono również zidentyfikować zgodność podejmowanego przez ankietowanych zatrudnienia za granicą z posiadanymi kwalifikacjami. Ponad połowa respondentów pracuje za granicą w zawodzie niezwiązanym z posiadanymi kwalifikacjami. Niemniej jednak to osoby lepiej wykształcone, głównie kobiety, częściej deklarowały podejmowanie tego typu zatrudnienia. Co trzeci badany podejmuje zatrudnienie zgodne z posiadanymi kwalifikacjami, przy czym to mężczyźni częściej trudnią się tego typu zajęciami, co może być bezpośrednio związane z wykształceniem zawodowym, które zadeklarowało ponad 15% osób w tej grupie społecznej. W badanej populacji znalazły się także osoby, które pracują w zawodach przeznaczonych dla osób o niższych kwalifikacjach (13,6%) lub odpowiadających kwalifikacjom wyższym od posiadanych (4,6%).

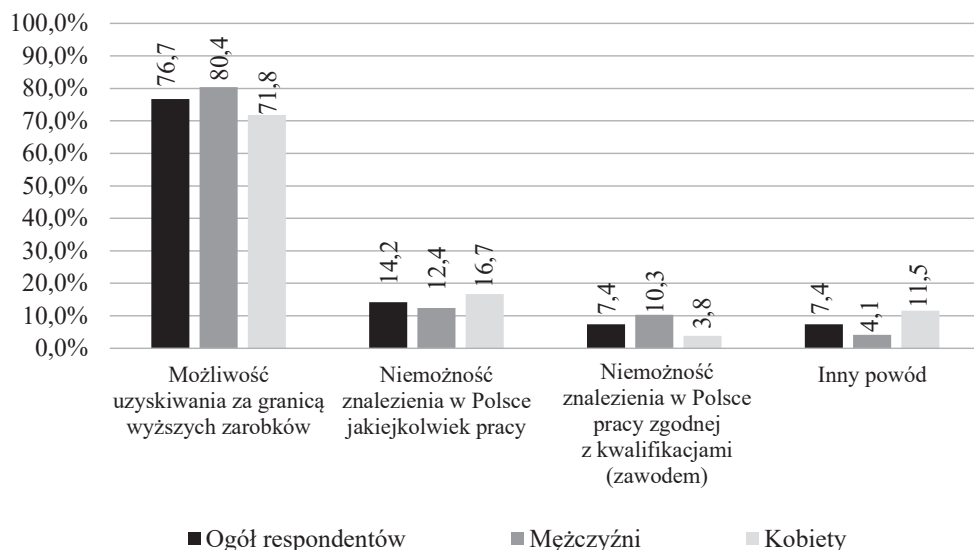
Podejmowanie przez respondentów zatrudnienia w zawodach wymagających kwalifikacji innych niż te, które już mają, zgodnie z teorią kapitału ludzkiego, może mieć kluczowe znaczenie dla polskiej gospodarki. Emigranci, zdobywając za granicą doświadczenie i nowe umiejętności, w praktyce związane na ogół z branżą budowlaną i usługami, mogą dokonać ich transferu i – po powrocie – wzmocnić jakościowo kapitał ludzki na rynku pracy kraju pochodzenia. W efekcie osoby te, nazywane potencjalnymi remigrantami, mogą wnieść znaczącą wartość dodaną dla polskiej gospodarki. Ich zdobyte za granicą doświadczenie i umiejętności mogą być wykorzystane w Polsce w różnych sektorach i zawodach, nawet jeśli nie są one bezpośrednio związane z ich pierwotnymi kwalifikacjami, poprzez wkład w rozwój innowacji, poprawę produktywności i konkurencyjności polskiej gospodarki. Dlatego też zrozumienie i wsparcie dla tego procesu (zwanego w teorii kapitału ludzkiego transferem umiejętności) w obliczu niedopasowań strukturalnych na polskim rynku pracy – związanych m.in. z wysokim współczynnikiem skolaryzacji na poziomie wyższym i ograniczonym kształceniem zawodowym, jak również problemów demograficznych może mieć kluczowe znaczenie dla długoterminowego rozwoju Polski.

6.4. Warunki emigracji i remigracji w świetle badań empirycznych

6.4.1. Czynniki emigracji

Kluczowym celem badań było zidentyfikowanie decydującego powodu podejmowania pracy za granicą (rys. 6.1). Pytanie odnoszące się do tego zagadnienia umożliwiło kategoryzację badanych ze względu na powód/cel migracji do dwóch grup: migrantów zarobkowych (ekonomicznych) oraz niezarobkowych (w tym migrantów edukacyjnych czy „rodzinnych”), a także pozwoliło na rozpoznanie przymusowego charakteru podejmowanych ruchów wysiedleńczych.

Dominującym motywem podejmowania pracy za granicą, który zadeklarowali ankietowani, była możliwość uzyskiwania tam wyższych zarobków. Mniej istotna okazała się niemożność znalezienia w Polsce jakiegokolwiek pracy (14,2%)

Rys. 6.1. Decydujący powód podejmowania pracy za granicą

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

oraz pracy zgodnej z posiadanymi kwalifikacjami (7,4%). Zdecydowana większość respondentów pod względem powodu wyjazdu kwalifikuje się do grupy migrantów zarobkowych wyodrębnionych również na podstawie celu (nie tylko skutku) wyjazdu⁷. Nieliczni (7,4%) z badanej populacji wyemigrowali ze względu na inny motyw. Analiza udzielonych przez nich odpowiedzi wskazuje na to, że niemal w 100% byli to migranci „rodzinni” lub/i działający w ramach sieci migracyjnych, których celem było dołączenie do współmałżonka/partnera/znajomych przebywających za granicą.

Odwołując się do teorii *push-pull* Lee, należy stwierdzić, że rozkład odpowiedzi sugeruje, że jedynie co piąty respondent był motywowany do wyjazdu czynnikami wypychającymi związanymi bezpośrednio z polskim rynkiem pracy. Emigracja zdecydowanej większości pytanых powodowana była ekonomicznymi czynnikami przyciągającymi w postaci potencjalnych wyższych wynagrodzeń możliwych do uzyskania poza granicami Polski. Dodatkowo udzielone przez respondentów odpowiedzi sugerują, że podjęta emigracja miała charakter dobrowolny (na co wskazuje chęć pozyskania wyższych wynagrodzeń), a zatem, odwołując się do założeń teorii neoklasycznej, można sądzić, że decyzja o zmianie dotychczasowego miejsca zamieszkania prawdopodobnie dokonywana była na podstawie bilansu korzyści

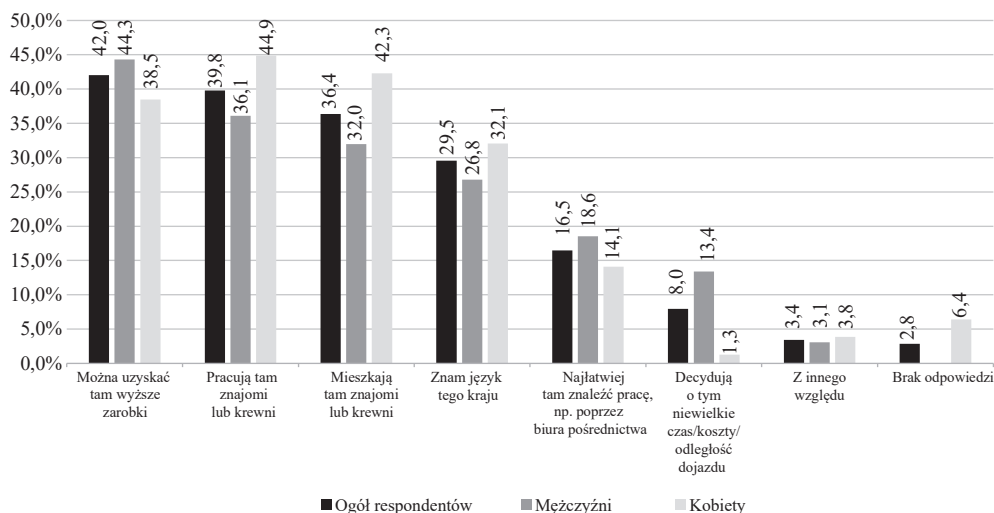
⁷ Jak wspomniano w części metodycznej rozdziału, ze względu na sposób doboru respondentów ustalenia celów migracji można było dokonać dopiero podczas bezpośrednich badań kwestionariuszowych.

i kosztów, a tylko w przypadku co piątej młodej osoby migracja cechowała się przymusowością, związaną z niedostępnością pracy w miejscu pochodzenia.

W podziale na płeć zidentyfikowano nieznaczne zróżnicowania. Pośród badanych mężczyzn częściej niż wśród kobiet obserwowany był problem bezrobocia strukturalnego związany z trudnościami ze znalezieniem pracy zgodnej z posiadanymi kwalifikacjami, podczas gdy kobiety w większym stopniu motywowane były do wyjazdu problemami ze znalezieniem jakiegokolwiek pracy w dotychczasowym miejscu/regionie zamieszkania. Ponadto mężczyźni częściej niż kobiety decydowali się na emigrację zarobkową ze względu na możliwość uzyskania za granicą wyższych zarobków, co prawdopodobnie implikowane jest tym, że w tej grupie występował wysoki odsetek żonatych, którzy chcąc zapewnić byt rodzinie, decydowali się na podjęcie lepiej płatnego zatrudnienia poza granicami Polski, a sam proces migracji zgodnie z założeniami teorii NELM stanowił przemyślaną strategię.

Ponadto wśród kobiet obserwuje się zwiększoną tendencję do podjęcia decyzji o emigracji motywowanej innymi powodami, którymi w większości przypadków były względy osobiste powiązane z procesem reunifikacji rodziny, sieciami migracyjnymi oraz wyjazdem z Polski rodziny lub partnera życiowego.

Nieco większe zróżnicowanie rodzajowe czynników występuje we wskazaniach respondentów dotyczących powodów wyboru państwa emigracji – rys. 6.2.

Rys. 6.2. Powód wyboru państwa emigracji

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Istotny wydaje się wniosek potwierdzający inne wcześniejsze badania, że o ile o decyzji o migracji decydują czynniki ekonomiczne, o tyle na wybór destynacji

większy wpływ mają czynniki pozaekonomiczne (Jończy, 2010). Przyporządkowując odpowiedzi ogółu respondentów do dwóch ww. grup, należy zauważyć, że motywy pozaekonomiczne zgromadziły łącznie 105,7% wskazań, podczas gdy ekonomiczne jedynie 66,5% wskazań. Najczęściej wybieranymi czynnikami pozaekonomicznymi są te, które mogą ułatwiać adaptację i integrację z nowym społeczeństwem: obecność znajomych lub krewnych już mieszkających w danym miejscu czy znajomość języka państwa docelowego. Z kolei w drugiej grupie znalazły się: możliwość uzyskania tam wyższych zarobków, łatwość znalezienia pracy oraz niewielkie czas / koszt / odległość dojazdu.

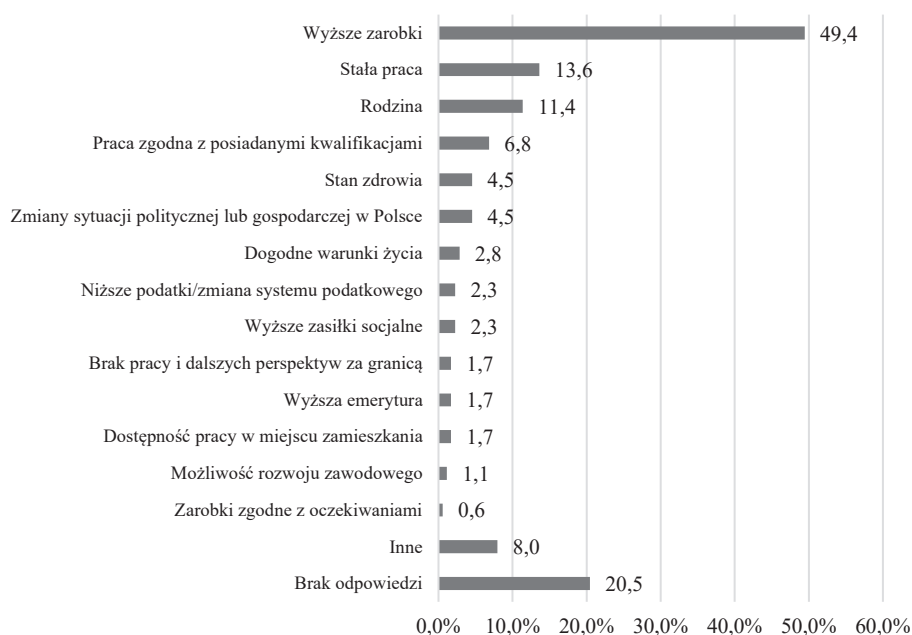
Blisko połowa ogółu respondentów wybrała kraj emigracji ze względu na możliwość uzyskania tam wyższych zarobków. Kolejne 76,1% ankietowanych zdecydowało się na konkretną destynację, kierując się istniejącymi sieciami migracyjnymi. Co trzeci badany w decyzji migracyjnej miał na względzie znajomość języka kraju migracji.

Uwzględniając płeć respondentów, należy stwierdzić, że kobiety częściej niż mężczyźni wskazywały na istotność czynników pozaekonomicznych determinujących wybór kraju emigracji, co znajduje pokrycie z ustaleniami badaczy migracji, którzy udowodnili, że to właśnie one są głównym powodem ukierunkowującym emigrację kobiet (Hondagneu-Sotelo, 1994; Pedraza, 1991). Można to interpretować jako oznakę różnic charakterologicznych między płciami, jak również zróżnicowań w doświadczeniach migracyjnych, które to determinują rolę poszczególnych typów motywów w decyzjach migracyjnych. Przykładowo kobiety mogą doświadczać większych trudności w dostosowaniu się do nowego kraju z powodu barier językowych, kulturowych i społecznych, co może sprawić, że czynniki pozaekonomiczne, takie jak wsparcie społeczne i sieci migracyjne, stają się dla nich bardziej istotne niż dla mężczyzn.

6.4.2. Warunki powrotu

Kolejnym badaniem zagadnieniem były warunki powrotu. Pierwsze zadane respondentom pytanie z tej grupy dotyczyło potencjalnych powodów powrotu i podjęcia pracy w Polsce (rys. 6.3). Pytanie miało charakter otwarty, co spowodowało, że co piąty badany nie udzielił odpowiedzi, a niektórzy podali odpowiedzi niedające się zgrupować i skategoryzować.

Wśród udzielonych odpowiedzi dominował czynnik ekonomiczny i przyciągający, tożsamy z tym, który spowodował wyjazd z kraju – wzrost zarobków w Polsce. Co piąty badany wskazał motywy związane bezpośrednio z lokalnym rynkiem pracy (dostępność pracy w ogóle i zgodnej z posiadanymi kwalifikacjami). Relatywnie niewielki był udział pytanych, którzy zadeklarowali, że ewentualny powrót mógłby być powodowany względami pozaekonomicznymi, takimi jak rodzina czy stan zdrowia. Co piąty badany nie sprecyzował potencjalnych powodów remigracji, co może sugerować, że powrót do Polski nie stanowi dla nich realnej alternatywy do zatrudnienia za granicą.

Rys. 6.3. Potencjalny powód powrotu i podjęcia pracy w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Warto zauważyć, że zidentyfikowane intencjonalne powody powrotu pozostają w sprzeczności z ustaleniami z badań migrantów powrotnych, w których istotniejsze znaczenie w dokonanej remigracji miały czynniki pozaekonomiczne (Castles, 1986; Cerase, 1970; Etling i in., 2020; Gmelch, 1980; King i in., 1985, 1986; Rokitowska-Malcher, 2021; Waldorf, 1994). Prawdopodobnie wpływ na to ma młodszy wiek badanych i ich w większości stan wolny oraz bezdzietność. Cechy te powodują, że najmłodsza grupa, stosunkowo słabo zakorzeniona, w mniejszym stopniu zobowiązana rodzicielsko i rodzinnie, kieruje się w swoich decyzjach silniej względami ekonomicznymi. Prawdopodobnie też grupa ta relatywnie bardziej potrzebuje wyższych dochodów w krótkim okresie, co wynika z (zamiaru) zakupu mieszkań, budowy domów, zakupu dóbr trwałego użytku związanego z tzw. urządzaniem się, ale również ze stosunkowo wysokim poziomem wydatków na rozrywkę i konsumpcję. Wskazywane przez respondentów potencjalne motywy powrotu są zróżnicowane w grupie kobiet i mężczyzn (zob. tab. 6.4).

Każdorazowo mężczyźni częściej niż kobiety wskazywali, że ewentualna decyzja o powrocie mogłaby być implikowana motywami ekonomicznymi o charakterze przyciągającym, a oddziałującymi bezpośrednio z krajowego rynku pracy. Z kolei kobiety byłyby bardziej skłonne do remigracji do Polski w związku z wystąpieniem bodźców pozaekonomicznych związanych z sytuacją rodzinną oraz stanem zdrowia,

Tabela 6.4. Potencjalne powody powrotu i podjęcia pracy w Polsce w podziale na płeć respondentów (w %)

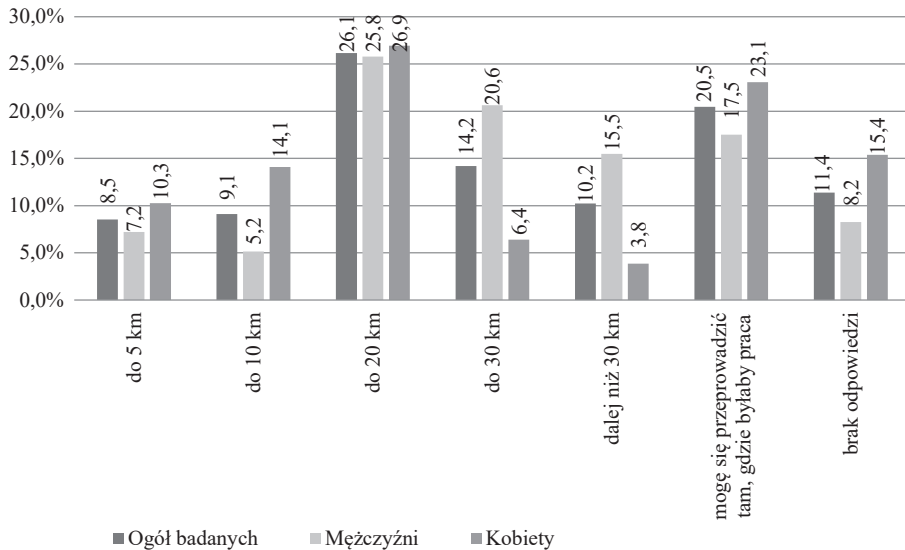
Potencjalny powód powrotu	Mężczyźni	Kobiety
Wyższe zarobki	55,7	42,3
Stać na pracę	16,5	10,3
Rodzina	10,3	12,8
Praca zgodna z posiadanymi kwalifikacjami	7,2	6,4
Stan zdrowia	5,2	3,9
Zmiany sytuacji politycznej lub gospodarczej w Polsce	3,1	6,4
Dobre warunki życia	4,1	1,3
Niższe podatki/zmiana systemu podatkowego	3,1	1,3
Wyższe zasiłki socjalne	3,1	1,3
Brak pracy i dalszych perspektyw za granicą	1,0	2,6
Wyższa emerytura	2,1	1,3
Dostępność pracy w miejscu zamieszkania	2,1	1,3
Możliwość rozwoju zawodowego	2,1	0,0
Zarobki zgodne z oczekiwaniami	1,0	0,0
Inne	10,3	5,1
Brak odpowiedzi	18,6	23,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

a także determinantami politycznymi i ogólną sytuacją gospodarczą. Co ciekawe, deklaracje kobiet wskazują na to, że są one bardziej podatne na oddziaływanie ekonomicznych czynników wypychających, którymi są brak pracy i dalszych perspektyw rozwojowych i zatrudnieniowych w państwie przyjmującym. Wskazuje to również na relatywnie większą niechęć kobiet do zmiany *status quo*. Istotne są również dwie inne różnice – większy udział kobiet uzależniających powrót od zmiany sytuacji politycznej (badanie realizowane było, kiedy rządy w Polsce sprawowała prawica) oraz większy w grupie kobiet udział osób nieudzielających odpowiedzi – najczęściej nieprzewidujących powrotu.

Kolejne badane zagadnienie związane z warunkami powrotu dotyczyło akceptowanej odległości dojazdu do ewentualnej pracy w Polsce (rys. 6.4). Założono przy tym, że badani uzyskują wynagrodzenie warunkujące ich powrót do kraju (Jończy i Rokitowska-Malcher, 2022) – minimalną płacę remigracyjną⁸ (Jończy, 2002).

⁸ Minimalna płaca remigracyjna definiowana jest jako minimalna płaca netto, za którą osoba pracująca obecnie za granicą byłaby skłonna wykonywać pracę w Polsce.

Rys. 6.4. Akceptowana odległość dojazdu do potencjalnej pracy w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Rozkład odpowiedzi potwierdza prawidłowości zaobserwowane już we wcześniejszych badaniach (Jończy, 2010; Jończy i Rokitowska-Malcher, 2022). Otóż najczęściej akceptowany jest dojazd do 20 km, przy czym mężczyźni wykazują większą gotowość do pokonywania dłuższych dystansów niż kobiety. Potwierdzono również inną zależność z wcześniejszych studiów, a sprowadzającą się do ustalenia, że kobiety wykazują większą tendencję do trwałej przeprowadzki do miejsca, w którym mogłyby znaleźć satysfakcjonujące zatrudnienie (Jończy, 2010; Jończy i Rokitowska-Malcher, 2022).

6.5. Podsumowanie

Celem badań było zidentyfikowanie czynników wpływających na decyzje migracyjne i remigracyjne młodych dorosłych, którzy podejmują stałe zatrudnienie za granicą.

Wyniki badań dowodzą, że o ile wyjazdy badanych wynikały głównie z powodów ekonomicznych, o tyle na wybór konkretnej destynacji większy wpływ miały czynniki pozaekonomiczne. Łącznie motywy pozaekonomiczne jako decydujące o państwie/miejsu zatrudnienia wskazywane były prawie dwukrotnie częściej niż pozaekonomiczne. Wyraźniej obserwowalne było to w grupie kobiet, co znajduje pokrycie z ustaleniami badaczy migracji, w których udowodniono, że to właśnie motywy pozaekonomiczne są częściej powodem emigracji kobiet (m.in. Hondagneu-Sotelo, 1994; Pedraza, 1991).

Analiza deklarowanych warunków powrotu respondentów wskazała, że potencjalne powody powrotu mają charakter przyciągający i ekonomiczny – dla niemal połowy ankietowych impulsem do powrotu mógłby być wzrost zarobków w Polsce. Co piąty badany wskazał motywy związane bezpośrednio z lokalnym rynkiem pracy (dostępność pracy w ogóle i zgodnej z posiadanymi kwalifikacjami). Relatywnie niewielki był udział pytanych, którzy zadeklarowali, że ewentualny powrót mógłby być powodowany względami pozaekonomicznymi. Co więcej, co piąty badany nie sprecyzował potencjalnych powodów remigracji, co może sugerować, że powrót do Polski nie stanowi dla nich realnej alternatywy do zatrudnienia (i pobytu) za granicą. Zidentyfikowane intencjonalne powody powrotu pozostają w sprzeczności z ustaleniami z badań migrantów powrotnych, w których decydujące znaczenie w dokonanej remigracji miały czynniki pozaekonomiczne (Castles, 1986; Cerase, 1970; Etling i in., 2020; Gmelch, 1980; King i in., 1985, 1986; Rokitowska-Malcher, 2021; Waldorf, 1994). Warto jednak zwrócić uwagę, że większość badań dotyczących powrotów albo obejmowała ogół migrantów, albo przynajmniej uwzględniała osoby przebywające za granicą również trwale. W badaniu autorów grupa respondentów była węższa – obejmowała osoby pracujące za granicą, które nie utrwały (jeszcze w momencie badań) swego pobytu, mające miejsce zamieszkania (również) w Polsce (Jończy, 2017; Jończy i Rokitowska-Malcher, 2022).

Dokonano również ustaleń w zakresie akceptowanej odległości dojazdów do ewentualnej pracy podjętej w Polsce w przypadku uzyskania w kraju satysfakcjonującego (wystarczającego do powrotu – minimalna płaca remigracyjna) wynagrodzenia. Najbardziej akceptowalną odległością od potencjalnej pracy jest dystans do 20 km. Badanie potwierdziło większą skłonność mężczyzn do dalszych dojazdów oraz większą tendencję kobiet do przeprowadzki do miejsca z satysfakcjonującym zatrudnieniem (Jończy, 2010; Jończy i Rokitowska-Malcher, 2022).

Niniejszy rozdział podsumować można kilkoma wnioskami ogólnymi odnoszącymi się do badanej grupy respondentów z województwa opolskiego, ale być może prawdziwymi też w przypadku migracji zarobkowych z innych obszarów kraju.

1. Migracje zarobkowe są wywoływane względami zarobkowymi, co wynika z ich natury. W przypadku badanej grupy częściej decydowały o tym względy przyciągające w postaci wyższych wynagrodzeń. Jednocześnie sama opłacalność migracji zdaje się słabiej oddziaływać niż w przeszłości, kiedy różnice płacowe (wskaźnik WOM – zob. Jończy, 2010; Jończy i Rokitowska-Malcher, 2022) pomiędzy Polską a głównymi państwami emigracji zarobkowej były większe. Podniesienie się poziomu płac w Polsce i – prawdopodobnie jeszcze silniej działające – rozgęszczenie rynku pracy, wynikające głównie ze spadku liczebności roczników absolwenckich spowodowały, że mniejszy jest udział migrantów przymusowych podejmujących pracę za granicą wobec braku jakiegokolwiek pracy w kraju. Jednocześnie wśród współczesnych migrantów zarobkowych – reprezentowanych przez badaną grupę – istotniejszą rolę odgrywają czynniki strukturalne: brak możliwości podjęcia odpowiedniej (do zawodu/wyżej płatnej)

pracy w pobliżu miejsca ich zamieszkania w Polsce, w odległości akceptowalnej do dojazdu. Stąd bardziej predystynowani do wyjazdów są obecnie mieszkańcy peryferii, osoby wyżej (ale nieodpowiednio do potrzeb lokalnego rynku pracy) wykształcone oraz kobiety z peryferii cechujących się ograniczoną podażą „kobietych” miejsc pracy (skupionych w metropoliach i w branży usług).

2. Analiza warunków powrotów, dokonana przy pominięciu warunków płacowych (analizowanych szerzej w pracy Jończy i Rokitowska-Malcher, 2022), wskazała, że badani w większości zareagowaliby (wracając) na bodźce ekonomiczne. Większość wróciłaby, gdyby uzyskała akceptowalne wynagrodzenie i pracę usytuowaną w nieodległej lokalizacji od miejsca zamieszkania. Jednak równocześnie stwierdzono, że nieco słabiej na te bodźce zareagują kobiety – akceptujące krótsze dojazdy do pracy w Polsce i częściej zwracające uwagę na czynniki nieekonomiczne.
3. Niniejsze badania wskazują również na silną rolę w powrotach czynników ekonomicznych, co różni je od niektórych ustaleń badawczych z prac poświęconych warunkom powrotów. Prawdopodobnie częściowo wynika to z dość rygorystycznego wyodrębnienia migrantów zarobkowych w prezentowanych badaniach jako osób nietrwale i nieciagle przebywających za granicą. Prowadzi to do dość oczywistego wniosku – że odpowiednia (rodzajowo, płacowo, lokalizacyjnie) praca lub inna możliwość dochodów skłoniłaby znaczną większość takich migrantów do powrotu. Być może wyrazistość względów zarobkowych jako potencjalnych powodów powrotów wiąże się również z tym, że w ostatnich latach, po akcesji do Unii Europejskiej, inne elementy ekonomiczne warunkujące powroty (m.in. poziom życia, ceny) zbliżyły się do warunków państw emigracji, a jednoczesny rozwój transportu sprawił, że zatrudnienie za granicą stało się porównywalnie (nie)uciążliwe jak podejmowanie odległej usytuowanej pracy w kraju.

Wykaz literatury

- Babbie, E. (2009). *Badanie społeczne w praktyce*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Babbie, E. (2009). *Podstawy badań społecznych*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bencsik, A., Horváth-Csikós, G. i Juhász, T. (2016). Y and Z Generations at Workplaces. *Journal of Competitiveness*, 6(3), 90-106. doi:10.7441/joc.2016.03.06
- Borjas, G. J. (1989). Economic Theory and International Migration. *The International Migration Review*, 457-485.
- Brzozowski, J., Majka, M., Szymańska, J. i Ulański, C. (2015). Determinanty migracji powrotnych do Polski na poziomie regionalnym po 2004 roku. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, (2), 9-29.
- Budyta-Budzyńska, M. (2017). *Emigracja powrotna – zyski i straty, kapitały i przekazy migracyjne. Na przykładzie reemigracji z Islandii do Starych Juch* (CMR Working Papers 101/159). Warszawa.
- Castles, S. (1986). The Guest-worker in Western Europe: an obituary. *International Migration Review*, 20(4).
- Cerase, F. P. (1974). Expectations and Reality: A Case Study of Return Migration from the United States to Southern Italy. *The International Migration Review*, 8(2), 245-262.

- De Jong, G. F. i Fawcett, J. T. (1981). Motivations for Migrations: An Assessment and Value-Expectancy Research Model. W: G. F. De Jong, W. R. Gardner (red.), *Migration Decision Making*. New York – Oxford – Toronto – Sydney – Paris – Frankfurt.
- Dustmann, C. i Weiss, Y. (2007). Return Migration: Theory and Empirical Evidence from the UK. *British Journal of Industrial Relations*, 45(2), 236-256.
- Etling, A., Backeberg, L. i Tholen, J. (2018). The Political Dimension of Young People's Migration Intentions: Evidence from the Arab Mediterranean region. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, (46), 1388-1404. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1485093>
- Gmelch, G. (1980). Return Migration. *Annual Review of Anthropology*, (9), 135-159. <https://doi.org/10.1146/annurev.an.09.100180.001031>
- Górny, A. i Kaczmarczyk P. (2003). *Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowych w świetle wybranych koncepcji teoretycznych*. Seria: Prace Migracyjne nr 49. Instytut Studiów Społecznych UW.
- Hondagneu-Sotelo, P. (1994). *Gendered Transitions: Mexican Experiences of Immigration*. University of California Press.
- Iglicka, K. (2010). *Powroty Polaków po 2004 roku: w pętli pułapki migracji*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Jones, G. (1999). 'The Same People in the Same Places'? Socio-Spatial Identities and Migration in Youth. *Sociology*, 33(1), 1-22. <https://doi.org/10.1177/S0038038599000012>
- Jończy, R. (2010). *Migracje zagraniczne z obszarów wiejskich województwa opolskiego po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Wybrane aspekty ekonomiczne i demograficzne*. Wydawnictwo Instytut Śląski.
- Jończy, R. (2017). *Sytuacja demograficzna i zatrudnienie na obszarach wiejskich województwa opolskiego*. Wydawnictwo Instytut Śląski.
- Jończy, R. (2003). *Migracje zarobkowe ludności autochtonicznej z województwa opolskiego. Studium ekonomicznych determinant i konsekwencji*. Uniwersytet Opolski.
- Jończy, R. i Rokitowska-Malcher, J. (2022). *Placowe warunki powrotu migrantów zarobkowych do województwa opolskiego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Karolak, M. (2015). Migranci powrotni z Wielkiej Brytanii do Polski – przyczyny powrotów z perspektywy biograficznej. *Opuscula Sociologica*, (2), 37-51.
- Kozielska, J. (2014). Poakcesyjne migracje zarobkowe. Kontekst teoretyczno-empiryczny, wsparcie społeczne. Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57. <https://doi.org/10.2307/2060063>
- Małek, A. (2012). 'Współcześni „Powrotnicy” – migracje powrotne z USA'. *Biuletyn Migracyjny*, 36.
- Mazurek-Łopacińska, K. (2018). Generacja Z – cele, wartości życiowe i wyzwania dla współczesnych przedsiębiorstw. *Konsumpcja i Rozwój*, 4(25), 62-75.
- Narodowy Spis Powszechny 2021. (2023). *Migracje zagraniczne na pobyt czasowy – wyniki NSP 2023*. Główny Urząd Statystyczny.
- Okólski, M. i Salt, J. (2014). Polish Emigration to the UK after 2004: Why Did So Many Come? *Central and Eastern European Migration Review*, 3(2), 11-37.
- Pedraza, S. (1991). Women and Migration: The Social Consequences of Gender. *Annual Review of Sociology*, (17), 303-325.
- Piore, M. J. (1979). *Birds of Passage: Migrant Labour in Industrial Societies*. Cambridge University Press.
- Rokitowska-Malcher, J. (2021). *Czynniki ekonomiczne i pozaeconomiczne poakcesyjnych remigracji Polaków ze szczególnym uwzględnieniem województwa dolnośląskiego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Steinmann, J. P. (2019). One-way or Return? Explaining Group-specific Return Intentions of Recently Arrived Polish and Turkish Immigrants in Germany, *Migration Studies*, 7(1), 117-151. <https://doi.org/10.1093/migration/mnx073>

- Toomistu, T., Lauren, A., Annist, A. i Murakas, R. (2024). Determinants of Return Migration of Estonian Young Adults in Transnational Mobility. *Migration Studies*, 12(1), 42-67.
- Wajnbrener, S. i Werczyńska, D. (2022). Charakterystyka pokolenia Y i Z na rynku pracy. *Management and Quality*, 4(3), 146-157.
- Waldorf, B. S. (1994). Assimilation and Attachment in the Context of International Migration: The Case of Guestworkers in Germany. *Papers in Regional Science*, (73), 241-266.
- White, A. (2014). Polish Return And Double Return Migration. *Europe-Asia Studies*, 66(1), 25-49.
- Winter, S. (2020). It's the Economy, Stupid!: On the Relative Impact of Political and Economic Determinants on Migration. *Population Research and Policy Review*, 39(2), 207-252. doi:10.1007/s11113-019-09529-y

7. *Workation*: nowy trend migracji wśród młodych dorosłych

Anna Wójcik-Lubzińska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: anna.wojcik-lubzinska@ue.wroc.pl

ORCID: 0000-0002-4995-9269

Cytuj jako: Wójcik-Lubzińska, A. (2024). *Workation*: nowy trend migracji wśród młodych dorosłych. W: R. Jończy, J. Rokitowska-Malcher (red.), *Współczesne migracje osób młodych – wybrane zagadnienia* (s. 110-123). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

DOI: 10.15611/2024.78.9.07

7.1. Wprowadzenie

Praca w malowniczej scenerii – czy to z widokiem na góry, szumem morskich fal w uszach, w hamaku pod palmami, czy przytulnie przy kominku w ustronnej górskiej chacie, a nawet w historycznym centrum Gdańska lub na sielskiej wsi Podlasia – przestaje być marzeniem, a staje się rzeczywistością coraz bardziej dostępną dla wielu Polaków. Zjawisko *workation* umożliwia połączenie pracy zdalnej z elementami wakacyjnymi, takimi jak zwiedzanie, uprawianie sportów czy relaks, bez konieczności wykorzystywania rocznego limitu dni urlopowych. Konceptualizacja doświadczeń migracyjnych określanych nowym pojęciem *workation* nie jest jeszcze szeroko eksplorowana w literaturze przedmiotu. Okres pandemii COVID-19 wymusił na niektórych sektorach gospodarki praktykę pracy zdalnej. Pomimo obserwowanego obecnie powrotu do tradycyjnej pracy stacjonarnej, praca zdalna pozostaje dużo bardziej popularna, niż to miało miejsce przed pandemią.

W niniejszym rozdziale podjęta została próba opisu zjawiska *workation* jako trendu migracyjnego szczególnie nabierającego znaczenia wśród ludzi młodych, a przede wszystkim młodych dorosłych. Studia literaturowe zostały uzupełnione wynikami przeprowadzonych badań pilotażowych. Za główny cel tego artykułu przyjęto zrozumienie zjawiska *workation* poprzez przegląd dostępnych definicji, identyfikację jego głównych rodzajów, zbadanie potencjalnych motywacji i skutków tego trendu. Wyodrębniono następujące pytania badawcze:

PB1: Jakie są główne rodzaje *workation*?

PB2: Czym zjawisko *workation* różni się od zjawiska cyfrowych nomadów?

PB3: Jakie są główne motywacje wyjazdów na *workation*?

PB4: Jakie mogą być potencjalne skutki *workation*?

Aby dokładniej zrozumieć, jak *workation* funkcjonuje wśród młodych dorosłych, konieczne jest najpierw określenie, kim są osoby młode. Definicja osób młodych skupia się zwykle na kryterium wieku. Osoby młode kategoryzuje się zwykle ze względu na rok urodzenia, przynależność do określonej grupy wiekowej (15/18-29, 18-35, 20-35) czy też rok wystąpienia określonych zdarzeń życiowych, takich jak zakończenie edukacji przypadającej zwykle na okres między 15 a 24 rokiem życia lub rozpoczęciem pierwszej pracy. Jednakże, jak zwraca uwagę Szczepaniak-Sienniak (2023), jako przykład odniesienia do wyodrębnienia kohorty wiekowej wykorzystać można okres budowania kompetencji zawodowych, który jest niezbędny dla uzyskania lepszego dostępu do rynku pracy czy stabilnego zatrudnienia. Ze względu na wydłużający się okres niezbędny do uzyskania tych kompetencji grupę osób młodych, w tym przypadku mierzoną czasem skolaryzacji, rozszerzyć można na osoby w wieku 15/25-34, a nawet na późniejsze lata. Uwzględniając powyższe klasyfikacje, a także mając na względzie, że zjawisko *workation* będące tematem niniejszego rozdziału odnosi się do osób aktywnych zawodowo i mających kwalifikacje umożliwiające wykonywanie pracy zdalnej, na potrzeby tej publikacji młodych definiuje się jako osoby między 18. a 34. rokiem życia. Zaznaczyć przy tym należy, że kategoria młodych dorosłych (*young adults*) jest jeszcze szersza i obejmuje przedział wiekowy między 15. a nawet 40. rokiem życia (Szczepaniak-Sienniak, 2023).

Jak zwracają uwagę Jończy i Rokitowska-Malcher (2022), współczesne migracje trudno jest mierzyć i kategoryzować ze względu na obecną mobilność i jej zróżnicowanie zarówno co do formy, jak i co do celu. Autorzy zwracają uwagę, że dla ekonomii szczególnie istotne pozostają te migracje, które oznaczają trwałą lub okresową zmianę miejsca zamieszkania wiążącą się ze zmianą miejsca wykonywania pracy. Analizując szerokie podejście do definiowania migracji – a mianowicie traktowanie migracji jako przemieszczeń przestrzennych w dosłownym znaczeniu – należy stwierdzić, że migracją nazywana jest każda zmiana lokalizacji człowieka, uwzględniająca przekroczenie granicy administracyjnej (Rokita-Poskart, 2016). Biorąc pod uwagę powyższe aspekty definicyjne oraz typologię migracji według ich przyczyn, wśród których wyróżnia się między innymi migracje turystyczne (Kacperska i in., 2019), należy podkreślić, że zjawisko *workation* wydaje się nowym, jeszcze niezbadanym tematem w dziedzinie mobilności. Migracje ludności polskiej stały się znacznie łatwiejsze wraz z rozpowszechnieniem podróży lotniczych i przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku, co umożliwiło swobodne przekraczanie granic. Wśród różnych typów migracji szczególną uwagę zwraca obecnie zjawisko *workation*, które polega na zmianie miejsca wykonywania pracy bez jednoczesnego zmieniania charakteru samej pracy. Rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz wzrost popularności pracy zdalnej, szczególnie widoczny w okresie pandemii COVID-19, stworzyły nowe możliwości wykorzystania różnych form *workation*.

7.2. *Workation* – definicje i typologie

Temat *workation* nie zdobył do tej pory szerokiego zainteresowania środowiska naukowego. Analiza dostępnej literatury ukazuje niewielką liczbę publikacji dotyczących *workation*, co może świadczyć o niedostatecznym zbadaniu tej tematyki. Ponadto definicja samego terminu *workation* nie jest jeszcze dobrze ugruntowana w literaturze naukowej. Na potrzeby niniejszej publikacji proponuje się rozumienie terminu *workation* jako pracy wykonywanej zdalnie, z miejsca innego niż miejsce zamieszkania, w którym pracownik przebywa na co dzień. W powszechnym rozumieniu *workation* (*workcation*) określane jest jako „praca zdalna w atrakcyjnych turystycznie miejscach” (My Company, 2023), „forma łączenia pracy zdalnej z wakacjami” (Deloitte, 2023). *Workation* to połączenie dwóch angielskich słów *work* (praca) i *vacation* (wakacje) w jedno. Innymi słowy, jest to typ wyjazdu, w którym łączy się pracę zawodową z pobytem „wakacyjnym”. W języku polskim spotkać można czasem odpowiednik tego słowa w postaci „praco-wakacji”, jednakże wydaje się, iż nie przyjęło się ono powszechnie i to angielski twór słowny można uważać za międzynarodowe określenie zjawiska.

Na podstawie dokonanego przeglądu literatury stwierdzić należy, iż do tej pory niewiele jest badań dotyczących analizy *workation*, większość z nich dotyczy konceptualizacji i próby zidentyfikowania zjawiska, które opisane jest jedynie w ograniczonym zakresie.

Pecsek definiuje *workation* jako „hybrydowy rodzaj turystyki, w którym turyści podróżują w celach wypoczynkowych lub dwojakich (biznesowych i turystycznych) i dzięki nowoczesnej technologii realizują zarówno pracę, jak i wypoczynek” (Pecsek, 2018). Z kolei Shin, Lee i Kim (Shin i in., 2023) piszą o *workation* jako „czasie, gdzie dana osoba odchodzi od swojego regularnego harmonogramu czasu pracy, aby pracować zdalnie, podczas pobytu w innej lokalizacji, gdzie jednocześnie podróżuje lub wypoczywa”. Autorzy ci przedstawiają jednocześnie trzy typy sytuacji, w których podróż (zmiana miejsca pobytu) łączy się z wykonywaniem pracy. Są to odpowiednio podróż rekreacyjna, podróż biznesowa oraz *workation*. Podróż rekreacyjna, nazywana również podróżą wypoczynkową, ma na celu zapewnienie przyjemności i relaksu. Zazwyczaj prowadzi do atrakcyjnych turystycznie miejsc i cechuje się dużą elastycznością zarówno pod względem trwania, jak i sposobu spędzania czasu. Głównym celem podróży rekreacyjnej jest sam proces podróżowania, a praca wykonywana jest raczej okazjonalnie, na przykład w postaci sprawdzania e-maili czy prowadzenia krótkich rozmów telefonicznych z klientami. Z drugiej strony, podróże służbowe są bezpośrednio związane z wykonywaną pracą. Zazwyczaj są one krótkie, prowadzą do obszarów miejskich, gdzie znajdują się biura lub fabryki, i mają ściśle określony program, który zazwyczaj nie dopuszcza większych zmian. Głównym celem podróży służbowej jest praca. Natomiast *workation* stanowi połączenie cech obu wymienionych rodzajów podróży. Charakteryzuje się większą elastycznością w planowaniu programu podróży oraz różnorodnością destynacji. *Workation*

umożliwia podróżowanie w celach rekreacyjnych, jednocześnie pozwalając na wykonywanie pracy zdalnej w dowolnym miejscu.

Bassiyouny i Wilkesmann zauważają, że tradycyjne rozgraniczenie między turystyką biznesową a wypoczynkową staje się w obecnym świecie przestarzałe (Bassiyouny i Wilkesmann, 2023). *Workation* definiują oni jako celową decentralizację miejsca pracy poprzez wykorzystanie pracy zdalnej możliwej dzięki technologiom informacyjno-cyfrowym. Zwracają uwagę, że termin *workation* (*workationers*) jest przydatny w odróżnieniu od cyfrowych nomadów osób, które decydują się pracować poza domem, spędzając czas na pracy i rekreacji, ale nie zachowują się i nie identyfikują siebie jako cyfrowych nomadów.

Tymczasem Voll, Gauger i Pfnur definiują zjawisko *workation* w dość ogólny sposób jako „pracę elastyczną pod względem lokalizacji, niezwiązaną z konkretnym miejscem, gdzie dziedziny pracy i wypoczynku/wakacji są ze sobą splecione (...) pracownicy łączą strefę prywatną i biznesową, pracując tymczasowo w miejscu wakacyjnym w celu integracji pracy, życia prywatnego i wypoczynku” (Voll i in., 2023). Zwracają uwagę na konieczność odróżnienia *workation* od przestrzeni co-workingowych, stworzonych w celu budowania poczucia wspólnoty wśród pracowników, w odróżnieniu od tradycyjnych biur *home office*. Przestrzenie coworkingowe nie niosą za sobą elementu wakacyjnego, dlatego nie mogą być definiowane jako *workation*, gdzie aspekt tworzenia społeczności ma raczej podrzędne znaczenie. Autorzy, mówiąc o zjawisku *workation*, odwołują się do socjologicznego terminu trzeciego miejsca Oldenburga. Koncepcja ta rozróżnia „pierwsze miejsce” w życiu człowieka, którym jest dom, „drugie miejsce” oznaczające pracę oraz „trzecie miejsce”, czyli miejsce nieformalnych spotkań społecznych, służące głównie nawiązywaniu i podtrzymywaniu więzi społecznych, mające na celu oddzielenie domu i pracy (Oldenburg, 1997). Autorzy, wykorzystując koncepcję „miejsc”, podkreślają coraz większą elastyczność, którą oferują technologie cyfrowe, a następnie proponują klasyfikację miejsc pracy według sześciu typów, przedstawionych w tab. 7.1.

Tabela 7.1. Rozwój miejsc pracy

Podział	Miejsce wykonywania pracy	Przykłady
Pierwsze miejsce	dom	telepraca, praca z domu
Drugie miejsce	biuro	praca w przestrzeni biurowej firmy
Trzecie miejsce	elastyczne/dzielone przestrzenie biurowe	praca z przestrzeni coworkingowych, centra biznesowe
	miejsca publiczne	praca z kawiarni, restauracji, biblioteki
Czwarte miejsce	wiele lokalizacji	praca hybrydowa
Piąte miejsce	<i>workation</i>	tradycyjne <i>workation</i>
		<i>coworkation</i>
		<i>workation</i> odosobnieniowe
Nadbudowa	przestrzeń cyfrowa	<i>metaverse</i> , cyberprzestrzeń

Źródło: (Voll i in., 2023).

Dokonując klasyfikacji *workation* na trzy wymienione typy, Voll, Gaugner i Pfnur (2023) pogrupowali je według powodów wyjazdu, grup użytkowników, lokalizacji, długości pobytu oraz typu aktywności podejmowanych w trakcie *workation*. Tradycyjne *workation* (w największym jego znaczeniu) to po prostu praca w miejscu, które jest atrakcyjne turystycznie. Osoba, która uczestniczy w *workation*, mieszka i wykonuje pracę w tym samym miejscu, na przykład w hotelu, wynajętym apartamencie czy domku letniskowym, i korzysta z dostępnych możliwości rekreacyjnych oferowanych przez daną lokalizację. Na przykład ktoś pracujący na wybrzeżu może spędzać dni na wykonywaniu obowiązków zawodowych, a popołudnia i wieczory na plaży. Tego typu wyjazdy zazwyczaj mają charakter indywidualny (lub odbywają się w niewielkim gronie) i zwykle są krótkoterminowe lub średnioterminowe, jednak nie muszą mieć ściśle określonego czasu trwania (np. można zdecydować się na przedłużenie lub skrócenie pobytu ze względu na warunki pogodowe). *Coworkation* ma z kolei zwykle formę wyjazdu z konkretną datą rozpoczęcia i zakończenia lub określonym czasem trwania. Dotyczy zwykle myślącej podobnie społeczności lub konkretnej grupy. Ten typ *workation* wykazuje pewne podobieństwa do działania przestrzeni coworkingowych, skupia się na społeczności, która pracuje razem, mieszka razem i często ma też wspólnie zorganizowany czas wolny. W Polsce ten rodzaj świadczenia jest już dostępny w niektórych firmach jako oficjalny benefit. Może to obejmować na przykład organizację wyjazdu pracowników danej firmy z określonego zespołu lub projektu na kilka dni lub tygodni do atrakcyjnych turystycznie miejsc. Firm oferujących taki benefit na rynku polskim jest coraz więcej, szczególnie w obszarze szeroko rozumianego IT (Wesoła, 2022). Ostatnim wyróżnionym przez autorów typem *workation* jest tzw. *workation retreats*, które przetłumaczyć można dosłownie jako praca na wycofaniu. Podstawową różnicą między tym a dwoma poprzednimi typami *workation* jest zmiana głównego celu ze *stricte* turystycznego na skupianie na pracowniku i dodatkowo ofercie rekreacyjnej. Nacisk kładziony jest na wycofanie się ze znanego otoczenia pracy i zapewnieniu profesjonalnej przestrzeni do pracy wraz z wypoczynkiem i dodatkowymi aktywnościami. Przykładem może być np. miejsce oferujące popołudniowe zajęcia jogi po pracy bądź możliwość nauki jazdy konnej. Miejsca takie niekoniecznie znajdują się w tradycyjnie atrakcyjnych regionach turystycznych, ale mogą być umiejscowione w odosobnionych lub agroturystycznych lokalizacjach.

Autorka, analizując doświadczenia związane z praktyką *workation* opisywane na portalach internetowych, blogach oraz opierając się na nieformalnych rozmowach i przeprowadzonym pilotażowym badaniu ankietowym, proponuje rozszerzenie podziału stworzonego przez Voll, Gaugner i Pfnur (Voll i in., 2023) o dwa dodatkowe typy *workation*, które plasują się pomiędzy *workation* tradycyjnym a *workation retreats*. Jednym z nich jest wyjazd do rodziny, przyjaciół lub znajomych – poszczególne osoby mogą zdecydować się na zabranie ze sobą pracy i wykonywanie jej w trakcie spędzania czasu z bliskimi. W tym kontekście możliwe jest przeznaczenie określonych godzin dnia na wykonywanie pracy zdalnej,

niezależnie od tego, czy jest to dom/mieszkanie rodziny lub przyjaciół, lokalna kawiarnia czy też pobliska przestrzeń coworkingowa. Po wykonaniu obowiązków zawodowych pracownik może wartościowo spędzić czas z rodziną lub przyjaciółmi. Przykłady można znaleźć między innymi w postach udostępnionych na portalu X (daw. Twitter): „wyjeżdżam na workation do rodziców na odludzie i będę pływać kajakami, chodzić po lesie, jeść pyszne pomidory, czytać książki i jeździć nad morze” (Chaciński, 2023). Badania w tej dziedzinie są niezbędne, aby potwierdzić skalę tego zjawiska oraz jego znaczenie. Można jednak przypuszczać, że będzie ono w dużej mierze związane z migracjami edukacyjnymi, które rozumie się jako napływ studentów do ośrodka akademickiego w celu kształcenia się, co często prowadzi do podjęcia późniejszej pracy zawodowej w tym samym miejscu. Osoby podejmujące pracę zawodową poza miejscem zamieszkania mogą odwiedzać swoje domy rodzinne, spędzając czas z rodzicami czy dalszą rodziną, na przykład podczas świąt lub wakacji, jednocześnie pracując zdalnie. Podobnie jeśli ktoś z rodziny lub przyjaciół mieszka w atrakcyjnym turystycznie miejscu, takim jak góry czy wybrzeże, wizyty u tych osób mogą mieć charakter wyjazdu wakacyjnego, podczas którego korzysta się z lokalnych atrakcji lub po prostu ucieka od rutyny dnia codziennego, przy niższych kosztach niż tradycyjne *workation*. Kolejnym specyficznym typem *workation* wydaje się *workation* z dziećmi w trakcie wakacji, które może być określane jako *parenting workation*. Dla rodziców mających dzieci w wieku szkolnym i przedszkolnym problem stanowiło dotąd zapewnienie opieki nad dziećmi w trakcie dwumiesięcznych wakacji ze względu na zazwyczaj jedynie dwa tygodnie urlopu. Dla części osób rozwiązaniem wydaje się wyjazd na *workation*. *Workation* z dziećmi może także przyczynić się do wzmacniania więzi rodzinnych. Wspólne wyzwania i przygody sprzyjają zbliżeniu się rodziców i dzieci (Raiter-Łuksza, 2023). Naturalnie konieczne jest zorganizowanie czasu i miejsca pobytu w taki sposób, aby móc wykonywać swoje obowiązki zawodowe. Starsze dzieci mogą same spędzać czas w ciągu dnia, przy młodszych może pomóc zabrana na wakacje babcia lub niania albo można skorzystać z coraz popularniejszych animacji oferowanych przez ośrodki wypoczynkowe.

Zjawisko *workation* wiąże się z coraz bardziej zacierającym się podziałem tzw. równowagi między pracą a życiem prywatnym (*work-life balance*). Przy pracy zdalnej trudno jest wyznaczyć wyraźną granicę między pracą a życiem domowym, nazywanym również pierwszym miejscem w ujęciu Oldenburga. Osoby pracujące w domu (*home office*) mogą być skłonne do wykonywania obowiązków domowych, takich jak pranie czy nadzór nad pracą szkolną dzieci, podczas pracy. Z drugiej strony, często nie wyłączają one komputera po zakończeniu wyznaczonego czasu pracy, odpowiadając na przykład na e-maile od klientów nawet późnym wieczorem.

7.3. *Workation* a cyfrowi nomadzi

W kontekście *workation* istotne jest dokładne rozgraniczenie tego zjawiska od zjawiska nomadyzmu cyfrowego (tab. 7.2). Pomimo że oba podejścia obejmują pracę zdalną i podróże, istnieją istotne różnice dotyczące czasu pobytu, częstotliwości podróży oraz nadrzędnych wyborów dotyczących stylu życia. Termin „cyfrowi nomadzi” został po raz pierwszy użyty jeszcze w XX wieku przez Matkimoto i Manners (1995), którzy określili nim nowy styl życia, w którym ludzie są wolni od ograniczeń czasu i miejsca dzięki postępowi w rozwoju urządzeń mobilnych i szybkich sieci komunikacyjnych. Dla cyfrowych nomadów Internet i komunikacja są niezbędne do wykonywania ich pracy (podobnie jak dla osób przebywających na *workation*), jednakże praca jest dla nich tylko jednym z elementów. Większość swojego czasu poświęcają na odkrywanie nowych lokalizacji, dzielenie się doświadczeniami i współpracę z innymi. Prowadzą styl życia otwarty na inne kultury i ciągle zdobywanie nowych doświadczeń (Majewski, 2022). Podróż nie jest tylko elementem życia, ale stanowi dla nich stały punkt odniesienia. Mimo różnorodności definicji nomadyzmu cyfrowego, istnieje kilka kluczowych cech, które charakteryzują cyfrowych nomadów (Makimoto i Manners, 1995). Są to m.in.:

- ciągłe bycie w ruchu i duża mobilność,
- angażowanie się w pracę zdalną prowadzoną za pośrednictwem platform cyfrowych i komputerów,
- w przeważającej mierze przynależność do młodszej grupy demograficznej,
- korzystanie z narzędzi i technologii ułatwiających pracę zdalną,
- przyjęcie stylu życia skupionego na odkrywaniu nowych miejsc i poszukiwaniu przygód.

Tabela 7.2. Podstawowe różnice między osobami na *workation* a cyfrowymi nomadami

	Cyfrowi nomadzi	Osoby na <i>workation</i>
Czas pobytu	różna długość pobytu w różnych miejscach, ciągle bycie w drodze	różna długość pobytu (od kilku dni do kilku miesięcy)
Częstotliwość	ciągła podróż	raz, kilka razy do roku
Destynacja	międzynarodowa	krajowa lub międzynarodowa
Styl życia	ciągła podróż, stała praca zdalna, nawet jeśli ma się „lokalizację domową”	podróż przez określony czas, powrót do zwykłego miejsca pracy (biuro, dom)

Źródło: opracowanie własne.

Cyfrowi nomadzi różnią się stylem życia od osób, które korzystają z *workation*. Jednym z dodatkowych elementów definicji cyfrowych nomadów jest według Hannonen (2020) komponent międzynarodowości. O ile o *workation* mówić można nawet w kontekście wyjazdu kilkudziesiąt kilometrów od miejsca zamieszkania, o tyle

dla cyfrowych nomadów międzynarodowość stanowi podstawowy element ich podróży. Cyfrowi nomadzi wybierają mobilność i celowe zaangażowanie w podróże, by pracować zdalnie w różnych lokalizacjach o odmiennych kulturach.

7.4. Konsekwencje *workation*

Idea pracy spoza biura, zwanej telepracą, wprowadzona została już w latach osiemdziesiątych XX wieku przez firmy, takie jak Yahoo (Messenger i Gschwind, 2016). Wraz z rozwojem laptopów, smartfonów oraz niezwykle postępowym Internetu trzy dekady później obserwuje się powszechność tego zjawiska, przynajmniej w odniesieniu do pewnych zawodów. Ze względu na mnogość określeń „Pracę zdalną można (...) interpretować jako metodę organizacji pracy, w ramach której wykonywana jest ona całkowicie lub częściowo poza siedzibą organizacji przy użyciu technologii teleinformatycznych” (Król, 2023). Na gruncie wprowadzonych w Polsce w kwietniu 2023 roku zmian prawnych regulujących pracę zdalną po zakończeniu okresu pandemii (Ustawa z dnia 1 grudnia 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw, 2022) przewiduje się zarówno pracę zdalną całkowitą, jak i hybrydową (częściowo w domu, częściowo w firmie), stosownie do potrzeb konkretnego pracownika i pracodawcy, oraz wprowadza 24 dni okazjonalnej pracy zdalnej w roku kalendarzowym, co może zwiększyć liczbę osób stale pracujących zdalnie bądź ułatwić wyjazdy typu *workation*, zwiększając tym samym wymiar zjawiska. O skali zwiększającej się popularności zjawiska świadczy między innymi liczba postów publikowanych z hasztagiem #workation na popularnych portalach społecznościowych. W pierwszych dniach lutego 2024 było ich 399 tysięcy na Instagramie (Instagram, b.d.) i prawie 300 tysięcy na Facebooku (#workation, b.d.). Także wśród ofert biur podróży pojawiają się hotele i destynacje skierowane do osób korzystających z tej konkretnej formy wyjazdów. TUI czy Itaka proponują swoim klientom specjalnie wyselekcjonowane pod kątem pracy zdalnej hotele z gwarantowanym dostępem do Internetu (Itaka, b.d.; Kandziora, b.d.), a Slowhop skupia się na bardziej kameralnych ofertach miejsc, gdzie można pracować, obcując z naturą (Slowhop, b.d.). Powstają także specjalne portale internetowe służące wyszukiwaniu „najlepszych” miejsc do pracy zdalnej, jak Nomandlist.com (*Go nomad...*, b.d.).

Pomimo że forma wykonywania pracy zdalnej istniała już od dłuższego czasu, trend ten nabrał szczególnego znaczenia po okresie pandemii COVID-19. Jak zwraca uwagę Madsen (2022), istnieje kilka czynników, które wpłynęły na rozwój opisywanego zjawiska. Po pierwsze, rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych sprawił, że praca zdalna może zwiększać produktywność. Po drugie, zmieniło się podejście do pracy zdalnej, która przestała być dostępna tylko dla niewielkiej grupy tzw. cyfrowych nomadów, którzy mogą pracować wszędzie, gdzie mają stabilne połączenie internetowe, a stała się „normą” dla znacznie większej siły roboczej w związku ze szczególnymi warunkami pracy wymuszonymi przez pandemię COVID-19.

W obecnym momencie trudno jest jednoznacznie określić skutki *workation*. Niemniej jednak już teraz można zauważyć, że *workation* ma wpływ nie tylko na osoby korzystające z tej formy pracy i wypoczynku, ale także na wiele różnych branż i obszarów geograficznych. Regiony turystyczne muszą dostosować się do nowej formy turystyki i sprostać wymaganiom gości, którzy przybywają do miejsca docelowego nie tylko w celach urlopowych, ale także do pracy (Voll i in., 2023). Z kolei pracodawcy coraz częściej muszą brać pod uwagę oczekiwania pracowników odnośnie do możliwości pracy zdalnej czy – szerzej – *workation*. Widać to szczególnie w branży IT, gdzie w popularnym serwisie zrzeszającym oferty pracy dla specjalistów *justjoin.it* (<https://justjoin.it/>) na 13 324 oferty 8892 to oferty pracy zdalnej (68% ofert w lutym 2024 roku). Zarówno pracodawcy, jak i pracownicy będą musieli wziąć pod uwagę możliwości różnego charakteru pracy. Pracownikom *workation* pozwala też na pewne „rozciągnięcie” dni urlopowych i większą elastyczność w spędzaniu czasu z rodziną czy przyjaciółmi. Nie da się oczywiście pominąć wpływu *workation* na branżę turystyczną i hotelarską. Wiele miejsc wprowadza specjalne oferty i pakiety *workation*. Na poziomie krajowym trend *workation* jest szansą dla krajów postrzeganych jako egzotyczne i mających atrakcyjny klimat przez cały rok. Trend *workation* może być sposobem na przyciągnięcie w te regiony zdalnych pracowników i cyfrowych nomadów, którzy mogą stać się przyszłymi stałymi mieszkańcami i podatnikami (Madsen, 2022). Niektóre państwa w celu ułatwienia *workation* oferują specjalne wizy umożliwiające ich posiadaczom pobyt w danym kraju przez dłuższy czas podczas wykonywania pracy (Bohrer, 2024). W wielu przypadkach przyjmowane są atrakcyjne zasady opodatkowania, które zwalniają posiadacza wizy z obowiązku płacenia lokalnego podatku dochodowego. Lista krajów, które w 2024 roku oferowały taką możliwość, jest bardzo rozbudowana. Są na niej nie tylko destynacje tradycyjnie uznawane za atrakcyjne turystycznie, jak Hiszpania, Grecja, Chorwacja czy Aruba, ale także Paragwaj, Norwegia, Kanada czy Brazylia. Nie brakuje też bardziej egzotycznych kierunków, jak Namibia, Seszele czy Tajwan (Bohrer, 2024). Długość wizy czy warunki jej uzyskania mogą się różnić, niemniej jednak ich celem jest zachęcenie „praco-turystów” do odwiedzenia tego konkretnego kraju (Chevtava, 2021).

7.5. Badania własne

W ramach niniejszego rozdziału przeprowadzono badanie pilotażowe, oparte na technice CAWI (*Computer-Assisted Web Interviewing*), mające na celu skonceptualizowanie trendów i preferencji dotyczących wyjazdów *workation* wśród młodych dorosłych w Polsce. Do zebrania danych wykorzystano metodę kuli śnieżnej (Fatyga, 2015), co umożliwiło dotarcie do osób, które w niedalekiej przeszłości korzystały z *workation*. Prośba o wypełnienie ankiety została zamieszczona na grupach tematycznych związanych z *workation* w mediach społecznościowych (Facebook). Dodatkowo ankieta została rozesłana drogą nieoficjalną do pracowników dwóch

przedsiębiorstw działających na rynku wrocławskim. Jedno z nich oferuje *workation* jako benefit dla pracowników, podczas gdy drugie działa z wykorzystaniem hybrydowego modelu pracy, łączącego pracę zdalną z pracą stacjonarną w biurze. Uczestnicy zostali poproszeni o wypełnienie ankiety i przekazanie jej dalej do osób, które również mają doświadczenie z *workation*. W efekcie zebrano 85 odpowiedzi od respondentów w wieku od 18 do 34 lat, którzy w ciągu ostatniego roku (stan na luty 2024) przynajmniej raz wyjechali na *workation*. Kwestionariusz ankiety składał się z 17 pytań oraz krótkiej metryczki. Pytania miały na celu zbadanie różnorodnych aspektów *workation*, w tym motywacji do wyjazdów, ich częstotliwości i czasu trwania, a także oceny doświadczeń związanych z wyjazdem. Metryczka zawierała podstawowe informacje demograficzne uczestników, takie jak wiek, płeć, poziom wykształcenia i miejsce zamieszkania, co pozwoliło na analizę danych w kontekście cech społeczno-demograficznych respondentów. Badanie miało z założenia charakter pilotażowy i niereprezentatywny. Z tego względu nie można na jego podstawie wyciągać wniosków odnoszących się do całej populacji, lecz może ono jedynie wspomóc w konceptualizacji doświadczeń związanych z fenomenem *workation*, który dotychczas nie był dostatecznie eksplorowany w badaniach naukowych, szczególnie w odniesieniu do Polski. Dane pokazują pozytywne nastawienie do idei *workation*, z wieloma uczestnikami planującymi przyszłe wyjazdy, doświadczającymi wzrostu produktywności i kreatywności oraz wyrażającymi ogólne zadowolenie z ich doświadczenia *workation*. Niemalże 70% respondentów, którzy uczestniczyli w badaniu, ma wykształcenie wyższe, a dodatkowe 19% to studenci, co pozwala przypuszczać, że istnieje korelacja między tym faktem a dominacją specjalistów korzystających z nowoczesnych technologii informacyjno-telekomunikacyjnych, którzy mają możliwość wykonywania pracy zdalnej. Potwierdza to też analiza literatury dotyczącej *workation* czy cyfrowych nomadów (Bassiyouny i Wilkesmann, 2023; Pecsek, 2018). Wyniki przeprowadzonego badania nie wykazują znacznego odchylenia, jeśli chodzi o płeć czy przedział wiekowy (tab. 7.3).

Tabela 7.3. Rozkład populacji w badaniu

Wiek/płeć	Kobieta	Mężczyzna	Nie chcę udzielać odpowiedzi
18-24	13	18	–
25-29	9	1	–
30-34	24	17	1
Suma	46	36	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

W pytaniu otwartym dotyczącym ogólnych wrażeń z *workation* przeważają odpowiedzi pozytywnie oceniające zjawisko, co potwierdza także 84% pozytywnych odpowiedzi („zdecydowanie tak” i „raczej tak”) dotyczących pytania, czy polecilibyś *workation* innym, i ponad 60% odpowiedzi pozytywnych dotyczących planów po-

wtórzenia *workation* w ciągu najbliższego roku. Niemniej jednak można zauważyć, że czasami takie wyjazdy są podyktowane brakiem wystarczającej liczby dni urlopowych lub wręcz niemożnością skorzystania z nich: „*workation* to był raczej przymus, np. za mało urlopu do wykorzystania lub konieczność bycia w pracy podczas wakacji. Jeśli to nie będzie konieczne wolę nie powtarzać łączenie pracy z wakacjami”. Można to także zaobserwować w pytaniu o największe wyzwania wynikające z *workation*, gdzie dwie najbardziej popularne odpowiedzi dotyczyły właśnie braku możliwości pełnego cieszenia się wyjazdem w taki sposób jak na wakacjach (65%) oraz gorszych warunków pracy (64%).

W badaniu zastosowano 5-stopniową skalę Likerta (Babbie, 2005) w celu sprawdzenia potencjalnego wpływu *workation* na poprawę zadowolenie z pracy, motywacji, produktywności i kreatywności (tab. 7.4). Jedynie w kontekście produktywności wydaje się, że *workation* nie ma na nią wpływu. Natomiast w odniesieniu do pozostałych wskaźników można wysunąć tezę, że *workation* wywiera pozytywny wpływ, co potwierdzają odpowiedzi skoncentrowane wokół wartości mediany 4 w 5-stopniowej skali oraz dominujące odpowiedzi „raczej tak”.

Tabela 7.4. Pozytywny wpływ *workation*

	Ogólne zadowolenie	Produktywność	Kreatywność	Motywacja	Zadowolenie z pracy
Średnia	4,18	3,05	3,39	3,47	3,64
Mediana	4	3	4	4	4
Moda	raczej pozytywny	trudno powiedzieć	raczej tak	raczej tak	raczej tak

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Rys. 7.1. Procentowy udział odpowiedzi na pytanie: jakie były powody Twojego wyjazdu na *workation*?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

Z perspektywy długoterminowej migracji doświadczenia związane z *workation* wydają się potencjalnym czynnikiem wywołującym rozważania na temat zmiany miejsca zamieszkania – tak odpowiedziało prawie 38% respondentów. Analiza odpowiedzi na pytanie dotyczące motywacji do wyjazdu na *workation* (rys. 7.1) zdaje się potwierdzać wcześniej zaproponowany podział na różne typy *workation*, z wyraźnym naciskiem na aspekt społeczny, czyli wyjazdy *workation* związane ze spędzaniem czasu z rodziną i/lub przyjaciółmi.

Dane empiryczne dokumentują zauważalne poparcie dla koncepcji *workation*, z licznymi uczestnikami wykazującymi zamiar przyszłych wyjazdów, a co za tym idzie – doświadczających wzrostu produktywności i kreatywności, a także wyrażających ogólne zadowolenie z doświadczeń związanych z *workation*. Analiza ta rzuca światło na rosnące znaczenie elastyczności w sferze zawodowej oraz potencjalne korzyści płynące z połączenia obowiązków zawodowych z podróżami, co może mieć istotny wpływ na ewolucję trendów na rynku pracy w przyszłości.

7.6. Podsumowanie

Podsumowując, warto zauważyć, że popularny trend *workation*, choć szeroko omawiany w dyskursie publicznym, jest zjawiskiem stosunkowo nowym i wymaga dalszego zgłębienia w ramach badań naukowych. Istnieje potrzeba prowadzenia badań nad motywacjami i skutkami *workation*, a także dopracowania samych definicji i typologii tego zjawiska. Możliwość łączenia pracy z wakacjami w przerwach między obowiązkami zawodowymi, po godzinach pracy czy w weekendy, wydaje się atrakcyjna dla wielu osób. Idea pracy do godziny 16 i późniejszego relaksu na basenie, plaży lub porannego spaceru po górach przed rozpoczęciem pracy może być kusząca dla wielu pracowników. W świetle analizy zjawiska *workation* jako trendu migracyjnego można zauważyć szereg istotnych spostrzeżeń oraz potencjalnych implikacji dla różnych obszarów życia społecznego i zawodowego. *Workation* może przyczynić się do decentralizacji gospodarki, szczególnie w obszarach turystycznych, poprzez stymulowanie lokalnej aktywności gospodarczej i wzrost popytu na usługi i produkty na miejscu. W ten sposób może przyczynić się do zrównoważonego rozwoju społeczno-ekonomicznego różnych regionów. Dodatkowo należy wziąć pod uwagę wpływ *workation* na jakość życia i rozwój społeczności lokalnych. Integracja pracowników zdalnych z lokalnymi społecznościami może przyczynić się do wymiany kulturowej, promowania różnorodności i wspierania lokalnych inicjatyw społecznych i kulturalnych. Nie można także zapominać, że wraz z rosnącą popularnością *workation* pojawiają się także wyzwania i zagrożenia, takie jak potencjalne nadużycia pracodawców w stosunku do pracowników i *vice versa* czy nierówności społeczne wynikające z dostępu do pracy zdalnej. Przyszłe badania powinny skupić się na analizie skutków rozwoju *workation* dla społeczeństwa, gospodarki i kultury pracy. Warto także zbadać, jakie zmiany w prawie pracy i turystyce mogą być konieczne w odpowiedzi na rosnące zainteresowanie tym trendem.

Wykaz literatury

- Babbie, E. (2005). *Badania społeczne w praktyce*. PWN.
- Bassyiouny, M. i Wilkesmann, M. (2023). Going on Workation – Is Tourism Research Ready to Take Off? Exploring an Emerging Phenomenon of Hybrid Tourism. *Tourism Management Perspectives*, (46). <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2023.101096>
- Bohrer, L. (2024). *The Ultimate List of Digital Nomad Visa Countries for 2024*. <https://www.lano.io/blog/which-countries-offer-remote-work-visas>
- Chaciński, B. (2023). Wakacje w pracy. *Polityka*, 30(3423), 93-93.
- Chevtava, (2021). Coworking and Coliving: The Attraction for Digital Nomad Tourists (s. 202-210), W. Wörndl, Ch. Koo, J.L. Stienmetz (red.). Springer.
- Deloitte. (2023). *Workation, czyli zyskująca na popularności forma łączenia pracy zdalnej z wakacjami*. Pobrano 12 lutego 2024 z <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/doradztwo-prawne/articles/newsletter-strefa-pracodawcy-podatki-i-prawo/Workation-czyli-zyskujaca-na-popularnosci-forma-laczenia-pracy-zdalnej-z-wakacjami.html>
- Fatyga, B. (2015). *Praktyki badawcze*. Instytut Stosowanych Nauk Społecznych UW.
- Go nomad and live anywhere*. (b.d.). <https://nomadlist.com/>
- Hannonen, O. (2020). In Search of a Digital Nomad: Defining the Phenomenon. *Information Technology and Tourism*, 22(3), 335-353. <https://doi.org/10.1007/s40558-020-00177-z> Instagram. (b.d.). Pobrano 12 lutego 2024 z <https://www.instagram.com/>
- Itaka. (b.d.). *Workation*. Pobrano 23 lutego 2024 z <https://www.itaka.pl/workation/>
- Jończy, R. i Rokitowska-Malcher, J. (2022). *Placowe warunki powrotu polskich migrantów zarobkowych do województwa opolskiego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Kacperska, E., Kacprzak, M., Kmiec, D., Król, A. i Łukasiewicz, K. (2019). *Migracje międzynarodowe w Europie: trendy, problemy, wyzwania*. Wydawnictwo SGGW.
- Kandziora, J. (b.d.). *Workation, czyli praca na wakacjach*. Pobrano 23 lutego 2024 z <https://www.tui.pl/blog/workation-czyli-praca-na-wakacjach/>
- Madsen, D. Ø. (2022). Workation. W: D. Buhalis (red.), *Encyclopedia of Tourism Management and Marketing* (s. 797-799). Edward Elgar Publishing.
- Majewski, M. (2022). Polish Digital Nomads. *Ekonomia XXI Wieku*, 2022(25), 19-27. <https://doi.org/10.15611/e21.2022.02>
- Makimoto, T. Manners, D. (1995). *Digital Nomad*. Wiley.
- My Company. (2023). Workation, czyli praca na hamaku. <https://mycompanypolska.pl/arttykul/workation-czyli-praca-na-hamaku/11160>
- Oldenburg, R. (1997). Our Vanishing „Third Places”. *Planning Commissioners Journal*, 25(4), 6-10.
- Pecsek, B. (2018). Working on Holiday: The Theory and Practice of Workation. *Balkans Journal of Emerging Trends in Social Sciences*, 1(1), 1-13. <https://doi.org/10.31410/balkans.jetss.2018.1.1.1-13>
- Raiter-Łuksza, K. (2023). *Workation z dziećmi. Czy da się pogodzić pracę i rodzinne wyjazdy*. <https://www.mamamanager.eu/>
- Rokita-Poskart, D. (2016). Konsekwencje wewnętrznych migracji edukacyjnych w gospodarczym pejzażu miasta akademickiego (na przykładzie opolskiego ośrodka akademickiego). *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 3(161), 205-222.
- Shin, H., Lee, J. i Kim, N. (2023). Workcation (Workation) Travel Experiences, Satisfaction and Revisit Intentions: Focusing on Conceptualization, Scale Development, and Nomological Network. *Journal of Travel Research*. <https://doi.org/10.1177/00472875231188717>
- Slowhop. (b.d.) 15 miejsc idealnych na workation. <https://slowhop.com/pl/workation>
- Szczepaniak-Sienniak, J. (2023). Zmiany wzorców zachowań młodych Polaków wobec rodziny w kontekście przechodzenia do dorosłości. W: J. Szczepaniak-Sienniak (red.), *Młodzi dorośli* (materiały z III Kongresu Demograficznego, cz. 11, s. 13-30). Zakład Wydawnictw Statystycznych.

Ustawa z dnia 1 grudnia 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2023 r., poz. 240)

Voll, K., Gauger, F. i Pfnür, A. (2023). Work from Anywhere: Traditional Workation, Coworkation and Workation Retreats: A Conceptual Review. *World Leisure Journal*, 65(2), 150-174.

Wesoła, B. (2022). *Workation coraz bardziej popularne w polskich firmach. Kto może skorzystać z takiej formy pracy i jakie ma ona zalety?* <https://strefabiznesu.pl/workation-coraz-bardziej-popularne-w-polskich-firmach-kto-moze-skorzystac-z-takiej-formy-pracy-i-jakie-ma-ona-zalety/ar/c3-16461243>

#workation. (b.d.). Pobrano 12 lutego 2024 z <https://www.facebook.com/hashtag/workation>

8. Młodzież i wyzwania demograficzne w polityce UE w okresie 2021-2027 z polskiej perspektywy

Karina Bedrunka-Gudaniec

Uniwersytet Opolski

e-mail: karina.bedrunka@uni.opole.pl

ORCID: 0000-0003-3495-3822

Cytuj jako: Bedrunka-Gudaniec, K. (2024). Młodzież i wyzwania demograficzne w polityce UE w okresie 2021-2027 z polskiej perspektywy. W: R. Jończy, J. Rokitowska-Malcher (red.), *Współczesne migracje osób młodych – wybrane zagadnienia* (s. 124-136). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

DOI: 10.15611/2024.78.9.08

8.1. Wprowadzenie

Stabilna i wielowymiarowa polityka spójności jest przewidywalną dla rządów krajów Unii Europejskiej (UE), władz regionalnych i lokalnych polityką inwestycyjną (Kutwa i Szymańska, 2019). W ciągu ostatnich dwudziestu lat polityka spójności przyczyniła się do zmniejszenia nierówności ekonomicznych, społecznych i terytorialnych. Jednakże zachodzące przemiany ekologiczne, cyfrowe i demograficzne mogą spowodować nowe dysproporcje, zwiększyć wymagania wobec władz krajowych, regionalnych i lokalnych, a także podsyć niezadowolenie społeczne i wywrzeć presję na demokrację (Szlachta i in., 2022).

W Polsce prowadzona jest nowoczesna polityka rozwojowa na poziomie krajowym i regionalnym, a jej katalizatorem po akcesji w 2004 r. jest polityka spójności (Szlachta, 2017). Korzyści, jakie płyną dla przeciętnego obywatela z korzystania ze środków europejskich, to m.in. rozbudowana sieć dróg i autostrad, oczyszczalnie ścieków, generalnie nowa i zmodernizowana infrastruktura publiczna, a także wyższy poziom innowacyjności, nowe miejsca pracy, rozwój edukacji (w tym kształcenie ustawiczne) oraz rozwój usług społecznych i zdrowotnych.

Celem niniejszego opracowania jest prezentacja działań podejmowanych w ramach polityki UE na rzecz wyzwań demograficznych oraz próba ich oceny z perspektywy regionu Polski dotkniętego silnym wyludnieniem i migracjami, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu tych działań na młodzież. Postawiono następujące pytania badawcze:

PB1: Jakie są główne wyzwania demograficzne, z którymi borykają się kraje UE, w tym Polska i regiony poddane silnemu wyludnieniu?

PB2: Jakie dokumenty i inicjatywy UE zostały przyjęte lub są planowane w latach 2021-2027¹ w celu niwelowania procesów demograficznych, wspierania młodzieży i promowania jej mobilności?

W niniejszym rozdziale dla wskazanego celu sformułowano następujące hipotezy badawcze:

H1: Główne wyzwania demograficzne, z którymi borykają się kraje UE i ich regiony poddane silnemu wyludnieniu, obejmują spadek dzietności, starzenie się społeczeństwa oraz migracje ludności do bardziej zurbanizowanych obszarów lub do krajów o lepszych warunkach życia i pracy.

H2: Opierając się na analizie dokumentów i inicjatyw UE w latach 2021-2027 dotyczących procesów demograficznych, a także młodzieży i mobilności, można przewidzieć, że Unia Europejska stawia sobie za cel zwiększenie wsparcia dla młodych ludzi oraz promowanie ich mobilności poprzez różnorodne programy edukacyjne, szkoleniowe i zatrudnieniowe.

W opracowaniu został dokonany przegląd literatury zagadnienia.

Tekst rozdziału podzielono na kilka elementów. W pierwszej kolejności opisano wyzwania krajów i regionów UE w kontekście przemian demograficznych do 2050 roku. Następnie skupiono się na Polsce. Ostatnią część opracowania poświęcono opisowi mechanizmów wspierania poprawy warunków życia mieszkańców i perspektyw rozwoju młodych osób w regionach dotkniętych problemem wyludnienia i migracji.

8.2. Wyzwania krajów i regionów UE a przemiany demograficzne do 2050 roku

Od samego początku istnienia Wspólnot Europejskich (obecnie UE) występowały duże różnice terytorialne i demograficzne, które mogły stać się przeszkodami na drodze ku integracji i rozwojowi w Europie. Traktat rzymski z 1957 r. ustanowił mechanizmy solidarności w formie dwóch funduszy: Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS)² i Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOGR, Sekcja Orientacji). W 1975 r. wraz z utworzeniem Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) uwzględniono także kwestie regionalne. W 1994 r. utworzony został Fundusz Spójności.

¹ Siedmioletni okres programowania środków w Unii Europejskiej w ramach polityki spójności.

² W latach 2021-2027 jest to EFS+, który łączy w sobie cztery instrumenty finansowania. Funkcjonowały one oddzielnie w okresie programowania 2014-2020 i były to: EFS, Europejski Fundusz Pomocy Najbardziej Potrzebującym (FEAD), Inicjatywa na rzecz zatrudnienia ludzi młodych oraz program Unii Europejskiej na rzecz zatrudnienia i innowacji społecznych (EaSI).

Jednym z głównych celów UE jest umacnianie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej. Poprzez liczne działania i przy użyciu znacznej części środków finansowych z budżetu Unia wyrównuje dysproporcje między regionami, w szczególności między obszarami wiejskimi, obszarami podlegającymi przemianom przemysłowym i regionami, które cierpią na skutek poważnych i trwałych niekorzystnych warunków przyrodniczych lub demograficznych³.

W ciągu najbliższych 30 lat wzrost gospodarczy w UE będzie napędzany przez transformację ekologiczną i cyfrową. Przyniesie ona nowe możliwości, ale będzie wymagać znaczących zmian strukturalnych, które prawdopodobnie doprowadzą do powstania nowych dysproporcji regionalnych. Trwające przemiany demograficzne muszą stać się częścią tego procesu. Jeśli zostaną zignorowane, mogą zagrozić zarówno spójności, jak i wzrostowi gospodarczemu. Od sposobu zarządzania tymi przemianami zależeć będzie, czy wszystkie regiony i wszyscy obywatele, niezależnie od miejsca zamieszkania, będą mogli z nich skorzystać. Bez jasnej terytorialnej wizji zarządzania tymi procesami i ambitnego wdrożenia Europejskiego Filaru Praw Socjalnych (Międzyinstytucjonalna Proklamacja Europejskiego Filaru Praw Socjalnych, Parlament Europejski, Rada i Komisja Europejska, 2017) coraz większa liczba osób, zwłaszcza młodych, może mieć poczucie, że ich głos nie jest słyszany, a ich wpływ na społeczność nie jest brany pod uwagę, co może podsycać niezadowolenie z demokracji.

Europa, chcąc skutecznie stawić czoła tym wyzwaniom, musi uwzględnić potrzeby młodych ludzi i koniecznie promować zmiany w strukturze zatrudnienia, kierując uwagę na sektor ekologiczny i cyfrowy oraz niwelując niedobory wykwalifikowanej siły roboczej związane z tymi przemianami⁴. Młodzi ludzie stanowią istotny segment społeczeństwa, którego zaangażowanie i udział w transformacji ekologicznej są kluczowe dla sukcesu działań podejmowanych na rzecz rozwoju tego segmentu gospodarki. Transformacja ekologiczna, a zwłaszcza cele gospodarki neutralnej pod względem emisji dwutlenku węgla i gospodarki o obiegu zamkniętym, zmienia europejskie gospodarki. Transformacja ekologiczna spowoduje wzrost zatrudnienia w sektorach, takich jak: energia odnawialna, recykling, projektowanie, renowacja i usługi ekosystemowe⁵. Jednocześnie może ona mieć negatywny wpływ na branże, które muszą ograniczyć swoje emisje, oraz na regiony, w których sekto-

³ W 1986 r. w ramach Jednolitego Aktu Europejskiego w obszar kompetencji Wspólnoty Europejskiej wpisana została spójność gospodarcza i społeczna. W 2008 r. traktat lizboński określił trzeci wymiar spójności UE: spójność terytorialną.

⁴ Zgodnie z propozycją zawartą w zaleceniu EASE.

⁵ Usługi ekosystemowe to stany i procesy, przez które naturalne ekosystemy, wraz z będącymi ich częścią organizmami żywymi, podtrzymują i wypełniają ludzkie procesy życiowe. Są one odpowiedzialne za utrzymywanie bioróżnorodności i produkcji dóbr ekosystemowych, takich jak owoce morza, żywność, drewno, biopaliwa, celuloza, substancje o wartości farmaceutycznej czy (przed-)produkty przemysłowe. Poza produkcją dóbr, usługi ekosystemowe to funkcje podtrzymujące procesy życiowe, takie jak pochłanianie i przetwarzanie odpadów, procesy regeneracji, a także źródło wielu nienamacalnych (estetycznych i kulturowych) korzyści dla człowieka (wg Gretchen Daily).

ry te są zlokalizowane. W Polsce województwa: dolnośląskie, śląskie, małopolskie, wielkopolskie na lata 2021-2027 już otrzymały wsparcie z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (2,8 mld euro) (Umowa partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021-2027 w Polsce, 2021). Kapitał naturalny w regionach wiejskich może zwiększyć liczbę miejsc pracy w sektorach zarządzania usługami ekosystemowymi i energią odnawialną, co stanowi dodatkową szansę dla młodych ludzi na znalezienie zatrudnienia. Społeczne skutki realizacji celu UE, jakim jest osiągnięcie neutralności klimatycznej do 2050 r., będą się zatem różnić w poszczególnych częściach Unii Europejskiej i mogą być większe w regionach o wysokim wskaźniku ubóstwa. Będzie to wymagało wsparcia ze strony instrumentów politycznych, takich jak wspomniany Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji, by zapewnić, że również młodzi ludzie odniosą korzyści z tych działań.

Transformacja cyfrowa postępuje w Europie w różnym tempie. Podstawowy dostęp szerokopasmowy jest niemal powszechny w Unii Europejskiej, ale bardzo szybkie łączy się dostępne jedynie dla dwóch na trzech mieszkańców miast i jednego na sześciu mieszkańców obszarów wiejskich. Realizacja transformacji cyfrowej wymaga rozszerzenia dostępu do bardzo szybkiego Internetu, upowszechnienia umiejętności cyfrowych oraz inwestycji w sprzęt informatyczny. Jest to korzystne dla obszarów wiejskich, ponieważ ich łącza internetowe są zazwyczaj wolne, a umiejętności cyfrowe mieszkańców tych regionów – poniżej średniej. Szybszy dostęp do Internetu umożliwi większej liczbie osób, w tym osób młodych, pracę z domu, poprawi dostęp do usług *online*, w tym szkoleń, opieki zdrowotnej i handlu elektronicznego, a także może zachęcić do przeniesienia większej liczby usług poza duże ośrodki miejskie. Mniej rozwinięte państwa członkowskie odniosą większe korzyści z tej transformacji, ponieważ ich przedsiębiorstwa pod względem wykorzystania technologii cyfrowych, handlu elektronicznego i praktyk e-biznesu często odbiegają od powszechnych w krajach rozwiniętych standardów.

W kontekście tych przemian inwestycje w infrastrukturę tensorów energetycznych i cyfrowych stwarzają nowe możliwości rozwoju zarówno dla młodych ludzi, jak i dla całego społeczeństwa. Jednak same inwestycje są niewystarczające. Muszą im towarzyszyć strategie polityczne, które tworzą środowisko sprzyjające rozwojowi przedsiębiorstw i ułatwiają młodym pracownikom dostęp do nowych możliwości zatrudnienia we wszystkich regionach.

Zmiany demograficzne w krajach UE, zwłaszcza starzenie się społeczeństwa, będą miały wpływ na wszystkie regiony, ale w pierwszej kolejności na regiony wiejskie. Przewiduje się (Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów dotyczący 8. Sprawozdania na temat Spójności: Spójność w Europie do 2050 r., 2022), że:

- w ciągu najbliższej dekady liczba ludności w wieku 65 lat i więcej wzrośnie o ponad 25% w jednym na pięć regionów;
- liczba ludności w wieku produkcyjnym zmniejszy się o ponad 10% w jednym na cztery regiony;

- liczba ludności poniżej 20. roku życia zmniejszy się o ponad 10% w jednym na trzy regiony;
- w latach 2020-2040 udział ludności mieszkającej w najbardziej oddalonych regionach wzrośnie z 34 do 51% (*Cohesion in Europe towards 2050. Eighth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion*, 2022);
- szczególnie dotknięte zmianami będą regiony wiejskie, które już teraz odnotowują spadek zaludnienia⁶.

Tendencje te mogą wpłynąć we wszystkich krajach UE na potencjał wzrostu gospodarczego, rozwój umiejętności i dostęp do usług, a także zmniejszenie dysproporcji regionalnych w zatrudnieniu. Aż 82 regiony w 16 państwach członkowskich, w których mieszka prawie 30% ludności UE, są poważnie dotknięte spadkiem liczby ludności w wieku produkcyjnym, jak również niskim odsetkiem absolwentów szkół wyższych i wyższych uczelni lub ujemnym bilansem mobilności ludności w wieku 15-39 lat. Regiony te stoją w obliczu szczególnych wyzwań strukturalnych, takich jak nieefektywność rynku pracy, systemów kształcenia, szkolenia i kształcenia dorosłych, słabe wyniki w dziedzinie innowacji, zarządzania publicznego czy rozwoju przedsiębiorstw oraz niski dostęp do usług.

W regionach słabiej rozwiniętych dochodzi do polaryzacji zatrudnienia kobiet oraz geograficznego (miasto, wieś) rozmieszczenia miejsc pracy, co ma istotny wpływ na perspektywy zawodowe kobiet (Petrongo i Ronchi, 2020). Kobiety w regionach słabiej rozwiniętych są bardziej narażone na znalezienie się w niekorzystnej sytuacji w porównaniu z mężczyznami w tym samym regionie i rzadziej uzyskują wysoki poziom wynagrodzeń w porównaniu z kobietami w innych regionach. Badania dotyczące równości płci na rynku pracy wskazują na konieczność uwzględnienia czynników psychologicznych (Bertrand, 2011) oraz różnic w motywacjach do pracy pomiędzy kobietami i mężczyznami. Przykłady to m.in.: obowiązki opiekuńcze kobiet w gospodarstwie domowym, większa niechęć kobiet do dłuższego dojazdu do pracy oraz preferencje dotyczące niepieniężnych cech pracy, takich jak przyjazne rodzinie środowisko pracy (Cortes i Pan, 2017), a także podejście do prowadzenia gospodarstw (Fanelli, 2022).

Przedsiębiorstwa, szkoły podstawowe, średnie, zawodowe i wyższe oraz inne systemy usług publicznych, w tym opieka zdrowotna, będą musiały dostosować się do opisywanych zmian demograficznych. Dokumenty tworzone na poziomie europejskim, takie jak Strategia Europa 2020, Europejska Strategia Zatrudnienia oraz 8. raport kohezyjny, wskazują na konieczność wprowadzenia kilku kluczowych zmian przez przedsiębiorstwa. Firmy powinny: zatrudniać więcej osób z grup o niższych wskaźnikach zatrudnienia, takich jak młodzież, kobiety oraz migranci spoza UE; zwiększać inwestycje w innowacje i technologie, które ułatwiają pracę i zwiększają liczebność siły roboczej; inwestować w kształcenie dorosłych, szczególnie pra-

⁶ W całej UE w latach 2010-2019 całkowity przyrost naturalny na terenach wiejskich wynosi: -1,9%, we wschodniej części UE: -4,2%.

owników starszych i o niskich umiejętnościach, co pomoże w osiągnięciu celów określonych podczas Szczytu Społecznego w Porto.

W kontekście przemian demograficznych kluczowe są również szkoły oraz inne instytucje publiczne, w tym opieka zdrowotna, które stoją przed koniecznością dostosowania się do nowych realiów. Szkoły muszą przygotować się na zmniejszenie liczby uczniów, co może wymagać przemyślenia i reorganizacji zasobów edukacyjnych oraz infrastruktury. Może to również oznaczać konieczność wprowadzenia bardziej zindywidualizowanego podejścia do nauczania oraz większego nacisku na rozwój umiejętności cyfrowych i zdalnego nauczania. Z drugiej strony, inne instytucje publiczne i sektor opieki zdrowotnej muszą przygotować się na rosnącą liczbę starszych mieszkańców. Wymaga to zwiększenia inwestycji w opiekę długoterminową, rozwój usług zdrowotnych dostosowanych do potrzeb seniorów oraz wprowadzenie programów wspierających aktywne starzenie się. Ponadto kluczowe będzie kształcenie i szkolenie personelu medycznego i opiekuńczego, aby spełnić oczekiwania tej grupy demograficznej.

Te działania są niezbędne, aby sprostać wyzwaniom demograficznym i ekonomicznym, takim jak starzenie się społeczeństwa i spadek liczebności siły roboczej, co z kolei wpłynie na potencjał wzrostu gospodarczego i rozwój umiejętności w całej Unii Europejskiej. Będzie to miało znaczący wpływ na planowanie i realizację polityk publicznych, wymagając elastycznego i innowacyjnego podejścia do zarządzania zasobami oraz świadczenia usług (tab. 8.1).

Tabela 8.1. Zestawienie niezbędnych działań dla przedsiębiorstw i instytucji publicznych w latach 2021-2027

Przedsiębiorstwa muszą dostosować się do:	Szkoły muszą dostosować się do:	Inne instytucje publiczne i opieka zdrowotna muszą dostosować się do:
malejącej liczebności siły roboczej	mniej liczby uczniów	rosnącej liczby starszych mieszkańców
zatrudniania większej liczby osób z grup o niższych wskaźnikach zatrudnienia, takich jak młodzież, kobiety i migranci spoza UE		
zwiększania inwestycji w innowacje, technologie ułatwiające pracę i zwiększające liczebność siły roboczej		
inwestowania w kształcenie dorosłych, w szczególności pracowników starszych i o niskich umiejętnościach , co pomoże w osiągnięciu celów określonych podczas Szczytu Społecznego w Porto*		

* Co najmniej 60% osób dorosłych ma uczestniczyć w kształceniu ustawicznym.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Cohesion in Europe towards 2050 (8 raport kohezyjny), Strategii Europa 2020 oraz Europejskiej Strategii Zatrudnienia.

8.3. Wyzwania demograficzne w Polsce w najbliższych 20 latach

W 2050 roku liczba ludności Polski wyniesie 33 951 tysięcy mieszkańców (tab. 8.2). W całym prognozowanym okresie liczba ludności będzie systematycznie maleć. Oprócz ujemnego przyrostu naturalnego tendencję spadkową wykazywać będzie także liczba kobiet w wieku rozrodczym, podczas gdy osoby w wieku 65+ stanowią będą około 1/3 populacji (GUS, b.d.).

Tabela 8.2. Prognoza liczby ludności w Polsce i województwie opolskim*

Rok	Polska	Zmiana do roku 2022	Opolskie	Zmiana do roku 2022
2022	37 918 575	–	969 410	–
2030	37 185 073	2%	902 020	7%
2050	33 950 569	11%	744 575	23%

* Przykład województwa bardzo szybko wyludniającego się na tle innych województw w kraju.

Źródło: (GUS, b.d.).

W zatwierdzonej w listopadzie 2022 r. Strategii Demograficznej 2040 (*Strategia Demograficzna 2040*, 2022) został zdiagnozowany problem migracji wewnętrznych osób młodych z terenów dotkniętych depopulacją, który prowadzi do szeregu niekorzystnych zmian demograficznych w Polsce. Strategia jest odpowiedzią na niekorzystne trendy demograficzne⁷, które przejawiają się niskim poziomem dzietności w Polsce. Jej celem jest stworzenie warunków sprzyjających zrównoważonemu rozwojowi populacji i przeciwdziałaniu depopulacji.

Dla Polski, obok celów związanych z wyjściem z tzw. pułapki niskiej dzietności i zbliżeniem się do poziomu gwarantującego zastępowalność pokoleń, istotne jest również powstrzymanie wewnętrznej migracji, głównie ludzi młodych. W ostatnich kilkunastu latach, po dużych falach migracji zagranicznych z Polski⁸ i po kryzysie gospodarczym zapoczątkowanym w 2008 r., nasiliła się wewnętrzna migracja młodzieży z obszarów peryferyjnych kraju do dużych miast regionalnych. Migracja nastąpiła zwłaszcza do obszarów metropolitalnych tzw. wielkiej piątki (Warszawa, Wrocław, Kraków, Trójmiasto, Poznań). Przyczyną wyjazdów osób młodych było m.in. umasowienie kształcenia na poziomie wyższym i niedopasowanie strukturalne

⁷ Celem Strategii Demograficznej 2040 jest wyjście przez Polskę z tzw. pułapki niskiej dzietności i zbliżenie się do poziomu gwarantującego zastępowalność pokoleń. Projekt strategii został opracowany na podstawie dokładnej analizy czynników, które wpływają na dzietność w Polsce, na podstawie danych i wiedzy z ponad 650 źródeł z Polski i z zagranicy, w tym artykułów naukowych, raportów i badań opinii. W rezultacie zidentyfikowano 10 obszarów najsilniej wpływających na decyzję o posiadaniu dzieci, a autorzy proponują 12 kierunków interwencji w ramach 3 celów szczegółowych. Te cele to: wzmocnienie rodziny, znoszenie barier dla rodziców chcących mieć dzieci oraz podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk.

⁸ W okresie szoku transformacyjnego oraz po akcesji Polski do Unii Europejskiej.

rynków pracy na obszarach peryferyjnych. Migracje osób młodych z terenów peryferyjnych są masowe (obejmują 30-90% młodzieży z peryferii) i dotyczą roczników młodzieży urodzonych w czasie niżu demograficznego w ostatnim trzydziestoleciu, które i tak już są bardzo nieliczne. Badania (Dolińska i in., 2020; Jończy i in., 2013; Jończy i in., 2023) dowodzą, że migracje mają charakter definitywny i doprowadziły oraz nadal prowadzą do szeregu problemów społeczno-gospodarczych. Problemy te to m.in.: wyludnienie obszarów peryferyjnych, pogłębiające się dysproporcje rozwojowe między peryferiami i dużymi aglomeracjami („wielka piątka”), spadek dzietności, problemy dotyczące opieki nad osobami starszymi na peryferiach. Działania na rzecz zahamowania odpływu osób młodych oraz ich zatrzymania i zaktywizowania poza metropoliami pozwoliłyby na bardziej zrównoważony i samopodtrzymujący się rozwój kraju. Ograniczyłyby również narastające dysproporcje rozwojowe pomiędzy przyspieszonym rozwojem metropolii a demograficznym i gospodarczym kurczeniem się peryferii. Ponadto zmniejszenie napływu osób do zatłoczonych metropolii mogłoby przyczynić się do zahamowania lub zmniejszenia takich problemów, jak niedopasowanie strukturalne na rynku pracy, chaos przestrzenny, narastanie dysproporcji podażyowych i cenowych na rynku nieruchomości, nienadążanie infrastruktury technicznej, społecznej i transportowej za procesami przyspieszonej i nieracjonalnej suburbanizacji.

8.4. Mechanizmy wspierania poprawy warunków życia mieszkańców i perspektyw rozwoju młodych ludzi w regionach dotkniętych problemem wyludnienia i migracji

Kraje UE, które borykają się z wyzwaniami demograficznymi, muszą dążyć do tego, by ich obywatele mieli ufność co do swojej przyszłości, niezależnie od tego, gdzie mieszkają. Priorytety dotyczące wspierania osób młodych i rozwoju zrównoważonego terytorialnie zawarte zostały w rezolucji Parlamentu Europejskiego (Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 20 maja 2021 r. w sprawie odwrócenia tendencji demograficznych w regionach UE za pomocą instrumentów polityki spójności (2020/2039(INI)), 2021), gdzie zwrócono uwagę na konieczność prowadzenia działań będących zachętami dla młodych osób i rodzin, by pozostawały i osiedlały się w rejonach zagrożonych depopulacją. Należy również zwiększyć konwergencję społeczną w odniesieniu do bezpieczeństwa na rynku pracy ludzi młodych w zakresie Europejskiego Filaru Praw Socjalnych, którego celem jest zapewnienie lepszych warunków życia i pracy w UE⁹. Filar ten obejmuje 20 kluczowych zasad i praw,

⁹ W 2021 roku Komisja Europejska przyjęła plan działania na rzecz Europejskiego Filaru Praw Socjalnych. Plan ten obejmuje trzy główne cele, które mają zostać zrealizowane do 2030 roku: co najmniej 78% ludności w wieku od 20. do 64. roku życia powinno mieć zatrudnienie; co najmniej 60% wszystkich dorosłych powinno co roku uczestniczyć w szkoleniach; liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym powinna ulec zmniejszeniu o co najmniej 15 milionów.

które są uporządkowane według trzech kategorii: równość szans i dostęp do zatrudnienia; uczciwe warunki pracy; ochrona socjalna i włączenie społeczne.

W 2023 r. Komisja Europejska opublikowała sprawozdanie w sprawie skutków zmian demograficznych w Europie. Dokonuje w nim przeglądu tendencji i skutków demograficznych stwierdzonych w świetle ostatnich wydarzeń, takich jak brexit, COVID-19 czy rosyjska agresja wojskowa na Ukrainę. W sprawozdaniu podkreślono, że aby zapewnić przyszły dobrobyt i dobrostan w UE, kluczowe znaczenie ma stawienie czoła wyzwaniom związanym z przemianami demograficznymi. Wyzwania te obejmują starzenie się ludności i spadek jej liczby oraz malejącą liczbę ludności w wieku produkcyjnym, ale także pogłębiające się dysproporcje terytorialne, w tym coraz większą przepaść między obszarami miejskimi i wiejskimi. W sprawozdaniu przeanalizowano, czy i w jaki sposób ustalone wzorce demograficzne są przyspieszane lub zakłócanie oraz kiedy mają one miejsce, czy zakłócenia mają charakter przejściowy, czy też mają trwały wpływ na zmiany demograficzne. To dało Komisji impuls do uruchomienia „mechanizmu wspierania talentów”: Talenty dla regionów – Komisja Europejska (europa.eu), który obejmuje regiony UE dotknięte przyspieszonym spadkiem liczby ludności w wieku produkcyjnym, by wspierać w zatrzymywaniu i przyciąganiu ludzi, w budowaniu umiejętności i kompetencji niezbędnych do radzenia sobie ze skutkami szybkich przemian demograficznych. Europejczycy mają talenty, ale aby te talenty się rozwijały, należy je pielęgnować, zwłaszcza w obliczu ważnego przejścia demograficznego w UE. W ramach tego mechanizmu organizowane są szkolenia oraz inne działania mające pomóc regionom w pozyskiwaniu lub utrzymaniu pracowników oraz w rozwijaniu umiejętności i kompetencji niezbędnych do radzenia sobie ze skutkami zmian demograficznych. Platforma *Harnessing Talent Platform* (HTP) jest częścią tego mechanizmu i ma za zadanie przyciągać, rozwijać i zatrzymywać talenty w regionach Unii Europejskiej, które borykają się z problemami demograficznymi. To pierwsza kluczowa inicjatywa w 2023 r., wspierająca zaproponowany przez Komisję Europejską Rok umiejętności, którego celem było znalezienie nowego impulsu do przekwalifikowywania i podnoszenia kwalifikacji. Dzięki takim działaniom regiony znajdujące się w pułapce niedoboru talentów stają się bardziej odporne i atrakcyjne, co ma kluczowe znaczenie dla zaangażowania UE na rzecz zagwarantowania równych szans jednostkom i regionom.

Ponadto programy europejskie, takie jak Erasmus+, odgrywają kluczową rolę w poprawie warunków życia mieszkańców oraz w kształtowaniu perspektyw rozwoju młodych ludzi, zwłaszcza w regionach dotkniętych problemem wyludnienia i migracji. Erasmus+ oferuje szeroki zakres możliwości dla młodych ludzi, takich jak studia, szkolenia, wolontariat i wymiany międzykulturowe, które nie tylko poszerzają ich horyzonty edukacyjne, ale pomagają w budowaniu sieci kontaktów, zdobywaniu nowych umiejętności i rozwijaniu samoświadomości. W regionach dotkniętych problemem wyludnienia i migracji program Erasmus+ może stanowić istotne narzędzie w przeciwdziałaniu tym zjawiskom. Dzięki możliwościom edukacyjnym i zawodo-

wym oferowanym przez program młodzi ludzie z tych regionów mają szansę zdobyć nowe umiejętności, rozwijać się zawodowo i tym samym przyczynić się do lokalnego rozwoju. Ponadto uczestnictwo w programach międzynarodowych może pomóc w przełamywaniu izolacji społecznej i kulturowej oraz w budowaniu więzi międzynarodowych, co może być szczególnie istotne w przypadku regionów o niewielkim zróżnicowaniu kulturowym. Dodatkowo Erasmus+ może również wspierać projekty innowacyjne i przedsiębiorczość w tych regionach poprzez finansowanie działań związanych z rozwojem lokalnych przedsiębiorstw, inicjatyw społecznych czy projektów z obszaru kultury i sztuki. Dzięki temu program ten może przyczynić się do stymulowania lokalnej gospodarki, tworzenia nowych miejsc pracy oraz zwiększenia atrakcyjności życia w tych regionach, co może z kolei przeciwdziałać migracji młodych ludzi oraz wspierać zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy.

Priorytety polityki spójności na lata 2021-2027, oparte głównie na funduszach EFRR i EFS+, stanowią fundament dla finansowania projektów mających na celu budowanie bezpieczeństwa młodych Europejczyków poprzez trzy kluczowe strategie. Po pierwsze, poprzez stworzenie pozytywnych perspektyw gospodarczych w ich regionach; po drugie, poprzez reagowanie na ich obawy dotyczące jakości życia, szans zatrudnienia i integracji społecznej; oraz po trzecie, poprzez zapewnienie równowagi między kosztami a korzyściami wynikającymi z nowych wyzwań.

Środki polityki spójności na lata 2021-2027 powinny być wykorzystywane w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości do opracowywania nowoczesnych rozwiązań wspierających młodzież i radzenia sobie z wyzwaniami demograficznymi. Realizacja tych wyzwań wymaga identyfikacji najlepszych strategii reagowania na nowe czynniki generujące nierówności, wzmocnienia roli regionów (Mach i in., 2021) oraz uwzględnienia terytorialnego wpływu horyzontalnych polityk Unii Europejskiej.

8.5. Podsumowanie

1. Główne wyzwania demograficzne, z którymi borykają się kraje UE, w tym Polska i regiony poddane silnemu wyludnieniu (przykładem jest województwo opolskie), to starzenie się społeczeństwa, spadek liczby urodzeń oraz migracje ludności, szczególnie młodych osób, za granicę w poszukiwaniu lepszych warunków życia i pracy.
2. Oczekiwane zmiany demograficzne w Polsce obejmują dalsze starzenie się społeczeństwa, spadek liczby urodzeń oraz migracje ludności. Polityki UE mogą pomóc w adaptacji do tych zmian poprzez inwestycje w edukację, zdrowie i rozwój lokalny oraz promowanie aktywizacji społeczno-ekonomiczno-kulturowej różnych grup społecznych.
3. Główne czynniki wpływające na migracje ludności z regionów dotkniętych procesami demograficznymi to brak (lub niewystraszające) perspektyw zawodowych, niskie zarobki, wysoki poziom bezrobocia, słaby dostęp do wy-

sokiej jakości opieki zdrowotnej i edukacji, a także słaba pozycja ekonomiczna regionu. UE podejmuje działania mające na celu zarządzanie migracjami poprzez programy wspierające m.in. młodzież, integrację migrantów oraz wsparcie dla regionów o niższym poziomie rozwoju.

4. Skutki wyzwań demograficznych dla społeczności lokalnych w regionach poddanych silnemu wyludnieniu i dotkniętych migracjami obejmują pogorszenie sytuacji demograficznej, zmniejszenie aktywności zawodowej, starzenie się społeczeństwa oraz spadek atrakcyjności lokalnych obszarów dla inwestorów i przedsiębiorców.
5. Biorąc pod uwagę politykę UE, należy stwierdzić, że perspektywy na przyszłość dla młodzieży i wyzwań demograficznych polskich regionów zależą od skuteczności działań podejmowanych na poziomie europejskim i krajowym, a także regionalnym w zakresie wsparcia młodych ludzi, zarządzania migracjami oraz promowania zrównoważonego rozwoju regionalnego przy utrzymaniu bardzo korzystnego trendu w zakresie jakości rządzenia, co jest kluczem do sukcesu¹⁰.
6. UE udostępnia różnorodne instrumenty finansowe Polityki Spójności na lata 2021-2027 dla Polski i innych krajów UE w celu wspierania inicjatyw związanych z wyzwaniami demograficznymi i z młodzieżą, takie jak Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Społeczny+ czy program Erasmus+.
7. W latach 2021-2027 UE podejmuje szereg działań w celu wsparcia młodzieży i radzenia sobie z wyzwaniami demograficznymi. Inicjatywy te obejmują programy edukacyjne, inwestycje w rozwój kompetencji zawodowych, wsparcie dla mobilności młodych ludzi oraz działania mające na celu poprawę warunków życia i pracy w regionach dotkniętych wyludnieniem.
8. Polska i jej regiony podejmują inicjatywy w ramach dostępnych środków polityki spójności 2021-2027, aby przeciwdziałać wyludnieniu i promować zatrzymanie młodych ludzi w poszczególnych regionach kraju. Fundusze unijne muszą nadal być alokowane i koncentrowane w działaniach na rzecz ochrony klimatu z wykorzystywaniem zielonej energii, cyfryzacji, innowacji i wzmacniania zasobów ludzkich, w tym zdrowia mieszkańców, oraz poprzez programy rozwoju obszarów, promowanie przedsiębiorczości i tworzenie miejsc pracy. Prorozwojowe regionalne podejście daje dużą szansę na kolejne wzmocnienie trajektorii rozwoju gospodarczo-społecznego i terytorialnego. Środki europejskiej polityki spójności nie są źródłem finansowania bieżą-

¹⁰ Najważniejszym miernikiem oceny skuteczności wdrażania funduszy strukturalnych na poziomie regionalnym jest europejski wskaźnik jakości rządzenia (EQI). Dla Komisji Europejskiej niezmiernie istotne jest, jak przeciętni obywatele postrzegają korupcję czy jakość usług publicznych w miejscu zamieszkania. Analiza porównawcza kształtowania się tego wskaźnika dla województwa opolskiego na tle innych województw wskazuje, że w ciągu zaledwie jednej dekady można przejść drogę z ostatniego na pierwsze miejsce wśród polskich regionów.

cych potrzeb. Ich wydatkowanie powinno wprowadzać zmiany strukturalne w przestrzeni regionalnej, subregionalnej i lokalnej.

9. Główne zalety polityki UE w obszarze działań na rzecz młodzieży i wyzwań demograficznych z polskiej perspektywy to dostęp do środków finansowych, możliwość wymiany doświadczeń i dobrych praktyk oraz wsparcie dla inicjatyw lokalnych i regionalnych. Ograniczenia mogą wynikać z konieczności spełniania kryteriów i warunków finansowych oraz braku dostosowania programów do specyficznych potrzeb polskich regionów.
10. Działania uważane za szczególnie skuteczne w walce z wyzwaniami demograficznymi w krajach UE i ich regionach to inwestycje w edukację, zdrowie (zwiększona gotowość na sytuacje kryzysowe, np. COVID, walka z rakiem, dostępność cenowa leków, poprawa dostępności do opieki zdrowotnej oraz promocja zdrowia i profilaktyka chorób) i infrastrukturę, promowanie przedsiębiorczości i tworzenie miejsc pracy oraz wsparcie dla integracji społecznej i kulturalnej migrantów.

Wykaz literatury

- Bertrand, M. (2011). *New Perspectives on Gender, Handbook of Labor Economics*. Elsevier.
- Cohesion in Europe towards 2050. Eighth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion. (2022).
- Cortes, P. i Pan, J. (2017). *Occupation and Gender* (Discussion Paper Series). IZA Institute of Labor Economic, Queen Mary, University of London.
- Dolińska, A., Jończy, R. i Śleszyński, P. (2020). *Migracje pomaturalne w województwie dolnośląskim wobec depopulacji regionu i wymogów zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Fanelli, R. M. (2022). *Bridging the Gender Gap in the Agricultural Sector: Evidence from European Union Countries*. Social Sciences.
- GUS. (b.d.). <https://dane-i-analizy.pl/raport/1706-prognoza-gus-2010-2050/zobacz/atlas.html>
- Jończy, R., Rokita-Poskart, D. i Tanas, M. (2013). *Exodus absolwentów szkół średnich województwa opolskiego do dużych ośrodków regionalnych kraju oraz za granicę*. Wydawnictwo Instytut Śląski.
- Jończy, R., Śleszyński, P., Dolińska, A., Ptak, M., Rokita-Poskart, D. i Rokitowska-Malcher, J. (2023). *Migracje z miast na wieś. Determinanty i wybrane konsekwencje (na przykładzie strefy podmiejskiej Wrocławia)*. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów Dotyczący 8. Sprawozdania na Temat Spójności: Spójność w Europie do 2050 r. (2022).
- Kutwa, K. i Szymańska, A. (2019). *Polityka spójności, czyli solidarność w działaniu*. Polski Instytut Ekonomiczny.
- Mach, Ł., Bedrunka, K., Dąbrowski, I. i Frącz, P. (2021). The Relationship between Rop Funds and Sustainable Development – A Case Study for Poland. *Energies*, 14(9). <https://doi.org/10.3390/en14092677>
- Międzyinstytucjonalna proklamacja Europejskiego filaru praw socjalnych. Parlament Europejski, Rada i Komisja Europejska, (2017).

- Petrongolo, B. i Ronchi, M. (2020). *Gender Gaps and the Structure of Local Labor Markets* (Discussion Paper Series. IZA Institute of Labor Economic). Queen Mary, University of London.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 20 maja 2021 r. w sprawie odwrócenia tendencji demograficznych w regionach UE za pomocą instrumentów polityki spójności (2020/2039(INI)). (2021). *Strategia Demograficzna 2040*. (2022).
- Szlachta, J. (2017). Polityka spójności Unii Europejskiej po 2020 r. *Czasopisma PAN*, 1931. https://journals.pan.pl/Content/108074/PDF/08_Szlachta.pdf
- Szlachta, J., Buła, A. i Bedrunka, K. (2022). The Effects of IMPLEMENTING European Cohesion Policy in Opolskie Voivodship, 2014-2020 in Economic, Social and Institutional Dimensions. *Experiences, Conclusions and Recommendations*. www.kzpk.pan.pl/images/ENG_m_END_RP_nr_4.pdf
- Umowa partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021-2027 w Polsce. (2021). https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/97649/projekt_UP_do_konsultacji.pdf

9. Wybrane wnioski z przeprowadzonych badań i potencjalne dalsze ich kierunki

Romuald Jończy

Uniwersytet Ekonomiczny Wrocław, Uniwersytet Opolski

e-mail: romuald.jonczy@ue.wroc.pl; e-mail: romuald.jonczy@uni.opole.pl

ORCID: 0000-0002-4995-9269

Justyna Rokitowska-Malcher

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: justyna.rokitowska-malcher@ue.wroc.pl

ORCID: 0000-0001-5048-7214

Cytuj jako: Jończy, R. i Rokitowska-Malcher, J. (2024). Wybrane wnioski z przeprowadzonych badań i potencjalne dalsze ich kierunki. W: R. Jończy, J. Rokitowska-Malcher (red.), *Współczesne migracje osób młodych – wybrane zagadnienia* (s. 137-142). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

DOI: 10.15611/2024.78.9.09

Wszystkie rozdziały niniejszej pracy – prezentujące wnioski z badań własnych autorów – skupione są na migracjach i zamiarach migracyjnych osób młodych, ich uwarunkowaniach, konsekwencjach i perspektywach. Zważywszy na problemy depopulacyjne Polski i wynikłe z tego m.in. niedopasowania, także strukturalne na rynku pracy, jak również intensywne napływy i odpływy zewnętrzne oraz wewnętrzne, zwłaszcza dokonujące się w kierunku z peryferii do dużych miast, stwierdzić można, że zawarte w tej pracy opracowania cząstkowe – rozdziały, poświęcone są niezwykle ważnym zagadnieniom ekonomiczno-społecznym, cechującym się w dodatku dużą dynamiką rozwoju. Zawarte treści i wyniki badań dostarczają wielu wniosków i mogą stanowić ważne impulsy do dalszych pogłębionych i rozszerzonych analiz, które wydają się niezbędne – ze względów nie tylko naukowych, ale także praktycznych, związanych z monitoringiem i kształtowaniem mobilności (i jej skutków) w kierunku pożądanym z punktu widzenia interesu społecznego.

Pierwsze dwa rozdziały wskazują na ogromną rolę uwarunkowań rynku pracy w mobilności edukacyjnej młodzieży, następującej po ukończeniu szkół średnich. Migracje maturzystów mają – jak się potwierdza (Jończy, Rokita-Poskart i Tanas, 2013; Dolińska, Jończy i Śleszyński, 2020; Kiniorska i Brambert, 2022) – postać definitywnego exodusu do kilku dużych (ale nie wszystkich, bo oprócz Łodzi)

aglomeracji regionalnych stanowiących tzw. wielką piątkę (Warszawa, Wrocław, Kraków, Poznań, Trójmiasto). Z jednej strony, zamieszczone w niniejszej pracy wyniki badań Alicji Dolińskiej, ale również inne znane badania tej autorki, oraz kompleksowe badania innych autorów (Dolińska i in., 2020; Jończy i in., 2013; Kiniorska i Brambert, 2022) wskazują na duże znaczenie uwarunkowań rynku pracy w drenażu młodzieży do tych dużych, dobrze rozwijających się aglomeracji. Z drugiej strony, tekst Patrycji Wodzińskiej pozwala przypuszczać, że raczej nie należy oczekiwać zmniejszenia skali i utrwalania tej formy migracji w związku wyłącznie ze spadkiem bezrobocia, bo spadek ten jest w dużej mierze... rezultatem wcześniejszego wysokiego bezrobocia. To właśnie bowiem bezrobocie i brak perspektyw rozwojowych powodują wyjazdy młodzieży, a migracje te, wraz z odchodzeniem z rynku pracy (w związku z osiągnięciem wieku emerytalnego) licznych roczników wyżowych, na wielu obszarach peryferyjnych doprowadziły do bezza-trudnieniowego zmniejszenia bezrobocia. Obserwacja powiatu wieluńskiego jako modelowego przykładu peryferii wewnętrznych wskazuje, że mimo iż głównym impulsem do migracji młodzieży jest sytuacja na rynku pracy, to samo niższe bezrobocie nie wpłynie na zatrzymanie tego procesu, jeśli nie będą się z tym wiązały m.in. zmiany strukturalne, zwłaszcza dotyczące popytu na peryferyjnych rynkach pracy, i infrastrukturalne, poprawiające szeroko pojętą jakość życia. Niewątpliwie w sytuacji dramatycznego wyludnienia większości małych i średnich miast oraz obszarów peryferyjnych Polski kwestia możliwości ustabilizowania sytuacji w tym zakresie i rozwiązania narastających problemów społeczno-infrastrukturalnych jest kluczowa dla dalszego rozwoju Polski. Problem ten dotyczy zresztą, niejednokrotnie nawet intensywniej, innych krajów rozwiniętych, zwłaszcza byłego bloku postsowieckiego, gdzie zmiany dzietności związane ze zmianą stylu życia zachodziły bardzo gwałtownie i związane były z intensywnymi przemianami gospodarczo-społecznymi, mającymi postać długookresowego załamania gospodarki oraz późniejszej jej prywatyzacji i restrukturyzacji.

Szczegółnej wiedzy w zakresie migracji zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych dostarczają opracowania Grażyny Kowalewskiej i Aleksandry Gruszki poświęcone młodzieży kształcącej się w zawodach związanych z ochroną zdrowia, a więc szczególnie istotnych dla kluczowych, a jednocześnie systemowo i funkcjonalnie zawodnych sfer warunkujących jakość życia społeczeństwa. Z jednej strony, badania przeprowadzone przez Grażynę Kowalewską wśród studentów pielęgniarstwa wskazują na dużą skłonność do migracji tej grupy osób wiążących swoją przyszłość głównie z większymi miastami w Polsce lub/i zagranicą. Z drugiej strony, badania Aleksandry Gruszki, skupione na studentach kierunku lekarskiego, dowodzą, że migracja, zwłaszcza edukacyjna, może dokonywać się z miast dużych do mniejszego ośrodka miejskiego – w tym przypadku Opola. Wskazują także, że jakość życia w takim ośrodku i jego ogólna – postrzegana przez młodzież – atrakcyjność może być istotna dla napływu studentów, pod warunkiem że tworzy dobre warunki studiów, rozrywki i pracy, zwłaszcza zaś jeśli akcentuje elementy jakości życia trudniej do-

stępne w dużym mieście. Słabiej jest jednak widoczna zdolność Opola i (jak dowodzą inne badania) innych badanych średnich i małych ośrodków (Jończy i in., 2024) do retencji napływającej do niej młodzieży akademickiej na okres po ukończeniu studiów. Co jednak istotne, znaczna i – jak wiele wskazuje – większa niż w przeszłości część młodzieży nie ma sprecyzowanych planów, co będzie robić po ukończeniu studiów, co w pewnym stopniu rozszerza możliwości mniejszych ośrodków w zakresie odpowiednich działań. Dotyczy to działań nakierowanych zarówno na studentów, jak i na kończących studia młodych, ambitnych, wykształconych ludzi.

Dla stabilizacji sytuacji ludnościowej w Polsce, zwłaszcza na jej obszarach niemetalopolitalnych (poza wspomnianą „wielką piątką”), istotne będą też dwa inne procesy, którym poświęcono w niniejszej pracy odrębne rozdziały.

Pierwszym z tych procesów jest imigracja i uchodźstwo. Jak wskazują wyniki badań Natalii Boichuk dotyczących migrantów edukacyjnych z głównego obecnie państwa napływu – Ukrainy – do Wrocławia i Opola, studentów z tego kraju należy traktować jako substytut demograficzny w stosunku do topniejącej liczebnie polskiej młodzieży; dotyczy to zwłaszcza wyludniających się obszarów peryferyjnych. Jak wskazują wyniki badań, znaczna część tej młodzieży zamierza pozostać w Polsce na stałe lub bierze to pod uwagę; przy czym – podobnie jak w przypadku młodzieży polskiej – silniej zatrzymuje studentów ośrodek większy, w tym przypadku wrocławski, a słabiej mniejszy – opolski. Niemniej równie zauważalne jest to, że w przypadku kilkukrotnie mniejszego Opola studenci z Ukrainy odgrywają relatywnie większą rolę, stanowiąc większy odsetek ogółu studentów, ale również wskazując na preferencje do utrwalenia migracji, porównywalne wręcz do młodzieży pochodzącej z kraju. Wskazuje to na ogromny potencjał substytucyjny tej grupy młodzieży i studentów w stosunku do wyjeżdżającej młodzieży macierzystej. Jednak w kwestii imigracji z Ukrainy nasuwają się nieco szersze wnioski, nie tylko związane z migracją edukacyjną. Po pierwsze, imigracja edukacyjna Ukraińców musi być nadal monitorowana i badana, bo jej charakter i potencjał się zmienia, co wynika z dynamicznie zmieniających się warunków za wschodnią granicą (badania Boichuk dotyczą w dużej mierze imigrantów sprzed inwazji Rosji). Po drugie, substytucyjne potencjały: demograficzny, w zakresie rynku pracy i w zakresie przedsiębiorczości, reprezentują również migranci zarobkowi – ci przybyli zarówno przed 2022 rokiem, jak i później. Również zatem ta grupa nadal stanowi istotny obiekt potencjalnych badań. Bardzo istotną grupą – ze względu na strukturę demograficzną i charakter przyjazdu – są także uchodźcy, których problemy związane z pobytem, aktywność i możliwości oraz ewentualność utrwalenia pobytu również powinny być – i to na bieżąco – analizowane. Należy uzupełnić, że wszystkie te trzy grupy: studenci zagraniczni, imigranci zarobkowi i uchodźcy, w dużej mierze są ze sobą związane; nierzadko poszczególne osoby spełniają kryteria pozwalające zaliczyć ich do każdej z nich. Dlatego też badania naukowe i diagnostyczne dotyczące tych trzech grup nie powinny być oderwane od siebie, a wprowadzane regulacje w stosunku do nich niespreczne.

Do ważnych wniosków prowadzi również analiza drugiego potencjalnego napływu ludności z zagranicy – remigracji – która to fragmentarycznie została przedstawiona w tym opracowaniu, ale szerzej dokonana była przez autorów w innych opracowaniach – w zakresie badań zarówno remigracji (Rokitowska-Malcher, 2021), jak i warunków potencjalnej remigracji (Jończy, 2007, 2010; Jończy i Rokitowska-Malcher, 2022). Dowodzi ona przede wszystkim, że strumień powrotów do kraju jest możliwy, i to nawet bardziej możliwy, niż w przeszłości (Jończy i Rokitowska-Malcher, 2022). Badania wskazują, że w zakresie powrotów z migracji zarobkowych są one rozważane i możliwe, z wyjątkiem niektórych branż, w których nadal występują duże zróżnicowania zarobków/lub i w zakresie warunków pracy (jak np. w budownictwie/ochronie zdrowia). Wyniki badań dowodzą też, że zróżnicowania płacowe się zmniejszają (Jończy i Rokitowska-Malcher, 2022), a o powrotach decydować mogą różne, niekoniecznie wyłącznie płacowe czynniki (Rokitowska-Malcher, 2021). Na analizie tych warunków i tworzeniu regulacji sprzyjających powrotom powinno się skoncentrować kolejne badania.

Należy jednocześnie dodać, że wyniki badań wskazują także, że część przebywających za granicą emigrantów zarobkowych, uznawanych za czasowych, przesądziła już w zasadzie o pozostaniu w kraju emigracji. Podatne do utrwalenia migracji są zwłaszcza osoby niemające w kraju pochodzenia silnego czynnika decydującego o powrocie (partner/ka, dzieci, nieruchomości, silna więź lokalna itd.). Niemniej jednak tendencji tej, tzn. ewentualnego pozostania za granicą osób, które deklarują trwałość emigracji, nie trzeba traktować jako nieodwołalnej. Biorąc bowiem pod uwagę niestabilność obecnej sytuacji gospodarczej i politycznej w Europie, można sądzić, że na osoby te mogą zadziałać jeszcze różnorodne czynniki (bezpieczeństwo, rynek pracy, rodzina) mogące je skłonić do powrotów do kraju. Warto dodać, że w przypadku zarówno tej grupy osób, jak i prawie każdej innej grupy współczesnych młodych migrantów do migracji w różnych kierunkach może w obecnych czasach dochodzić łatwiej. Wynika to z większej i łatwiejszej mobilności przestrzennej i zawodowej współczesnych młodych ludzi, ale również z dużego udziału w tej grupie osób niemających partnerów i potomstwa.

Wobec postępującego wyludnienia, a zwłaszcza wynikających z tego zmian w strukturze wieku, konieczna jest dalsza analiza procesów remigracji – w tym w szczególności warunków determinujących remigrację oraz potencjalnych działań mogących nasilić i przyspieszyć te procesy. Zawarta zarówno w niniejszej publikacji, jak i w innych opracowaniach autorów analiza (Jończy, 2007, 2010; Jończy i Rokitowska-Malcher, 2022; Rokitowska-Malcher, 2021) pozwala wskazywać te warunki i sygnalizować obszary dalszej eksploracji tematu.

Nietrudno dostrzec, że pewnym sposobem rozwiązania problemu wzmożonych wyjazdów z obszarów peryferyjnych zawartego w prawie wszystkich opracowaniach jest narastająca tendencja do życia i pobytu, przynajmniej częściowego, poza dużymi aglomeracjami. Jedną z form takiego funkcjonowania jest *workation* – analizowana w ostatnim rozdziale. Ta forma pracy i przemieszczenia pobytu

wyduje się niezwykle ważna dla przyszłych badań prowadzonych na styku problematyki ekonomii (zwłaszcza ekonomii rynku pracy), analizy stylów życia, ale zwłaszcza badań nad migracją i zmianami demograficznymi. Zjawisko to wiąże się ściśle zarówno z rozwojem technologii i transportu (i – co ma duże znaczenie – obniżką relatywnych cen transportu i komunikacji zdalnej), jak i preferencjami oraz stylem życia przedstawicieli pokoleń Y i Z. Rozwój technologii i Internetu w ogromnym stopniu rozszerzył (zwłaszcza w zakresie pracy umysłowej i wysoko kwalifikowanej) możliwości realizacji pracy zdalnej w różnych lokalizacjach, także wykonywanej równolegle z podejmowanymi wyjazdami turystycznymi. Ten niewątpliwie dynamiczny, przyspieszony przez pandemię, a co najważniejsze – dalej rozwijający się trend wymaga podjęcia szerszych i skoncentrowanych na różnych formach *workation* badań, które powinny dotyczyć całego szeregu związanych z tym zjawiskiem zagadnień: uwarunkowań tego procesu, wpływu na życie rodzinne (zwłaszcza na wychowanie dzieci w sytuacji zacierania się sfer życia prywatnego i zawodowego), konsekwencji i możliwości zarówno w sferze form zatrudnienia, jak i m.in. w sferze turystyki czy rynku nieruchomości. Ta ostatnia może mieć istotne znaczenie dla zahamowania wyludnienia peryferii. Wynika to z powstałych w rezultacie migracji z peryferii do centrów dużych zróżnicowań w cenach nieruchomości pomiędzy dużymi miastami a resztą kraju. Zróżnicowania te współgrają z nasilonym oddziaływaniem innych czynników, jak m.in.: rozwój zdalnych kontaktów, pracy i zakupów, rozgęszczenie peryferyjnych rynków pracy i wyższe wartościowanie (wraz ze wzrostem poziomu życia) elementów spokoju, jakości środowiska i zdrowia. Dodać do tego trzeba jeszcze wypychającą rolę skupionych w metropoliach imigrantów i uchodźców wpływających tam niekorzystnie – dla tubylców i przybyszów z innych części Polski – zwłaszcza na ceny nieruchomości i sytuację na rynku pracy. Wszystkie te czynniki powinny oddziaływać na ograniczenie migracji do centrów i hamowanie nierównomiernej lokalizacji osób młodych w układzie przestrzennym kraju.

Podsumowując, można mieć nadzieję, że zebrany w niniejszej pracy zestaw opracowań przyczynkowych, mimo że nie stanowi ani wyczerpującej, ani nawet kompleksowej analizy migracji współczesnej młodzieży, pozwala wskazać pewne istotne zmiany i okoliczności, które powinny skłonić do dalszego badania tych zagadnień. Dotyczy to zarówno różnych form i kierunków migracji, jak i oddziaływania na procesy migracji dynamicznie się zmieniającej sytuacji gospodarczej i politycznej. Chodzi tu o zmiany wewnątrz kraju, jak również poza jego granicami oddziałujące na emigrację i remigrację oraz migracje wewnętrzne, ale zwłaszcza na imigrację i napływ uchodźców.

Wykaz literatury

- Jończy, R. (red.). (2007). *Migracje zarobkowe z województwa opolskiego. Przyczyny i charakterystyka pracy za granicą oraz warunki powrotu*. Instytut Śląski.
- Jończy, R. i Rokita, D. (red.). (2009). *Migracje zagraniczne i zatrudnienie na obszarach wiejskich województwa opolskiego w kontekście światowego spowolnienia gospodarczego. Stan i tendencje*. Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego.
- Jończy, R. (2010). *Warunki powrotu emigrantów zarobkowych z województwa opolskiego*. Politechnika Opolska.
- Jończy, R., Rokita-Poskart, D. i Śleszyński P. (2024). *Depopulacja i rozwój Nysy oraz powiatu nyskiego wobec akademickości miasta. Wybrane zagadnienia ekonomiczne i demograficzne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Jończy, R., Rokita-Poskart, D. i Tanas, M. (2013). *Exodus absolwentów szkół średnich województwa opolskiego do dużych ośrodków regionalnych kraju oraz za granicę (w kontekście problemu depopulacji województwa oraz wyzwań dla szkolnictwa wyższego i regionalnego rynku pracy)*. Wydawnictwo Instytut Śląski.
- Jończy, R. i Rokitowska-Malcher, J. (2022). *Płacowe warunki powrotu migrantów zarobkowych do województwa opolskiego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Kiniorska, I., Brambert, P. i Staciwa, E. (2023). Plany migracyjne młodzieży akademickiej Kielc. *Studia Miejskie*, (46), 27-39.
- Rokita-Poskart, D. (2021). *Ekonomiczne skutki migracji edukacyjnych do ośrodka akademickiego. Studium przypadku Opola*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Rokitowska-Malcher, J. (2021). *Czynniki ekonomiczne i pozaekonomiczne poakcesyjnych remigracji Polaków ze szczególnym uwzględnieniem województwa dolnośląskiego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Spis rysunków

1.1.	Główne powody migracji młodzieży w opinii respondentów	19
1.2.	Główne powody migracji młodzieży w opinii respondentów z uwzględnieniem sytuacji na lokalnym rynku pracy	21
1.3.	Główne powody migracji młodzieży w opinii respondentów z uwzględnieniem sytuacji na lokalnym rynku pracy i deklarowanego miejsca zamieszkania w przyszłości	23
1.4.	Główne powody migracji młodzieży w opinii respondentów z uwzględnieniem sytuacji na lokalnym rynku pracy i kierunku deklarowanej migracji	25
2.1.	Ludność powiatu wieluńskiego w latach 1999-2022 – z podziałem na płeć	32
2.2.	Udział ludności według ekonomicznych grup wieku w ludności ogółem w latach 2002-2023 na terenie powiatu wieluńskiego	33
2.3.	Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 2004-2023 na terenie powiatu wieluńskiego, województwa łódzkiego oraz Polski.....	34
2.4.	Udział bezrobotnych zarejestrowanych z wykształceniem wyższym w stosunku do bezrobotnych zarejestrowanych ogółem w latach 2000-2023 na terenie powiatu wieluńskiego ...	34
2.5.	Liczba pracujących wraz z ich dynamiką zmian (r/r) (%) na terenie powiatu wieluńskiego w latach 1999-2021.....	35
2.6.	Zamiary badanych maturzystów po ukończeniu szkoły średniej	38
2.7.	Struktura odpowiedzi maturzystów odnośnie do miejsca zamierzonych studiów/nauki ...	39
2.8.	Struktura odpowiedzi na pytanie, co jest ważniejsze dla ankietowanych: kierunek studiów/kształcenia oraz uczelnia/szkoła czy miasto.....	40
2.9.	Zamiary dotyczące miejsca zamieszkania ankietowanych po ukończeniu edukacji z podziałem na płeć	42
2.10.	Zamiary dotyczące miejsca zamieszkania ankietowanych po ukończeniu edukacji z podziałem na obecne miejsce zamieszkania (miasto i wieś)	45
3.1.	Udziały badanych osób mieszkających w danym województwie bądź za granicą	53
3.2.	Udziały badanych pochodzących z miejscowości różnej wielkości z uwzględnieniem ich płci	53
3.3.	Główny powód studiowania na kierunku lekarskim.....	54
3.4.	Przeciętna wartość dotycząca powodu wybierania studiów na kierunku lekarskim	55
3.5.	Udziały badanych określających swoje miejsce pracy w przyszłości	56
3.6.	Udziały badanych określających swoje miejsce pracy w przyszłości wśród studentów pochodzących z województwa opolskiego	57
3.7.	Udziały badanych określających swoje miejsce zamieszkania w przyszłości.....	58
3.8.	Przyczyny migracji za granicę w opinii badanych	59
3.9.	Sfery działań uczelni i samorządów przyciągające studentów	61
4.1.	Deklarowana przez respondentów chęć emigracji po ukończeniu studiów.....	70
4.2.	Ocena przez respondentów szansy na znalezienie pracy w Polsce po skończeniu studiów	71

5.1.	Liczba studentów z Ukrainy w Polsce, we Wrocławiu oraz w Opolu w latach 2012-2022	80
5.2.	Przeciętna wartość znaczenia powodów przyjazdu na studia do Polski młodzieży ukraińskiej studiującej w opolskim oraz wrocławskim ośrodku akademickim	82
5.3.	Znaczenie powodów przyjazdu do Polski ukraińskiej młodzieży w podziale na opolski oraz wrocławski ośrodek akademicki	83
5.4.	Deklaracje ukraińskiej młodzieży co do miejsca docelowego zamieszkania po ukończeniu studiów wyższych w Polsce w podziale na opolski i wrocławski ośrodek akademicki oraz płeć	84
5.5.	Deklaracje ukraińskiej młodzieży z ośrodka opolskiego co do miejscowości docelowego zamieszkania w Polsce po ukończeniu studiów wyższych w podziale na płeć	85
5.6.	Deklaracje ukraińskiej młodzieży z ośrodka wrocławskiego co do miejscowości docelowego zamieszkania w Polsce po ukończeniu studiów wyższych w podziale na płeć	86
6.1.	Decydujący powód podejmowania pracy za granicą	100
6.2.	Powód wyboru państwa emigracji	101
6.3.	Potencjalny powód powrotu i podjęcia pracy w Polsce	103
6.4.	Akceptowana odległość dojazdu do potencjalnej pracy w Polsce	105
7.1.	Procentowy udział odpowiedzi na pytanie: Jakie były powody Twojego wyjazdu na <i>workation</i> ?	120

Spis tabel

3.1.	Studenci pochodzący z województwa opolskiego i ich zamiary dotyczące miejsca zamieszkania w przyszłości.....	58
4.1.	Deklaracja respondentów dotycząca pracy w zawodzie.....	70
4.2.	Wpływ aspiracji zawodowych na podjęcie decyzji o emigracji.....	71
4.3.	Główne cele migracji wskazane przez respondentów	72
6.1.	Motywy migracji na poziomie indywidualnym migrujących w kontekście wybranych teorii migracyjnych i prawdopodobieństwa powrotu	93
6.2.	Charakterystyka socjodemograficzna respondentów	96
6.3.	Charakterystyka respondentów ze względu na rodzaj podejmowanej za granicą pracy	98
6.4.	Potencjalne powody powrotu i podjęcia pracy w Polsce w podziale na płeć respondentów (w %).....	104
7.1.	Rozwój miejsc pracy.....	113
7.2.	Podstawowe różnice między osobami na <i>workation</i> a cyfrowymi nomadami	116
7.3.	Rozkład populacji w badaniu.....	119
7.4.	Pozytywny wpływ <i>workation</i>	120
8.1.	Zestawienie niezbędnych działań dla przedsiębiorstw i instytucji publicznych w latach 2021-2027	129
8.2.	Prognoza liczby ludności w Polsce i województwie opolskim	130

Contemporary Migrations of Youth – Chosen Aspects

Summary

The monograph is a continuation of the previous book, published by the Publishing House of Wrocław University of Economics and Business in 2020, which focused on migration processes in southwestern Poland in the context of the labor market. The present publication shows the diversity of youth migration processes, focusing on both the determinants and effects of migration, that is, internal and external migration, educational and labor migration, temporary and permanent migration, migrations to urban centers from peripheries, as well as new migration trends.

The monograph consists of nine chapters. The first chapter deals with the migration intentions of high school graduates, focusing on the determinants of youth migration considered in the context of local labor market conditions.

The next chapter aims to identify changes in the migration preferences of high school graduates from the Wieluń area, located in the peripheral region of Łódź Voivodeship. In this context, the results of the author's research are compared with similar studies carried out earlier.

The texts in the subsequent part of the monograph present the results of empirical research conducted among students of health-related disciplines. The first of these chapters is devoted to a specific form of migration – educational mobility for medical studies, which occurs toward a relatively small academic center, Opole. This is largely a reverse migration, meaning from larger cities to a smaller center. The following chapter analyzes certain factors influencing the emigration decisions of nursing students from major academic centers in eastern Poland.

The subject of the fifth chapter is the arrival of Ukrainian youth for studies in Poland. The chapter identifies the reasons for the decision to immigrate to Poland and analyzes the willingness of Ukrainian students to settle permanently in the country after completing their education.

Chapter six discusses the conditions of departure and return from labor migrations as declared by young people from the Opole region. It presents the role of economic and non-economic incentives in the migration decisions of individuals up to the age of 35 and the factors that could, in the long run, help reduce the scale of labor emigration and increase the rate of return migration to their country of origin.

The next chapter is devoted to the phenomenon of “workation,” which allows the integration of remote work with activities carried out during vacation trips.

The volume is complemented by a study on the analysis of demographic challenges faced by EU countries and regions, which also synthesizes selected EU mechanisms aimed at improving living conditions and supporting the development prospects of young people in regions affected by depopulation.

The monograph concludes with a summary of the key findings presented in the publication.

Noty o autorach

Karina Bedrunka-Gudaniec, doktor nauk ekonomicznych (2008). Autorka kilkunastu publikacji naukowych dotyczących wydatkowania funduszy unijnych oraz nowoczesnego wykorzystywania Europejskiego Funduszu Społecznego. Kierownik projektu naukowo-badawczego z ramienia Uniwersytetu Opolskiego pt. „Wypracowanie rozwiązań służących przeciwdziałaniu migracji osób młodych z terenów dotkniętych depopulacją”. Członek zespołu zadaniowego przy KPZK PAN.

Nataliia Boichuk, doktor w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse (2023). Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół procesów migracji ze szczególnym uwzględnieniem przemieszczeń z Ukrainy do Polski, rozwoju regionalnego oraz rynku pracy.

Alicja Dolińska, doktor nauk ekonomicznych (2014). Autorka kilkunastu opracowań poświęconych procesom migracyjnym (ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży), rynkowi pracy i zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Współpracownik Sekcji Migracji Wewnętrznych i Badań Regionalnych Komitetu PAN.

Aleksandra Gruszka, absolwentka kierunku ekonomia na Uniwersytecie Opolskim (2023). Obecnie (2024) studentka kierunku lekarskiego oraz finansów i rachunkowości na tej samej uczelni.

Romuald Jończy, profesor nauk ekonomicznych (2012), specjalista z zakresu zrównoważonego rozwoju, polityki ekonomiczno-społecznej, rynku pracy, demografii, i ekonomii środowiska. Autor kilkunastu książek i kilkuset innych publikacji, w ostatnich latach skoncentrowanych zwłaszcza na procesach migracji i ludnościowych uwarunkowaniach rozwoju. Ekspert, członek i współpracownik szeregu organizacji, instytucji, gremiów regionalnych i międzynarodowych. Przewodniczący Sekcji Migracji Wewnętrznych i Badań Regionalnych Komitetu Badań nad Migracjami PAN.

Grażyna Kowalewska, doktor w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse (2023). W latach 2015-2018 uczestniczyła w stażach naukowych i dydaktycznych na zagranicznych uczelniach: Manchester Metropolitan University (Wielka Brytania) i Porto Polytechnic (Portugalia), czego wynikiem były badania naukowe i publikacje. Swoje zainteresowania naukowe koncentruje na badaniach

nad migracjami, zwłaszcza osób młodych, tendencjami na rynku pracy (generacji X, Y, Z), wykorzystaniem technologii informacyjnych i metod ilościowych w analizie zjawisk ekonomiczno-społecznych.

Justyna Rokitowska-Malcher, doktor w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse (2022). Autorka kilkunastu opracowań poświęconych procesom migracyjnym, depopulacji (szczególnie w odniesieniu do ludzi młodych), a także remigracji Polaków, jej determinant oraz skutków. Swoje zainteresowania naukowe koncentruje wokół tematyki migracji zagranicznych, rynku pracy oraz różnorodności pokoleniowej.

Patrycja Wodzińska, magister, absolwentka kierunku finanse i rachunkowość na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Opolskiego (2023), obecnie (2024) kończy drugi kierunek – ekonomię – na tej samej uczelni.

Anna Wójcik-Lubzińska, magister, absolwentka Wydziału Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie na kierunku stosunki międzynarodowe (2006) oraz kierunku socjologia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego (2009), doktorantka w Katedrze Socjologii i Polityki Społecznej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

